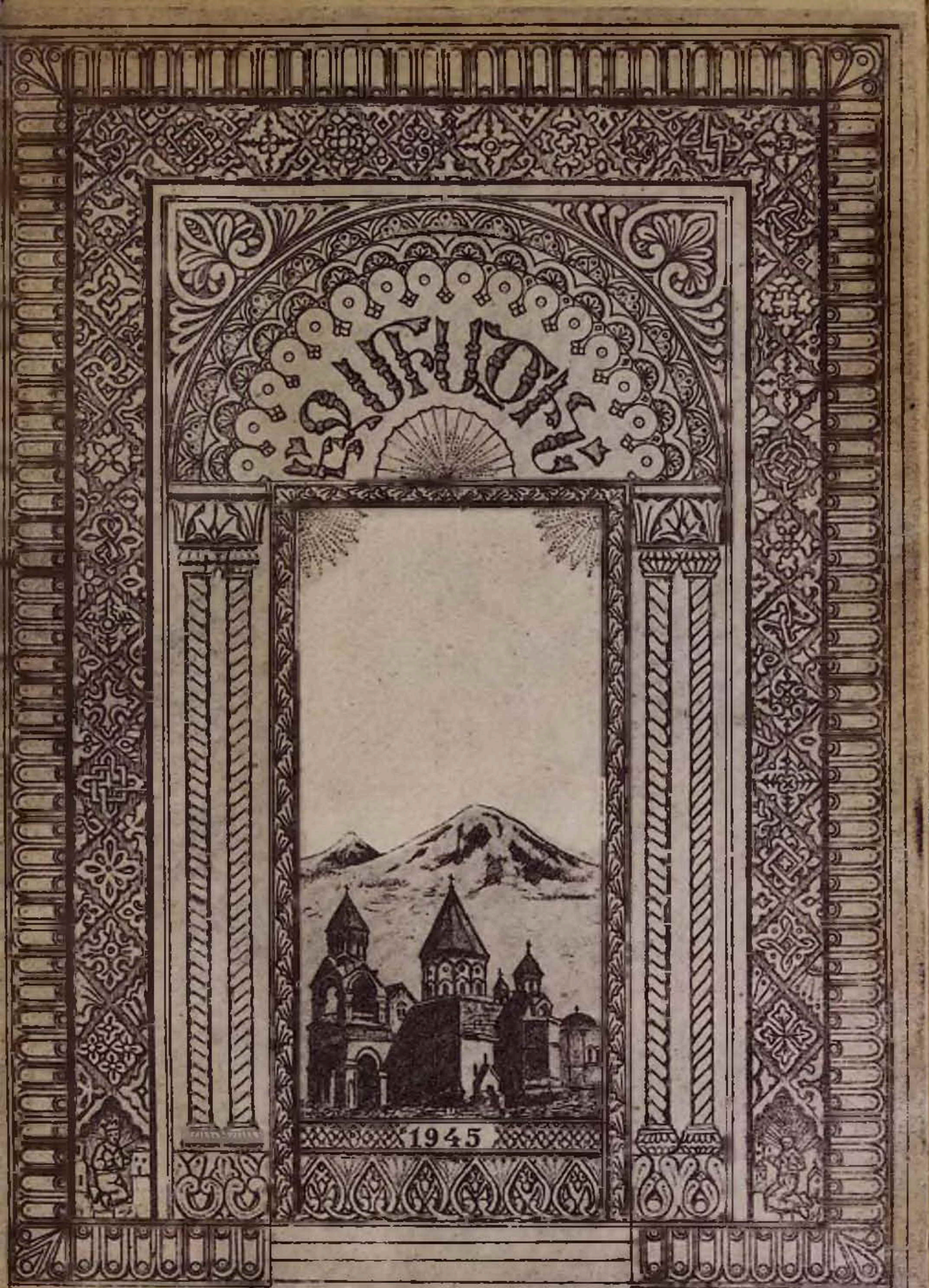
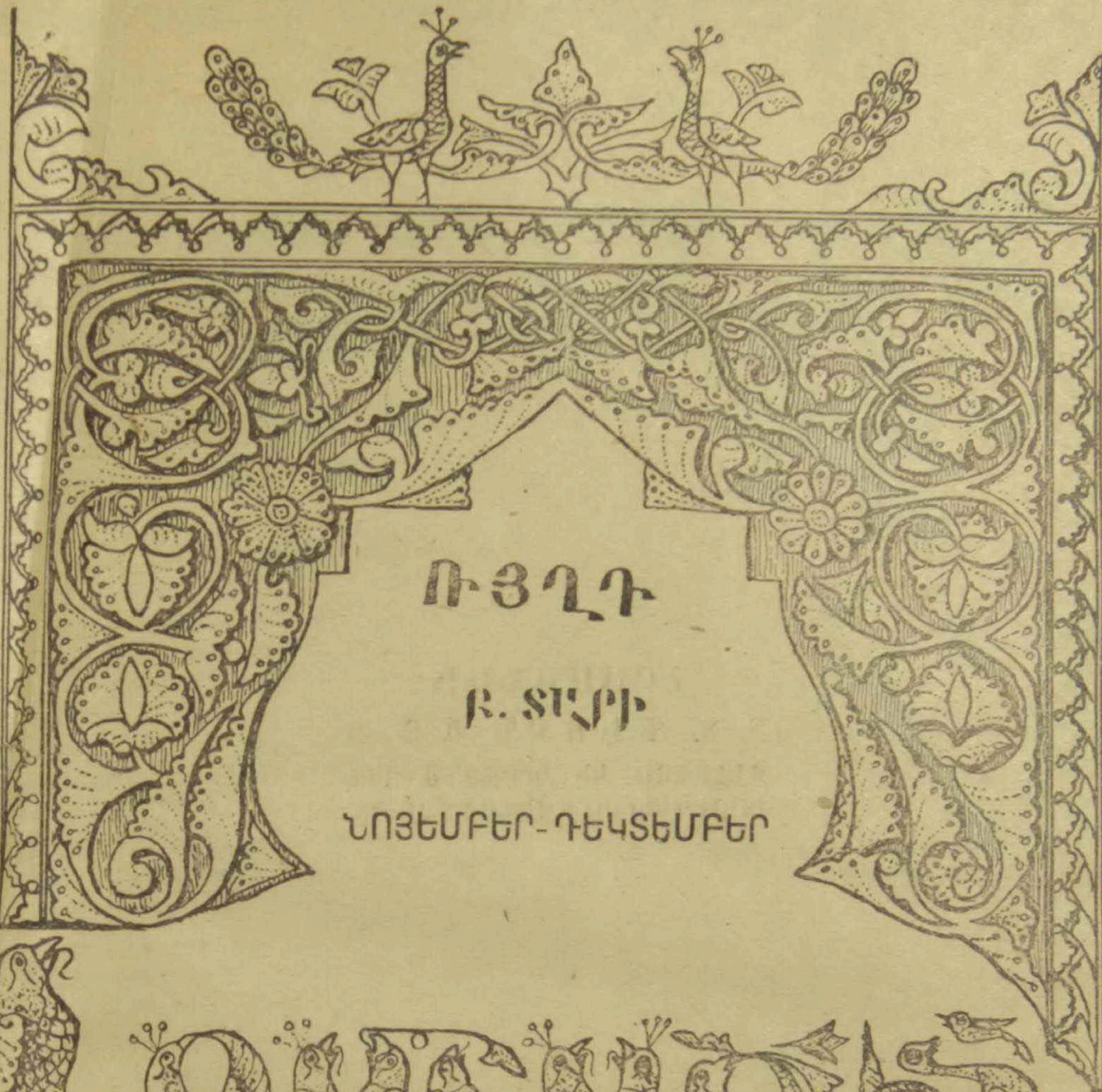

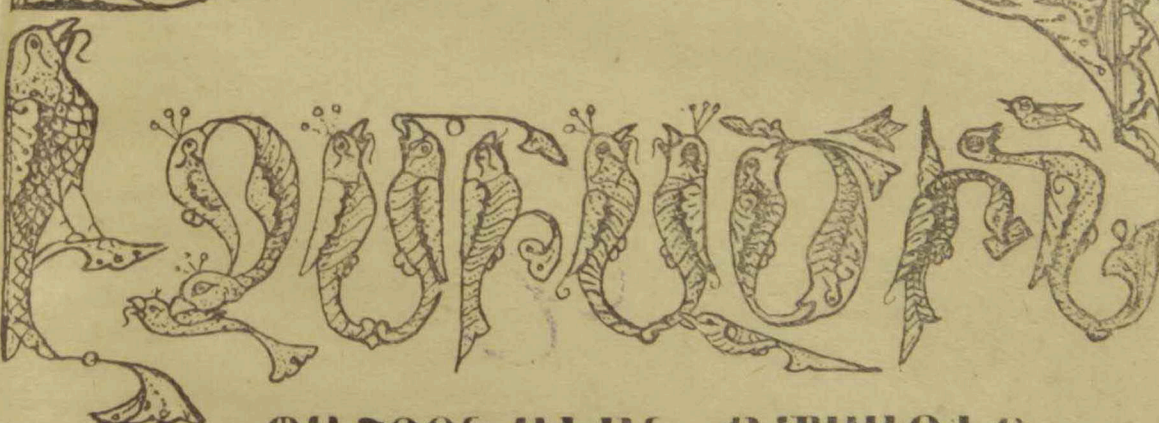

ԽՅՂԴ

Բ. ՏՆՐԻ

ՆՈՅՆԱԲԵՐ-ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ԶԱՐԱՍԻՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՕՄՍԱԳԻՐ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅ
Ա. Ի. ԶԱՐԱՆՅԱՆ

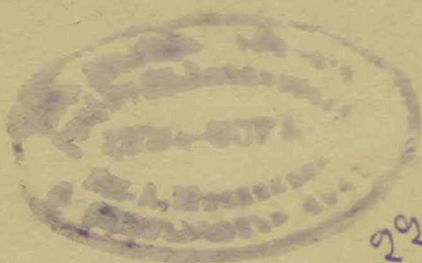
1945

1880 Կ. Գ.

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

Տ. Տ. Գ Է Ո Ր Գ Ա Յ Զ

ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄՆՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

2252-55

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ 25-ԱՄՅԱ ՀՈՐԵԼՅԱՆԻ ԱՌԹԻՎ

ՀԿ(Բ)Պ ԿԵՆՏԿՈՍԻ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆԻՆ
ՀՍՍՌ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՍՈՎԵՏԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ
ՄԱՅԱԿ ՊԱՊՅԱՆԻՆ
ՀՍՍՌ ԺՈՂԿՈՄՍՈՎԵՏԻ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՂԱՍԻ ՍԱՐԳՍՅԱՆԻՆ

Սրտագին ողջունում ենք Հայաստանում Սովետական իշխանության հաստատման քառհինգերորդ տարեդարձը: Քառհինգ տարիների համառ և արդյունավետ աշխատանքով Սովետական Հայաստանի կառավարությունը ոչ միայն վերացրեց հայ ժողովրդի սրտին նստած վշտերն ու դառնությունները, այլև Հայաստանը դարձրեց լուսավոր, քաղաքակրթված, ծաղկուն մի երկիր: Այդ են վկայում մեր բազմաթիվ գիտական հաստատությունները, ժողովրդական համատարած կրթությունը, արվեստների և գրականության աննախընթաց վերելքն ու ծաղկումը: Այդ են վկայում մեր ծաղկած արդյունաբերությունն ու գյուղատնտեսությունը և մեր համատարած շինարարությունը: Հավատացած ենք, որ հետապնդելով Հայաստանը սովետական իմաստուն կառավարության ղեկավարությամբ նորանոր հաղթանակներ կտանի հայ ժողովրդի զարգացման և առաջադիմության գործում: Խորագույն կերպով հավատացած ենք նաև, որ ՍՍՌ Միության կառավարության և մեծ Ստալինի ջանքերով հայ ժողովուրդը իրա-

կանացած կտեսնի իր հայրենիքի ամբողջացումը և իր ժողովրդի համախմբումը: Մայր Հայրենիքում՝ Սովետական Հայաստանում:

Այսօր, Սովետական Հայաստանի քառհինգամյա փառապանծ տարեդարձի օրը, Հայ եկեղեցին, հոգևորականությունը և հավատացյալ ժողովուրդը ամենուրեք, ինչպես Մայր Հայրենիքում, Սովետական Միությունում, նույնպես և արտասահմանյան բոլոր եկեղեցիներում մատուցում է սուրբ պատարագ, կատարում հանրապետական մաղթանք և խնդրում Բարձրալին իր ամենակարող Աջով հովանի և զօրավիգ լինել հայ ժողովրդին և նրա հարազատ Սովետական կառավարությանը:

Հայ եկեղեցին իր ավանդական տրադիցիաներում պաշտպանել է և այսօր առավել ևս պաշտպանում է Հայ Հայրենիքի և Հայ պետականության միասնական և սուրբ գաղափարը:

Թող Ամենաբարձրալի օրհնությունը լինի Ձեր և Ձեր ձեռնարկած գործերի վրա:

ԳԵՎՈՐԳ Զ.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ՓԱՌԱՊԱՆԾ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

1920 թ. նոյեմբերի 29-ը մեր ժողովրդի պատմության սոց սոր դարադուխ կազմող տարեթիվ է:

Հայ ժողովուրդը ռևոլուցիայի նախօրերին ապրում էր իր գոյության ամենաապաստանի օրերը, երբ նրան սպառնում էր բնաջնջումը և առհասարակ չքացումը պատմության բեմից: Եվ այդ սարսափի օրերին հսկեց Մեծ մարդու հանձարեղ Ստալինի ձայնը և ռևոլուցիայի փրկարար ձեռքը հասավ մեր ժողովրդին ու նրան ազատեց վերահաս կործանումից: Հայ ժողովրդի համար բացվեց նոր կյանքի վարդագույն արշալույսը:

Հայ ժողովուրդը լծվեց իր կյանքի բարեկարգության և իր պետականության կառուցման:

Հայ եկեղեցին, որի համար հայ ժողովրդի պետականության հարցը նվիրական է եղել դեռևս Լուսավորչի օրերից, ավանդական սրբությունը և լրջմտությամբ գերկաթաց ընդառաջեց մեր պետականությանը և իր բոլոր ուժերը փ սպասդրեց նրա բարգավաճմանը:

Պատմականորեն ժառանգած այս տրադիցիան պաշտպանվեց ամենայն հոգատարությամբ առավել ևս Հայրենական մեծ պատերազմի օրերին: Հայ եկեղեցին հանձին Ամենայն Հայոց Հայրապետության Ազգայնորդ Տեղակալ Տ. Գեվորգ արքեպիսկոպոսի՝ ներկա Ամենայն Հայոց Վեհափառ կաթողիկոսի՝ հրապարակ իջալ մեր հաղթանակի սրբազան գործին սպասարկելու:

Մեր եկեղեցիները և հավատացյալ համայնքները, ինչպես Հայրենիքում, նույնպես և արտասահմանում, իրենց համեստ լուծման դրին Հայրենիքի պաշտպանության զոհասեղանին:

Սակայն հայ եկեղեցին դեռ շատ անելիքներ ունի Մայր Հայրենիքին և մեր պետականությանը օժանդակելու կապակցությամբ և ի սպաս դնելու իր բարոյական բոլոր միջոցները նրա համար: Այսօր, երբ հրատապ խնդիր է ի սփյուռս աշխարհի

ցրված հայ ժողովրդին համախմբելու մի սրասնական դրոշմ Սովետատաշ Հայաստանի դրոշի տակ, հայ եկեղեցին չի խնայում իր ուժերը, նա գործադրում է բոլոր քանքերը, թե միջուռքում և թե Սովետական Սիուիյան մեջ, ըստ ամենայնի օժանդակելու մեր պետականությանը առաջադրված խնդիրներին բարեհաջող լուծում տալու համար:

Սովետական Հայաստանի 25 տարիները նոր ոսկեդար հանդիսացան հայ ժողովրդի համար:

Եթե մեր պատմության ն դարի ոսկեդարը մեզ բերել է զիր և գրականություն, որով պետականությունից զրկված ժողովրդի ձեռքը իր ազգայնությունը, իր կրոնը և ժողովրդական իր կերպարն անաղարտ պահելու զենքերն է միայն ընձեռել, ապա Սովետական ոսկեդարը իր թևերին բերել է առաջին ոսկեդարի նվաճումներն՝ ապահովելու և զարգացնելու բոլոր հնարավորությունները:

Նոյեմբերը դարբնեց մեր պետականությունը, մեզ դարձրեց տեր և տնորեն մեր Հայրենիքին, նա մեր ճնշված և արհամարհված ժողովրդին դասեց Մեծ Միության ընտանիքի լիիրավ և հավասար անդամների շարքը. նա մեզ շնորհեց այն բոլոր միջոցներն ու հնարավորությունները, որոնք անհրաժեշտ են ժամանակակից մրտրով պետականություն կազմելու համար, նա ստեղծեց աննախընթաց պայմաններ մեր կուլտուրայի՝ գրականության, արվեստի, գիտության ծաղկման ու բարգավաճման համար:

25 տարվա մեր բոլոր նվաճումների փառքն ու պսակն է կազմում մեր նորաստեղծ պետության ամուր և հզոր պատվարը՝ մեր հերոսական Կարմիր Բանակը, որ ֆաշիստական գազանների դեմ մղված պայքարում ցուցաբերեց անօրինակ արիություն ու հերոսություն և փառքով օժեց իր մեծ Հայրենիքի ձակատը:

Հայ ժողովուրդը իր Հայրենիքի քսանհինգ տարիներում ձեռք բերած նվաճումների հա-

մար երախտապարտ է ուսման մեծ, եղբայրական ժողովրդին և միութենական ժողովուրդների խմաստուն ղեկավար Մեծ Ստալինին:

Այսօր, մեր Հայրենիքի պանծալի 25-ամյակի օրը աշխարհի յուրաքանչյուր ազնիվ ու հայրենասեր հայ ակնածանքով ու փորին երախտագիտության զգացմունքով է արտասանում աշխարհի ամենամեծ մարդու, հանճարեղ Ստալինի անունը և արեւշատութուն բարեմաղթում Մեծ Միութեան ժողովուրդների խմաստուն առաջնորդին, հայ ժողովրդի միակ ազատարարին:

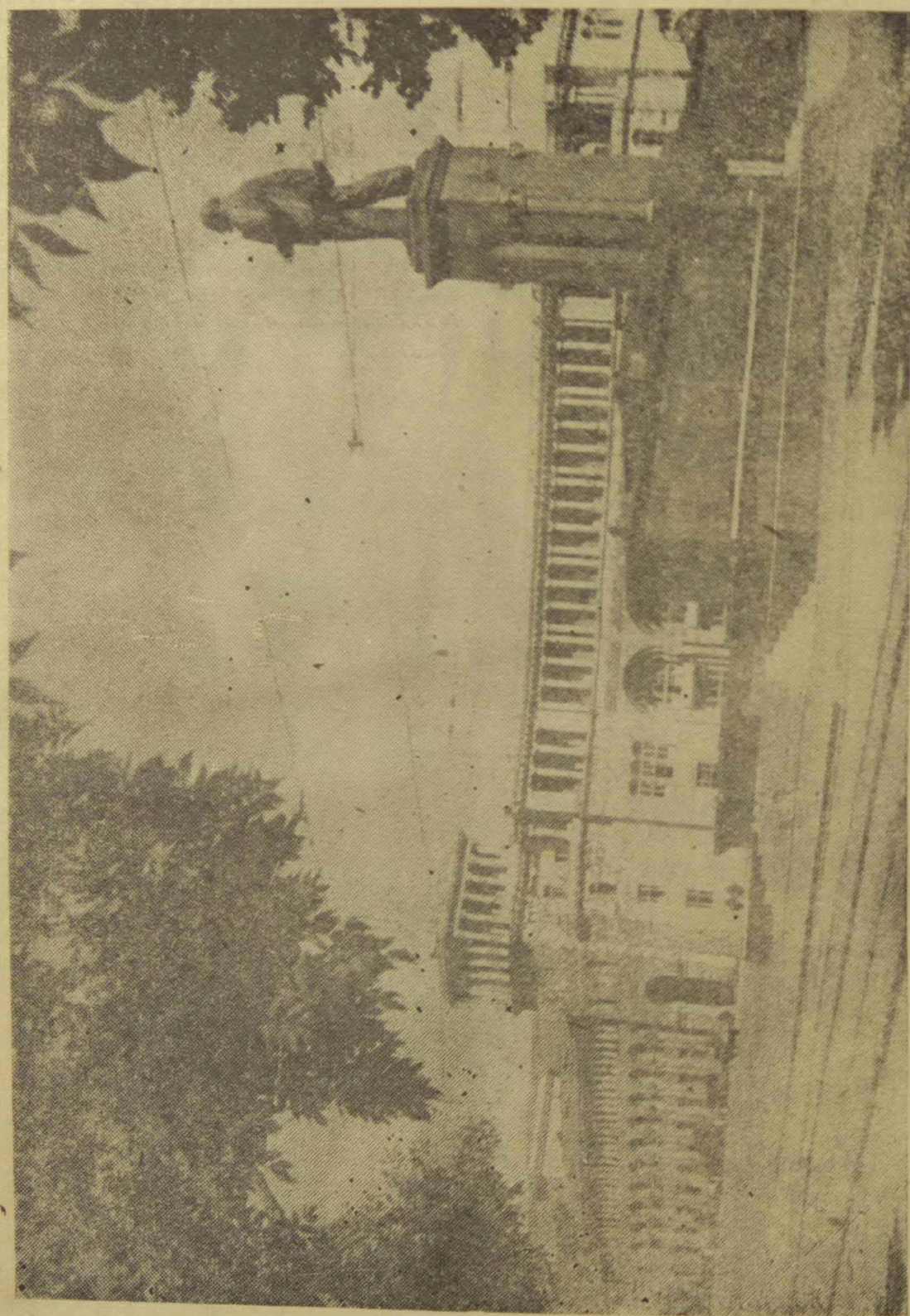
Այսօր համայն աշխարհը վկա է, որ ՍՍՌՄ-ի ջանքերով Եվրոպան փրկվեց նրան

սպաննացող ֆաշիստական հորդանների մըշտական ստրկացումից և ժողովուրդներն ազատագրվեցին 20-րդ դարի բարբարոսների ստրկական լծից:

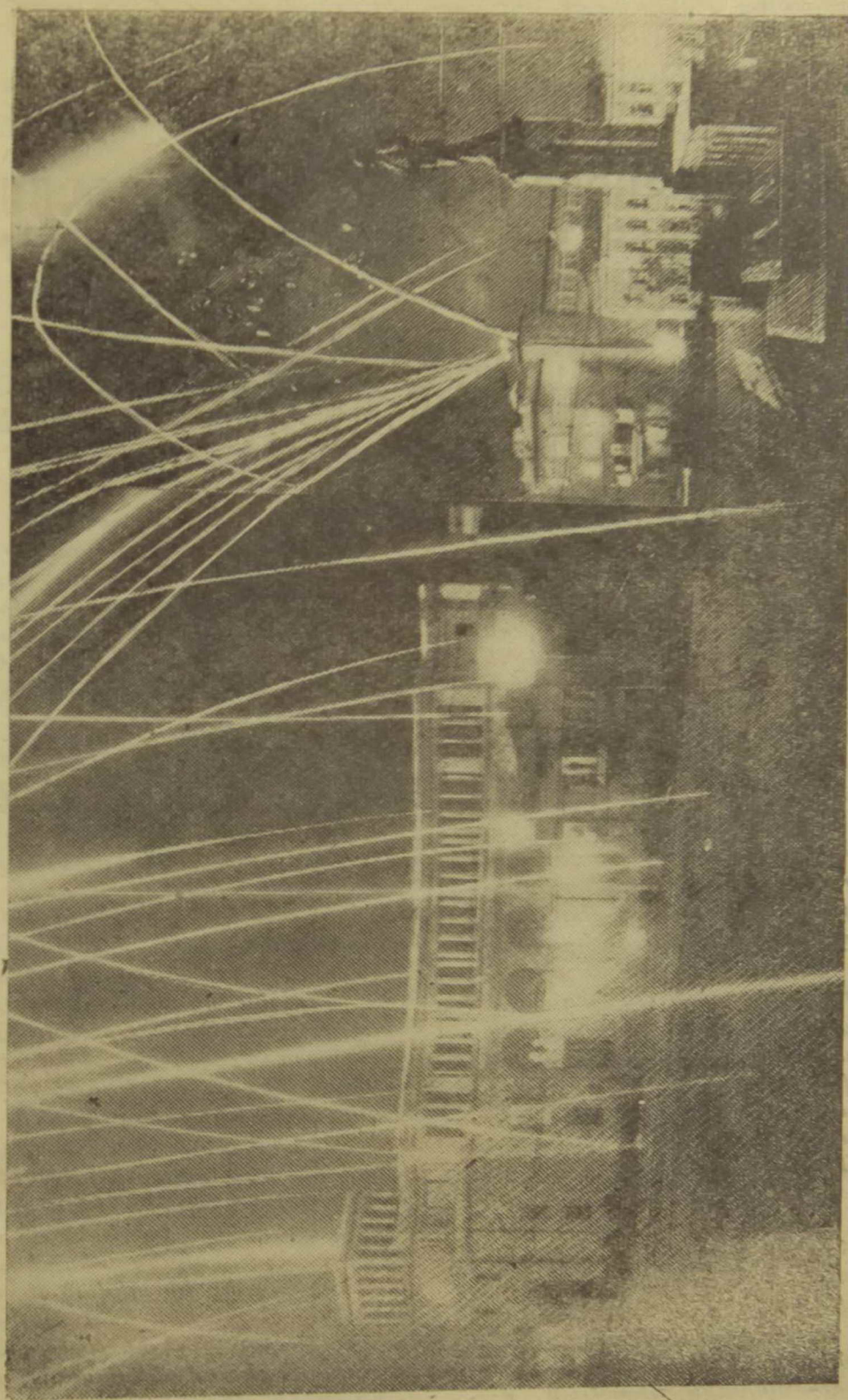
Պատմական այս մեծ ակտից հետո հասկանալի է, թե ինչու արտասահմանում դեպերող մեր հայ եղբայրներն իրենց հույսերի և իղձերի իրականացումը Սովետական Միության մեջ են որոնում:

Սփյուռքի հաշտության հայացքներն այսօր, այս պատմական մեծ տոնի օրը, ուղղված են Մեծ Ստալինին և Սովետական Հայաստանին իրականացնելու իրենց դարավոր իղձը՝ վերադարձը դեպի Մայր Հայրենիք Սովետական Հայաստանը:

Երևան — Լենինի կրթարարներ. Կառավարական տունը

Երևան — Համալսարանը Լենինի հրապարակում

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Տ. Տ. ԳԵՎՈՐԳ Զ-Ի ԴԻՄՈՒՄԸ ԵՐԵՔ ՄԵԾ ՏԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐԻՆ

ՍՍՈՒ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐՆԵՐԻ ՍՈՎԵՏԻ ՆԱԽԱԳԱՀ Ի. Վ. ՍՏԱԼԻՆԻՆ
ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՑՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԻ ՊՐԵԶԻԴԵՆՏ ՊԱՐՈՆ Շ. Ս. ՏՐՈՒՄԵՆԻՆ
ՄԵԾ ԲՐԻՏԱՆԻԱՅԻ ՊՐԵՄԻԵՐ-ՄԻՆԻՍՏՐ ՊԱՐՈՆ Կ. Ռ. ԷՏՏԼԻՆ

Հայ եկեղեցու պետերը՝ կաթողիկոսներն ու պատրիարքները, դարերի ընթացքում հայ ժողովրդի ներկայացուցիչներն են հանդիսացել պետությունների առաջ և նորաբաղձանքների ու տառապանքների, խընդիրների ու պահանջների արտահայտիչները:

Այս պատմական մոմենտին, երբ դեմոկրատ և ազատասեր մեծ պետությունները՝ Մովսեսների Միությունը, Մեծ Բրիտանիան և Միացյալ Նահանգները հաղթանակ տարան շարի և բռնության՝ ֆաշիզմի և նացիզմի վերա, երբ լուծվում են ժողովուրդների գոյության հարցերը, Թյուրքիայից վերտարված և ամբողջ աշխարհում թափառող հալ ժողովուրդը ամենայն իրավունքով դրնում է իր արյունոտ հարցը մեծ պետությունների դրդարադատության առաջ:

Մենք՝ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գեվորգ Զ, հավատարիմ մեր ժողովրդապաշտպան տրադիցիաներին՝ սրբազան պարտք ունինք ի սիյուռտ աշխարհի ցրված, դժբախտ հայ ժողովրդի դատը ներկայացնելու Ձեզ, խնդրելով նորա արդար լուծումը. մանավանդ թե այդ իմաստով բազմաթիվ դիմումներ ենք ստացել աշխարհի ամեն կողմը ցրված հայերի կողմից: Հայ հին ժողովուրդը դարերի ընթացքում օսմանյան պետության լծի տակ հանդուրժել է բոլոր զրկանքներին, հարստահարություններին և ծանր տաժանքներին, ենթարկվել է իրավագուրկ ռայայի—ստրուկի դրության, սակայն պահել է, իսլամական ֆանատիկ միջավայրում, իր քրիստոնեական կրոնը, կրթվել է նորա խաղաղասեր ոգով, պահպանել է իր լեզուն և հավատացել ազա-

տության, որ պիտի բերեին քրիստոնյա պետությունները և քաղաքակրթությունը: Եվ երբ այդ հույսը հետզհետե իրականանում էր բալկանյան բախտակից ժողովուրդների նկատմամբ ու նոքա ազատվում էին թրքական լծից, հայ ժողովրդի համար այդ դարձավ ճակատագրական աղետ և այն՝ մահաբեր: Ինչպես հայտնի է, հայկական բարենորոգումների խնդիրը առաջին անգամ քաղաքական ասպարեզ իջավ Սան-Ստեֆանոյի դաշնագրությամբ 1878-ին: Հայկական վիլայեթների ծանր կացությունը, անվերջանալի կեղեքումները և ավազակությունները, հայերի կյանքի ու գույքի անապահովությունը ստիպեցին Կ. Պոլսի հայոց Պատրիարքին դիմել հաղթական ուսաներին, որ Թյուրքիայի հետ խաղաղություն կնքելիս նկատի ունենան հայերի դրժխային վիճակը: Ռուսներն ընդառաջ եկան, բայց Սան-Ստեֆանոյի 16-րդ բարենպաստ հոդվածը Բեռլինում վերածվեց 61-րդ աղետաբեր հոդվածին:

Սուլթան Աբդուլ Համիդը օգտվելով եվրոպական մեծ պետությունների հակամարտությունից և շահամոլությունից, փոխանակ իրագործելու իր հանձն առած բարենորոգումները, սկսեց սիստեմատիկ կերպով գործադրել իր դիվական ծրագիրը՝ ոչընչացնել հայերին, համարելով այն հայկական հարցը ջնջելու լավագույն միջոցը: Եվ հիրավի կազմակերպած ավազակային բանդաների միջոցով մասնակի ջարդերով, կոլոպուտներով, հրդեհումներով և 1894—1896 թվերին մասսայական ջարդերով նրան հաջողվեց ավելի քան 300.000 հայեր սպանել և վտարել երկրից դուրս:

Սովխանին հաջորդող ռեժիմները՝ Իթիֆ-հատը, Թալաթի և Էնվեր փաշաները և քեմալական նոր Թյուրքիան Համիդի այդ «քաղաքական իմաստությունը» հասցրին իր գաղափարական։ Առաջին իմպերիալիստական պատերազմի նախօրյակին Թյուրքիայում ապրող 2,500.000 հայերից այսօր Թյուրքիայում կան մոտավորապես 100.000 հայեր, որոնք քաշ են տալիս իրենց ողբալի գոյությունը «գեմոկրատիկ» նոր Թյուրքիայում։

Ավելի քան մի միլիոն հայեր ոչնչացան զարհուրելի կոտորածների մեջ։ Թյուրքերը Բալկանյան ազատագրված ժողովուրդների դեմ ունեցած վրեժը անպաշտպան հայերից հանեցին։

Մենք չենք ցանկանում կանգ առնել այս անսահման տրագեդիայի վրա։ Բազմաթիվ հատորներ կան գրված բոլոր լեզուներով այդ զարհուրանքների մասին, պետությունների արխիվները լիքն են իրենց կոնսուլների գեկուցումներով այդ մասին։ Մարդկության լավագույն մասը՝ ազնիվ սիրտ ու միտք կրողները բողոքեցին և ըմբոստացան մարդկային արժանապատվությունը վիրավորող այդ հրեշտային ոճիրի դեմ։ Եվ սակայն հայ ժողովուրդը իր սրբազան հայրենիքից վտարված ու անպաշտպան, ցրվեց ի սփյուռս աշխարհի։

Ի լրումն հայ ժողովրդի գլխին եկած դժբախտությունների, Թյուրքերը 1920 թվին ուխտագրուժ կերպով հարձակվեցին ու խռլեցին Հայաստանի կարևոր կենսական մասերը՝ Ղարսը, Արդահանը, Սուրմալուն։ Սովետական նորածին Միությունը ազատեց հայկական պատմական հողերի մի փոքր մասը, որով փրկեց նա աշնտեղ ապրող հայերին վերահաս բնաջնջումից։ Այսպիսով ստեղծվեցավ Հայկական Սովետական Ռեսպուբլիկան, որը 25 տարուց ի վեր խաղաղության և ազատության մեջ բուժելով իր վերքերը զարգանում և բարգավաճում է։

Այսօր ժողովուրդների բախտը միացյալ գեմոկրատիկ պետությունների ձեռքումն է։ Այս արյունահեղ պատերազմից հետո, ուր միլիոնավոր կյանքեր զոհվեցին արդարության և հումանիզմի հաղթանակի համար, մեծ և հզոր պետությունների անխուսափելի պարտականությունն է, որ մարեն չարի և բռնության բոլոր օջախները, որպեսզի նորից չկրկնվեն ժողովուրդների ջարդերը, նրանց պարտքն է վերացնել անցյալ անարդարությունները, ճիշտ ճանաչել թշնամուն և բարեկամին, և հատուցանել ազնիվ և

պարտաճանաչ զրկվածին, զոհվածին, անիրավվածին։

Այս հավատով Ձեզ են դիմում Թյուրքիայից վտարված հին ու նոր հայ գաղթականները, որոնք թափառում են երկրազնդի զանազան մասերում և նոցա հետ Ամենայն Հայոց հինավուրց Հայրապետությունը և խնդրում Ձեզ ճանաչել հայերի իրավունքը իրենց պատմական հայրենիքի վրա, որ նոր սրբագործել են իրենց արյունով և քրտինքով և ծածկել հիշատակաց արժանի հարուստ կուլտուրական կոթողներով։ Մենք խնդրում ենք առնել Թյուրքիայի ձեռքից այդ բռնագրավված և այժմ համարյա ամայացած հողերը և վերադարձնել իրենց իսկական տերերին ու միացնել Սովետական Հայաստանին, որով նորա հնարավորություն կունենան խաղաղ ապրելու իրենց եղբայրակիցների կողքին, աշխատելու և իրենց ազգային մշակույթը զարգացնելու։

Սա կլինի արդար գնահատականը այն հսկայական զոհաբերությունների և անձնագոհության, որ հայ ժողովուրդը բերեց հանուն միավորյալ գեմոկրատիկ պետությունների գործին, հանուն գեմոկրատիայի հաղթանակի։

Հայ ժողովուրդը բոլոր ճակատներում քաջությամբ կռվեց հաղթանակի համար, ուստի անհրաժեշտ է կլինի, եթե այս անգամ էլ նա հուսախաբ լինի։ Աշխարհը աններելի կհամարե, եթե այս անգամ էլ հայերի սրբազան իրավունքը չհարգվի։

Թյուրքիայի դաժան լծից ազատվեցին Հունաստանն ու Սերբիան, Ռումինիան, Բուլղարիան, Լիբանանն ու Ալբանիան, Կրետե կղզին ու Պաղեստինը։ Ինչու համար, ինչ իմաստուն պատճառաբանությամբ մարդկությունը պիտի զլանա տառապյալ Հայաստանին տալու իր արդարագույն իրավունքը։

Պետությունները հանուն իրենց հանդիսավոր խոստումների և հայտարարած սկզբունքների պարտավոր են կատարել քաղաքակրթական մի վեհ ակտ, մարդասիրական մի սուրբ գործ՝ փրկել վերջնական կորստից մի հին կուլտուրական ազգի մնացորդները, մի ազգի, որ ստեղծել է կրասիկ լեզու և գրականություն, տվել է արվեստի հոյակապ կոթողներ և ունի արժեքավոր ներդրումներ համամարդկային կուլտուրայի մեջ։

Թյուրքիան և նորա բարեկամները վիժեցնելու համար հայկական դատը հայտարարում են, թե ներկա Թյուրքիան դեմոկրատիկ իրավակարգ ունի, նա հին Թյուր-

քիան չէ, և հայերը, եթե կամենան, կարող են վերադառնալ իրենց նախկին բնակավայրերը: Սակայն հայ ժողովուրդը անցյալի անթիվ փորձերից գիտե, որ գոյություն չունի հին և նոր Թյուրքիա, նա միևնույն Թյուրքիան է, և հայ ժողովուրդը, ինչպես և եվրոպական դիպլոմատիան, լավ գիտեն Թյուրքական խոստումների արժեքը:

Միակ ելքն է Թյուրքա-Հայաստանի ազատագրումը և կցումը Սովետական Հայաստանին:

Ուստի վերստին խնդրում ենք, որ Թյուրքիայի հայկական վիլայեթները միացվեն Սովետական Հայաստանին, որպեսզի հայությունը ամբողջանա հավաքվելով հայրենի երկրում և ապահովության ու խաղաղության մեջ շարունակե իր ընդհատված քաղաքակրթական աշխատանքը և ի հայտ բերե իր անուրանալի ստեղծագործական սլոտենցիալը:

Այս արդար ու մեծ գործի հաջողության համար աղերսանք դիմում եմ Ամենակարող Աստծու օգնությանը. թող Բարձրյալն օրհնե Ձեզ և առաջնորդե Ձեր միտքն ու կամքը բարին կատարելու, այլև շարժե ներկա Թյուրքիայի ղեկավարների խիղճը, քաղելու իրենց և նախորդների ծանր հանցանքները, որպեսզի վերանա այն ամենամեծ անարդարությունը, որ կատարվեց լուսառնություն և քաղաքակրթության դարում մի ըստ ամենայնի խաղաղ, ջանասեր և ստեղծագործող ժողովրդի հանդեպ:

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ^{ՅԵ} ՀԱՅՈՑ
ԳԵՎՈՐԳ Զ

27—11—45 թ.

Ս. Էջմիածին

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Տ. Տ. ԳԵՎՈՐԳ Զ-Ի ՄՈՏ ՏԵՂԻ ՌԻՆԵՑԱԾ ԴՐԵՍ-ԿՈՆՖԵՐԱՆՍՈՒՄ

Հայաստանում սովետական իշխանության հաստատման 25-ամյակի կապակցությամբ նորին Վեհափառության Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Տ. Տ. Գեվորգ Զ-ի կողմից Սովետական Հայաստանի կառավարության ղեկավարներին ուղղված ուղջույնը տեղական մամուլում հրապարակվելուց հետո մի խումբ ժուռնալիստներ, կենտրոնական և տեսչությունների կողմից թղթակիցներ դիմեցին նորին Վեհափառության և խնդրեցին Վեհափառ Հայրապետին իր կարծիքը հայտնել ուղջույնի մեջ արտահայտված հարցերի, մասնավորապես այն մասին, թե ինչպես է նորին Սրբությունը պատկերացնում ու վերաբերվում հայության հայրենիքի միավորման իրականացմանը և հայ ժողովրդին Մայր Հայրենիքի՝ Սովետական Հայաստանի շուրջը համախմբելու հարցին:

Նոյեմբերի 29-ին Վեհափառ կաթողիկոսի մոտ տեղի ունեցած պրես-կոնֆերանսում նորին Սրբությունը հայտարարեց հետևյալը. «Սովետական Հայաստանի կառավարության հրավերով մենք առաջին անգամ բախտ ունեցանք ներկա գտնվելու Հայկական ՍՍՌ Գերագույն Սովետի հոբելյանական նստաշրջանին, Հայաստանում սովետական իշխանության հաստատման 25-ամյակին նվիրված համազգային և համապետական տոնակատարությանը: Այդ տոնին մենք կրկին անգամ ակնհայտնի կերպով տեսանք Սովետական Միության ժողովուրդների մեծ բարեկամության մարմնավորումը:

«Մեզ ուրախալի էր տեսնել, թե ինչպես Սովետական Միության մեջ բնակվող ժողովուրդների ներկայացուցիչները եղբայրական սիրով ու հարգանքով են վերաբերվում հայ ժողովրդին:

«Մեր երկրում և արտասահմանում ապրող հայերի սրտերը այսօր լի են հպարտությամբ և երջանկությամբ մոխրակույտների և ավերակույտների տակից հարություն առած և այժմ ծաղկող իրենց հայրենիքի՝ Սովետական Հայաստանի համար, որը տոնում է իր ազատ ու բերկրալի գոյության քսանհինգամյակը:

«Եվ այսօր, մենք խորին դառնությամբ վերհիշեցինք հարյուր հազարավոր հայերի մասին, որոնք բռնի կերպով տարագրված են հայրենիքից, սփռված ամբողջ աշխարհով մեկ, որոնք երազում են իրենց նախահայրերի սուրբ հողի մասին, որի վրա ներանք ապրել են ավելի քան երեք հազար տարի: Մեծ դառնությամբ հիշեցինք այն հայերի մասին, որոնք զրկված են հայ ժողովրդի վերածնության համազգային մեծ տոնին մեզ հետ միասին ներկա գտնվելու երջանկությունից:

«Արտասահմանի հայության ճակատագրի մասին Մեր հոգատարությունը և նրանցից ստացած բազմաթիվ նամակներն ու հեռագրերը մեզ մղեցին դիմելու երեք մեծ տերությունների ղեկավարներին՝ Ստալինին, Տրոսենին և Էտտլին, խնդրելով վերացնել բազմաշարժար հայ ժողովրդի վերաբերմամբ թույլ տրված պատմական մեծ անարդարությունը: Մեր դիմումով Մենք խնդրում ենք Խյուրքիայից վերցնել նրա կողմից բռնի կերպով զավթված և այժմ ամայի հողերը, վերդարձնել նրանց վաղեմի տերերին և այդ հողերը միացնել Սովետական Հայաստանին: Դա գաղթական հայերին հնարավորություն կտա մի րոտանիքի մեջ ապրելու իրենց արյունակից եղբայրների հետ, աշխատելու և զարգացնելու իրենց ազգային կուլտուրան:

«Եվ դա արդարացի փոխհատուցում կլինի այն վիթխարի զոհերի ու ինքնազոհությունների հանդեպ, որ հայ ժողովուրդը բերել է հանուն միավորյալ դեմոկրատական ազգերի գործի, հանուն դեմոկրատիայի հաղթանակի:

«Մեր Տեղ Աստվածը թող օգնի մեզ այս արդար և սուրբ գործում»:

Վեհափառ Հայրապետը թղթակիցներին հանձնեց երեք մեծ տերությունների ղեկավարներին ուղարկած իր դիմումի բնագիրը որ զետեղված է մեր ամսագրի ներկա համարում:

ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՍՈՎԵՏԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋԸ

ՍՍՌՄ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՍՈՎԵՏԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ
ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԱՅԻ ՇՁՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՍՍՌՄ Գերագույն Սովետի նախագահության հրամանագրով 1946 թ. փետրվարի 10-ին նշանակված են Սովետական Սոցիալիստական Ռեսպուբլիկաների Միության Գերագույն Սովետի ընտրությունները:

Այդ օրը Սովետների լայնածավալ երկրի միլիոնավոր բաղաբացիներ իրենց քվեները պետք է տան սովետական ժողովրդի լավագույն զավակներին, որոնք մեծ և խմատուն Առաջնորդ ՍՍԱԽՆԻ ղեկավարությամբ մեր երկիրը կտանեն դեպի նորանոր հաղթանակներ:

Սովետական Միությունը — հաղթանակած սոցալիզմի և իսկական դեմոկրատիայի երկիր է. նա աշխարհի միակ սոցիալիստական պետությունն է, որտեղ ամբողջ իշխանությունը պատկանում է բազմաբնույթի և գյուղի աշխատավորությանը՝ հանձինս աշխատավորների դեպուտատների Սովետների: Այդ Սովետների միջոցով է, որ ողջ ժողովուրդը մասնակից է դառնում իր սոցիալիստական պետության ղեկավարմանը, այսպիսով մեր երկրում իրականացած ենք տեսնում իսկական դեմոկրատիան — ժողովրդի իշխանությունը: Սոցիալիստական պետությունը իսկական ժողովրդապետություն է. մեր երկրում ժողովրդի և պետության միջև հակասություններ չկան, որովհետև իշխանությունը պատկանում է ժողովրդին և ժողովուրդն իր կյանքի լիակատար տերն է:

Հանրահայտնի է, թե ինչպիսի հերոսական երկարատև ու դաժան պայքար է մղել սովետական ժողովուրդն իր սոցիալիստական պետությունն ստեղծելու համար. փառք Ամենաբարձրյալին, այդ պայքարը պսակված է նախընթացը շունեցող հաղթության դափնիներով: Շնորհիվ այդ անկուն պայքարի ստեղծվեց անսասան և ամուր հիմքերի վրա խառնված աշխարհի առաջին սոցիալիստական պետությունը,

որը Սովետական երկրի բոլոր ժողովուրդներին համալսմբեց մի միասնական ու ամրակուռ ընտանիքում:

Այժմ Սովետական անձայրածիր երկրի բազմազգ, բազմալեզու և բազմազավան ժողովուրդները մի ընտանիքում համալսմբված առաջ են ընթանում Ստալինյան կոնստիտուցիայի շողերով լուսավորված սոցիալիզմի ուղիով:

Հայրենական պատերազմի հաղթական ավարտը — դա սովետական դեմոկրատիայի, սովետական բազմազգ պետության հաղթանակն է: Ոչ մի այլ պետություն չէր կարող դիմանալ այն փորձությանը, որը վիճակվել էր պատերազմի տարիներին սովետական ժողովուրդներին և փորձը ցույց տվեց, որ միայն Սովետական պետությունը կարող էր ոչ միայն կասեցնել գերմանական վանդալների արշավանքները, այլև ջախջախել նրանց, վերացնելով ֆաշիստական ստրկության սպառնալիքը:

Աստծո օրհնությամբ և կարմիր Բանակի ջերբազանցված զորությամբ հայրենական պատերազմի հաղթական ավարտը վկայում է սովետական ժողովուրդների կենսունակության և մարտունակության մասին, նոցա բաղաբան հասունության, առ Հայրենիքն ու սովետական կարգերն ունեցած անձնվեր սիրտ ու անձնագոհության, ինչպես և այն բարձր գիտակցականության մասին, որ նորա ձեռք բերին շնորհիվ սովետական դեմոկրատական կարգերի:

Բանվորության, գյուղացիության, սովետական ինտելիգենցիայի ամուր դաշինքը հանդիսանում է սովետական հասարակության զարգացման հիմքը: Հայրենական պատերազմի ընթացքում այդ դաշինքն ավելի կոփվեց և հանդիսացավ սովետական կարգերի հաղթանակի ազդակներից մեկը: Աղոթենք Աստծուն, որ այդ դաշինքն էլ ա-

վելի հնչորանա փ բարօրություն մեր երկրի աշխատավոր մասսաների:

Այդ հաղթանակի համար խոշոր դեր խաղաց Ստալինյան հոյակապ Կոնստիտուցիան, որը հանդիսանում է Սովետական պետության հիմնական օրենքը և երաշխավորում է մեր երկրի բոլոր ժողովուրդներին ազատ, կուլտուրական և բարեկեցիկ կյանք: Արդժնում ենք Աստծուն աշխարհի ամենադեմոկրատիկ Կոնստիտուցիան ստեղծողի կյանքի հարատևության համար:

Ստալինյան Կոնստիտուցիան մեր երկրի բոլոր աշխատավորներին վերապահում է միատեսակ իրավունքներ ու պարտականություններ, ապահովելով նրանց համահավասար մասնակցությունը պետական, հասարակական ու տնտեսական կյանքի ղեկավարմանը: Սովետական ընտրական սիստեմը կառուցված է լիակատար դեմոկրատիկ հիմունքների վրա և գոյություն չունեն սահմանափակումներ ու կաշկանդումներ քաղաքացիների իրավունքների նկատմամբ:

Մինչդեռ կապիտալիստական երկրների Կոնստիտուցիաներում, սովորաբար խոսքում է ընդհանուր ընտրական իրավունքի մասին, իսկ իրականում բազմաթիվ սահմանափակումների միջոցով աշխատավորության մեծամասնությունը զրկված է իշխանության օրգանների ընտրությանը մասնակցելուց: Ստալինյան Կոնստիտուցիան արգարություն և մարդկության ամենաբարձր իդեալների մարմնացումն է, նա ապահովում է այնպիսի հասարակարգ, որն անհրաժեշտ է աշխատավորական լայն զանգվածներին, մինչդեռ բուրժուական կոնստիտուցիաները ապահովում են այնպիսի հասարակարգ, որն անհրաժեշտ է հասարակության փոքրամասնությանը՝ ունենոր դասակարգերին: Ստալինյան Կոնստիտուցիայով սահմանված է հավասար, ուղղակի, գաղտնի ընտրություն, որը հնարավորություն է տալիս ընտրողներին անմիջապես կապվելու իրենց ընտրյալների հետ և անկաշկանդ ընտրելու իրենց ցանկացած թեկնածուին, իսկ շատ բուրժուական երկրներում ընտրությունները անուղբալի ու լրագմաստիճան են և ընտրողները զրկված են իրենց կամքն ազատ արտահայտելու հնարավորությունից:

Սովետական ընտրական սիստեմն ամենադեմոկրատականն է աշխարհում: Ստալինյան Կոնստիտուցիայով 18 տարին լրբացած բոլոր քաղաքացիները, անկախ սեռից, ազգությունից, ռասայականությունից,

նից, դավանանքից, կրթական ցենզից, նստակեցությունից, սոցիալական ծագումից, գույքային վիճակից, անցյալի գործունեությունից, իրավունք ունեն մասնակցելու պետական իշխանության բոլոր օրգանների ընտրությանը: Ընտրելու իրավունք չունեն միայն դատարանով դատված ու ընտրական իրավունքից զրկվածները և խելագարները: Այլ է դրությունը կապիտալիստական երկրներում. բուրժուական պետությունների ընտրական օրենքները բաղմաթիվ սահմանափակումներով խոչընդոտ են հանդիսանում ժողովրդի լայն խավերի մասնակցությանը իշխանության օրգանների ընտրությանը:

Սովետական երկրի աշխատավորներն ապահովված են աշխատանքով. ՍՍՄԽ քաղաքացին վստահ հավատքով է նայում իր վաղվա օրվան, նա վախ չունի գործազուրկ լինելու: Աշխատանքի իրավունքը սովետական ժողովրդի խոշորագույն նվաճումն է աշխարհում ոչ մի ժողովուրդ չունի այդպիսի իրավունք. թող Աստծո օրհնությունը լինի այդպիսի օրենք ստեղծողի վրա: Կապիտալիստական հասարակարգում, որտեղ գոյություն ունի մարդու շահագործում մարդու կողմից, այդպիսի իրավունք գոյություն ունենալ չի կարող:

Սովետական երկրի պլանային տնտեսության շնորհիվ բացառված է գործազրկությունը: Կա արդյոք ամելի Աստվածահաճո գործ, քան աշխատանքով միշտ ապահովված լինելը:

Ստալինյան Կոնստիտուցիայով սովետական քաղաքացին հիմնադրության, ծերության և անաշխատունակության դեպքում վաճելում է նյութական ապահովության իրավունք. նա ստանում է ձրի բժշկական օգնություն, նրա համար գոյություն ունեն հանգստյան տներ, սանատորիաներ, կուրորտներ: Աշխարհի ոչ մի երկրում մարդու նկատմամբ գոյություն չունի այնպիսի հոգատարություն, ինչպիսին որ գոյություն ունի Սովետական Միությունում. միայն այստեղ է, որ աշխատավորներին հնարավորություն է տրվում օգտվելու հանգստյան տներից, կուրորտներից, սանատորիաներից, որոնք կապիտալիստական երկրներում մատչելի են միայն ունեորներին:

Նմանօրինակ արտոնություններ կան սահմանված նաև երեխաների ու մայրերի համար:

Ինչը կարող է ամելի Աստվածահաճո լինել, քան հիմնադների, ծերերի, անաշխա-

տունակաների, երեխաների, մայրերի վիշտը ամոքելը, նրանց օգնելը, օժանդակելը: Մեր Ս. Փրկիչը նույնպես ամոքում էր թշվառներին, ծեփերին, հիվանդներին, հաշմանդամներին: Քրիստոնեական եկեղեցին, հետևելով Փրկչի օրինակին, անմասն չէր մնում ծեփերին, թշվառներին, հիվանդներին, օգնելու աշխատանքների կազմակերպման գործում: Սակայն եկեղեցու առածը մի կաթիլ էր ծով կարիքների հանդեպ և պատահական բնույթ էր կրում: Այսօր վերացված են գործազրկությունը, կարիքը, այսօր ողջ սովետական հասարակությունը, պետությունն է իր ձեռքը վերցրել հիվանդներին, ծեփերին, անաշխատունակներին խնամելու գործը: Թող Աստված գործվի լինի այդպիսի բարեխնամ պետությանը և նրա իմաստուն ղեկավարներին:

Ստալինյան Կոնստիտուցիայով ՍՍՄԲ քաղաքացիներն օգտվում են նաև կրթության իրավունքից. նրանց առաջ լայն բացված են բոլոր տիպի կրթական հաստատությունների դռները. նրանք սովորում են մայրենի լեզվով:

Լինել իր իրավունքների տերը, ունենալ մշտական աշխատանք, մասնակցել հասարակական և պետական կյանքին համահավասար իրավունքներով, վայելել գիտության, կրթության և ընդհանրապես կուլտուրայի բարիքները, հիվանդությունից, ծեփություն և անաշխատունակության դեպքում լինել ապահովված, ստանալ բուժում, ինչպես տեսանք այս բոլորը ապահովված են Ստալինյան Կոնստիտուցիայով և յուրաքանչյուր ոք վայելում է նրա բարիքները: Ոչ մի երկրում գոյություն չունի պետական, հասարակական կյանքին մասնակցելու այնպիսի լայն ու անսահմանափակ հնարավորություններ, ինչպիսիք գոյություն ունեն մեր երկրում Սովետական Կոնստիտուցիայի հիմունքներով:

Սովետական Կոնստիտուցիայով եկեղեցին բաժանված է պետությունից. սակայն անհերքելի է այն փաստը, որ այդ Կոնստիտուցիան շնորհել է խղճի ազատություն և դրա շնորհիվ սովետական կարգերում մենք հոգևորականներս վայելում ենք կրոնական ազատություն և ապրում ու գործում մեր խղճի լիակատար թելադրանքով:

Սա ևս այն հիմնական ճշմարտություններից մեկն է, որը խոսում է Ստալինյան Կոնստիտուցիայի դեմոկրատիզմի մասին:

Ստալինյան Կոնստիտուցիայի 124-րդ

հոդվածում նշվում է. «Քաղաքացիների համար խղճի ազատություն ապահովելու նպատակով եկեղեցին ՍՍՄԲ մեջ բաժանված է պետությունից և դպրոցը եկեղեցուց: Կրոնական պաշտամունքների կատարման ազատությունը և հակակրոնական պրոպագանդայի ազատությունը ճանաչվում է բոլոր քաղաքացիների համար»:

124-րդ հոդվածով Կոնստիտուցիան հնարավորություն է տալիս բոլոր հավատացյալներին, հետևելով իրենց կրոնական զղացումներին, ազատ և անկաշկանդ կերպով կատարելու կրոնական ծեսեր, պաշտամունքներ և արարողություններ:

Կոնստիտուցիայով ապահովված է կրոնական պաշտամունքի, կրոնի քարոզչության ազատությունը. մեր եկեղեցիների սեղանների վրայից առ Աստված ուղղված ջերմեռանդ աղոթքների հետ միասին ազատ և անկաշկանդ հնչում են մեր եկեղեցական հայրերի կրոնա-քարոջական քարոզները, որոնք մեծ բավականությամբ ունկնդրվում են հավատացյալ հոտի կողմից: Հոգևորականներին հնարավորություն է տրված ազատորեն քարոզելու բանն Աստուծո ոչ միայն եկեղեցներում, այլ և մեր սեփական եկեղեցական մամուլի կրոնական ամսագրի էջերում: Սա ևս բխում է դեմոկրատիզմի էությունից, նրա սկզբունքներից:

Այս օրերին, երբ մենք Աստուծո օրհնությամբ նախապատրաստվում ենք մեր երկրի Գերագույն իշխանության ընտրությանը մեր եկեղեցականների ու հավատացյալների համար մի բան պետք է պարզ լինի արեվի լույսի պես, այն, որ մենք բոլորս Սովետական Հայրենիքի լիիրավ զավակներն ենք, որ մենք բոլորս հավասարապես օգտվում և վայելում ենք սովետական կարգերի բարիքները, օգտվում ենք համահավասար ընտրական իրավունքներից և հետևապես պարտքի լրիվ գիտակցությամբ պետք է մասնակցենք ընտրություններին: Դրա համար եկեղեցու ոչ մի պաշտոնյա, հոգևորական ու հավատացյալ դուրս չըպիտի մնան ընտրությանը մասնակցելուց:

Դեմոկրատիզմի սկզբունքները խորթ չեն եղել նաև Հայ Եկեղեցուն: Հայ եկեղեցին ևս, դարերից ի վեր ղեկավարվել է որոշ ընտրական դեմոկրատական սխեմանով և այն նվիրագործել իր բոլոր օղակներում:

Մեր եկեղեցական որոշ պաշտոնյաներ անցնում են ընտրական բովով, ընդորո՞մ այդ ընտրությունը կատարվում է եկեղեցական պաշտոնյայի անձի մանրամասն

քննադատությանը, ինչպես օրինակ կաթողիկոսական, առաջնորդական քննությունները և այլն:

Հայ եկեղեցին և հայ հոգևորականությունը դարերից ի վեր միշտ էլ անբաժան լինելով հայ ժողովրդից, բաժանել են նրա վիշտն ու փրջանկությունը: Հայ հոգևորականության լավագույն ներկայացուցիչները, Հայ եկեղեցու երջանկահիշատակ հայրերը ջանացել են հայ ժողովրդի բախտը կապել ռուս մեծ ժողովրդի հետ:

Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական ռևոլյուցիան կործանեց ժողովուրդների բանտ ցարական Ռուսաստանը և նրա փլանտակների վրա հաղթականորեն վեր խոյացավ ժողովուրդների իրկական եղբայրության, բարեկամության օրրան Սովետական Միությունը: Չկա այլևս ժողովուրդների բանտ ցարական Ռուսաստանը: Աստծո ողորմածությամբ հայ լեզուն, հայ մշակույթը, հայ եկեղեցին, հայ հոգևորականությունը այլևս ենթակա չեն հալածանքի. չկա այլևս ցարիզմի գաղութային քաղաքականությունը: Այսօր, շնորհիվ սովետական կարգերի, շնորհիվ Ստալինյան լուսաշող կոնստիտուցիայի, շնորհիվ ռուս մեծ ժողովրդի աջակցության, շնորհիվ սովետական մյուս ժողովուրդների եղբայրական օժանդակության, Աստծո օրհնությամբ փրակալնացած ենք տեսնում հայ ժողովրդի դարավոր իլծերը, նոր երազները: Հայ ժողովուրդը ապրում է իր պետական կյանքով. ծաղկում ու բարգավաճում է հայ արվեստը, կուլտուրան: Նախկին հետամնաց ցարական գաղութ Հայաստանը դարձել է ծաղկած սոցիալիստական ռեսպուբլիկա, դարգացած արդյունաբերության և մեքենայացված գյուղատնտեսության փարթամ երկիր: Նրա դաշտերում ու գործարաններում հնչում է ազատ աշխատանքի ու բարեկեցիկ երջանիկ կյանքի երգը: Հայրստությանը է լցվում հայրենասեր հայ հոգևորականի սիրտը, տեսնելով իր մայր Երկրի այս աճնախորնթաղ ծաղկումն ու փթթումը և նա իր ազդեցությունն է առաքում Ամենապատույթ Աստծուն, նրա օրհնությունը հայդելով: Սովետական պետությունը ժողովուրդների խոկական բարեկամության բնառանք է և հայ ժողովուրդն իր արժանի տեղն է գրաւում սովետական ժողովուրդների հարաւգատ աղբյուրնառանքում: Սովետական կարգերը փրկեցին հայ ժողովրդի մնացորդներին ֆիզիքական բնաջնջումից և ապահովեցին նրա համար ազատ կյանք ու նյութական բարեկեցիկ ձիւծակ: Տնտեսական ու

կուլտուրական հզոր վերելք է ապրում այսօր Սովետական Հայաստանը. աճում ու զարգանում են նրա լեզուն, մշակույթը, գրականությունը, երաժշտությունը, թատրոնը: Վերելք է ապրում նաև հայ եկեղեցին: Նույն տապանի հանգրվան, Հայոց Էջիսարհի սրբազան լեռան՝ ալեգարդ Մասսի ստորոտում, նվիրական Արարատյան դաշտավայրում դիւ զողանջում են Ս. Էջմիածնի հինավուրց Մայր Տաճարի զանգակները հայ եկեղեցու վերելքն ալեհետելով:

Սրանք հնարավոր դարձան շնորհիվ սովետական ամենադեմոկրատական կարգերի: Թող հավետ օրհնյալ լինեն այդ կարգերի ստեղծողները:

Իր հալածանքի բարգավաճման նախանձախնդիր հայ հոգևորականությունը այս բոլորի հանդեպ անտարբեր մնալ չէր կարող: Նա ևս կենդանի գործով և ազնիվ հայրենասիրությամբ, նամանավանդ մեր ժողովրդի փորձության ամենածանր օրերին, Հայրենական պատերազմի ընթացքում ապացուցեց իր նվիրվածությունը մեր երկրի դեմոկրատական կարգերին. դրա համար էլ Աստծո ողորմությամբ նա նույնպես նախապատրաստվում է ընտրություններին և պատրաստ է իր ձայնը տալու կոմունիստների և անկուսակցականների բոլոր թեկնածուներին:

Բոլորս միահամուռ կերպով, տոգորված ազնիվ զգացումներով, ողջագործանքով ու սիրով 1946 թ. փետրվարի 10-ին մեր ձայները կտանք կոմունիստների և անկուսակցականների բոլոր առաջադրած թեկնածուներին, որոնք ապացուցել են իրենց անձնազոհ սերն ու նվիրվածությունը Սովետական Հայրենիքին ու սովետական ժողովրդին:

Հայրենիքի հաղթանակների այս բերկրալի օրերին, երբ մենք շուտով պիտի ընտրական տուփերը ձգենք մեր քվեները, առթում ենք Ամենաբարձրյալին իր հզոր հովանին տարածելու մեր գերհզոր պետության վրա, գորավիզ լինելու նրան ի դարձողումն և ի հարատեւումն նրա վեհաշուր հաղթանակների, ի փառս և ի պարծանս Մեծ Միության:

Տեր, պահեր քո ամենափառ գործերում մեր երկրի հզորությունը և բարգավաճումը ի պարծանս մարդկությանը երջանկություն բերող անասան իրավակարգի և Սովետական Մեծ Հայրենիքի աշխատանքի ու քառնաշան ժողովուրդների, որոնք կերտել են քո արդարությունը և կառուցել իրական դրախտը երկրի վրա:

ՌՈՒԲԵՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԵՅԱՍՏԱՆԻ 25-ԱՄՅԱԿԻ ՏՈՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՄԵԶ

ՀԱՅԵՐԸ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՈՒՄ ՆՇՈՒՄ ԵՆ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ 25-ԱՄՅԱԿԸ

ԿԱՀԻՐՆ.— Երեկ Կահիրեի ու Ալեքսանդրիայի հայկական գաղութներում տեղի են ունեցել Հայկական ՍՍՌ 25-րդ տարեդարձին նվիրված ժողովներ: Ելույթ ունեցողները մեծ ոգևորությամբ խոսում էին իր գոյության տարիներում Սովետական Հայաստանի ձեռք բերած հսկայական հաջողությունների մասին: Բուռն ծափահարությունների ներքո հավաքվածները ընդունեցին ողջուններ ուղղված Ի. Վ. Ստալինին, Հայաստանի կառավարությանը և Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին:

ԹԵՀՐԱՆ.— Նոյեմբերի 29-ին Թեհրանի հայկական ակումբում տեղի է ունեցել Հայկական ՍՍՌ 25-ամյակին նվիրված նիստ: Ներկա են եղել Իրանի կառավարության անդամներ, մեջլիսի ղեպուսատներ, ՍՍՌՄ-ի հետ կուլտուրական կապի իրանական ընկերության անդամներ, Թեհրանում հայկական գաղութի բազմաթիվ ներկայացուցիչներ, գիտության ու կուլտուրայի գործիչներ, ժուռնալիստներ, ինչպես նաև ՍՍՌՄ-ի գործերի հավատարմատար Յակուբովը և սովետական դեսպանության աշխատակիցները:

ԲՈՒԽԱՐԵՍ.— Ռումինիայի «Հայերի ճակատ» հայկական կազմակերպությունը Սովետական Հայաստանի 25-ամյակի առթիվ անց է կացրել հանդիսավոր նիստ, որին մասնակցել են 1.500 հայ: Նիստին ներկա են եղել ռումինական մինիստրներ Թեոխարի Ժորժեսկուն, Վասիլիու Ռեշկանուն, Կոնստանտինեսկուն, ինչպես նաև ակադեմիկոս Պարխոնը և ռումինական ալլականավոր հասարակական գործիչներ: Ներկա են եղել նաև Ռումինիայում ՍՍՌՄ դեսպան Ս. Ի. Քավթարաձեն և գեներալ-գնդապետ Սուսայկովը: Նիստում հանդես են եկել «Հայերի ճակատ» կազմակերպության նախագահ Դանիելյանը և այդ կազմակերպության գլխավոր քարտուղար Բաբայանը: Նրանք երկուսն էլ ընդգծել են Սովետական Հայաստանի հսկայական նրվաճումները նրա գոյության 25 տարվա ընթացքում: Ճառերով հանդես են եկել նաև Ս. Ի. Քավթարաձեն և գեներալ-գնդապետ Սուսայկովը: Բուռն ծափահարությունների տակ ներկա եղողները ընդունել են ողջունի հեռագիր ուղղված Ի. Վ. Ստալինին:

(«Սովետ. Հայաս.», 7 դեկտեմ. 1945 թ.)

ՀԱՅՎԱԿԱՆ ՍՍՌ 25-ԱՄՅԱԿԻ ՏՈՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՍԻՐԻԱՅՈՒՄ ԵՎ ԼԻԲԱՆԱՆՈՒՄ

ԲԵՅՐՈՒԹ.— «Բեյրութում տեղի է ունեցել Հայկական ՍՍՌ 25-ամյակին նվիրված մեծ միտինգ, որ կազմակերպել էր հայկական ազգային խորհուրդը: Միտինգում ներկա էին Լիբանանի մինիստրների խորհրդի նախագահ Սամի Սոլլը, հայ եկեղեցու կաթողիկոս Գարեգինը, Լիբանանի պառլամենտի ղեպուսատները, ականավոր հասարակական և քաղաքական գործիչներ, մամուլի

ներկայացուցիչները և այլ անձինք: Հսկայական դահլիճը լեփ-լեցուն էր: Փողոցում այն շենքի մոտ, որտեղ տեղի էր ունենում միտինգը, միկրոֆոնների մոտ դառնվում էին հարյուրավոր մարդիկ, որոնք լսում էին հռետորների ճառերը:

«Միտինգում ելույթ ունեցողները խոսում էին Հայկական ՍՍՌ-ում հայ ժողովրդի և ուսումնական ժողովրդի եղբայրական բարեկա-

մության շնորհիվ ձեռք բերված հսկայական հաջողությունների մասին:

«Մեծ ճառով հանդես է եկել հայ եկեղեցու կաթողիկոս Գարեգինը: Կաթողիկոսի ելույթը բազմիցս ընդհատվել է երկարատև բուռն ծափահարություններով: «Հայաստանի ազատագրման և այնտեղ աշխատավորների իշխանության հաստատման օրը, — ասել է կաթողիկոսը, — հանդիսանում է մեծ տոն ոչ միայն նրանց համար, որոնք դառնում են Հայկական Ռեսպուբլիկայի տերիտորիայում, այլև ամբողջ աշխարհում ցրված մյուս բոլոր հայերի համար»:

«Հայկական ՍՍՌ գոյության 25-ամյակի

տոնակատարությունը Լիբանանում և Սիրիայում անց է կացվել մեծ ոգևորությամբ ու խանդավառությամբ: Տոնի առթիվ հայկական բոլոր դպրոցներում պարապմունքներ ընդան: Հայկական բոլոր թաղամասերում անց են կացվել հատուկ ժողովներ ու միախնդներ: Հրատարակվել են թերթերի ու ժուռնալների հոբելյանական համարներ: Հայ եկեղեցու կաթողիկոսն առաջարկել է հայկական բոլոր եկեղեցիներում անցկացնել պատարագ Հայկական ՍՍՌ գոյության 25-ամյակի առթիվ»:

(«Սով. Հայաս.», դեկ. 7, 1945 թ.)

155-2522

ՍՍՌՄ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՍԱՐՆԵՐԻ ՍՈՎԵՏՈՒՄ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՑ ՆԱՅԵՐԻ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՆԱՅԱՍՏԱՆ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼՈՒ
ԿԱՊԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ ԶԵՌՆԱՐԿՎՈՂ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

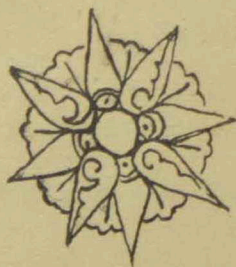
Նկատի ունենալով արտասահմանում ապրող հայերի դիմումը հայրենիք՝ Սովետական Հայաստան վերադառնալու համար նրանց թույլտվություն տալու մասին, ինչպես նաև Հայկական ՍՍՌ ղեկավար մարմինների միջնորդությունը, ՍՍՌՄ Ժողովրդական Կոմիսարների Սովետը հատուկ որոշում է ընդունել արտասահմանից հայերի հայրենիք վերադառնալու կապակցությամբ ձեռնարկվող միջոցառումների մասին:

Հայկական ՍՍՌ Ժողովրդական Կոմիսարների Սովետին թույլ է տրվել կազմա-

կերպել արտասահմանյան երկրներում ապրող այն հայերի վերադարձը, որոնք ցանկություն ունեն, ինչպես նաև հանձնարարվել է հայրենիք վերադարձող հայերի համար անհատական բնակարանային շինարարությունը ապահովել պետական վարկով բնակելի տան արժեքի 50 տոկոսի չափով:

Արտասահմանից ՍՍՌՄ վերադարձող հայերը ազատվում են նրանց պատկանող և նոր բնակավայրը փոխադրվող գույքի համար մաքսավճար տալուց:

(«Սովետ. Հայաս.» դեկ. 2, 45 p.)

ՊԼՏՄԵԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Օրերս մեր թերթում հաղորդագրություն հրապարակվեց ՍՍՌ Միության Ժողովրդական Կոմիսարների Սովետի պատմական որոշման՝ «Արտասահմանից հայերի Սովետական Հայաստան վերադառնալու կապակցությամբ ձեռնարկվող միջոցառումների մասին»:

«Նկատի ունենալով, — ասված է այդ հաղորդագրության մեջ, — արտասահմանում ապրող հայերի դիմումը՝ հայրենիք՝ Սովետական Հայաստան վերադառնալու համար նրանց թույլտվություն տալու մասին, ինչպես նաև Հայկական ՍՍՌ ղեկավար մարմինների միջնորդությունը, ՍՍՌԺ Ժողովրդական Կոմիսարների Սովետը հատուկ որոշում է ընդունել արտասահմանից հայերի հայրենիք վերադառնալու կապակցությամբ ձեռնարկվող միջոցառումների մասին»:

Հայկական ՍՍՌ Ժողովրդական Կոմիսարների Սովետին թույլ է տրվել կազմակերպել արտասահմանյան երկրներում ապրող այն հայերի վերադարձը, որոնք ցանկություն ունեն, ինչպես նաև հանձնարարվել է հայրենիք վերադարձողների համայնահատական բնակարանային շինարարությունն ապահովել պետական վարկով բնակելի տան արժեքի 50 տոկոսի չափով:

Միութենական կառավարության այդ որոշման համաձայն հայրենիք վերադարձող հայերը ազատվում են նոր բնակավայրեր փոխադրվող իրենց պատկանող գույքի համար մաքս վճարելուց:

Այդ պատմական որոշումը մեծ ուրախություն է մեծագույն գոհունակություն է առաջ բերել Հայաստանի աշխատավորության մեջ: Այդ որոշումը հսկայական ուրախություն է Սովետական Կառավարության նկատմամբ անսահման երախտագիտության զգացմունք առաջ կրելի մեր եղբայրների՝ արտասահմանյան հայերի մեջ, որոնք վաղուց իրազեկված են այդ երջանիկ օրվա մասին:

Վերադարձ դեպի հայրենիք: Դեպի հայրենի հող: Հայրենի արևի տակ: Տասնամյակների ընթացքում օտար երկրների տակ, կարիքի ու զրկանքի ճիրաններում, պան-

դրիստության մեջ, մեկ քաղաքից մյուսը, մեկ երկրից մյուսը անվերջ թափառող իրավազուրկ ապատրիտների դրությամբ ապրող մարդկանց համար կարող է արդյոք ավելի վեհ զգացմունք լինել, քան վերածնված ու բարգավաճող ազատ հայրենիք, հայրենի Ժողովրդի պիղծ վերադառնալու զգացմունքը: Այսուհետև մեր եղբայրները ապրելու են մեզ հետ կողք-կողքի, նրանք աշխատելու են և կառուցելու, խիզախելու և ստեղծագործելու մեր սովետական հայրենիքի հետագա բարգավաճման համար: Այժմյանից նրանք իմանալու են, թե ինչ բանի համար են թափում իրենց քրտինքը: Այժմյանից վերջ կդրվի նրանց անհեռանկար կյանքին, վաղվա օրվա նրկատմամբ անվստահությանը, իրենց երեխաների ապագայի նկատմամբ անորոշությանը:

Սիրիայում և Լիբանանում, Բուլղարիայում և Ռումինիայում ապրող հայ կառուցող բանվորները արտահայտում են արտասահմանյան հարյուր հազարավոր հայերի զգացմունքը, երբ ասում են, թե մինչև ե՞րբ մենք պետք է պալատներ ու դղյակներ, ճանապարհներ ու կամուրջներ կառուցենք ուրիշների համար: Չէ՞ որ մենք ուզում ենք մեր քրտինքը թափել, մեր աշխատանքը ներդնել հայրենի երկրի, հարազատ Ժողովրդի երջանկության համար:

Այժմյանից հնարավորություն է բացվում մեր արտասահմանյան բազմահազար եղբայրների փախչալած այդ իղձերի իրականացման համար:

Այդ զգացմունքները հասկանալու համար, դեպի հայրենիք եղած այդ անզուսպ ձրգտումը հասկանալու համար, բավական է հիշել այն ծանր ուղին, որ անցել են արտասահմանյան հայերը, այն ծանր վիճակը, որ բաժին է ընկել նրանց: Չէ՞ որ նրանք առաջին իմպերիալիստական պատերազմի զոհերն են, թյուրբալկան արյունաբու սուլթանների հալածանքների ու կոտորածների զոհերը, թյուրբալկան սուլթանների, որոնք ոչ-մարդկային մեթոդներով մոլեռանդ դաժանությանը բազմաթիվ տասնամյակների ընթացքում ճնշում էին հայե-

րին հարազատ հողում— Թյուրքա-Հայաստանում: 19-րդ դարի ընթացքում և 20-րդ դարի սկզբին Թյուրքերը բազմիցս կազմակերպել են հայերի կոտորածներ ու ջարդեր, հայերի, որոնք իրենց կուտորայով մի գլխով բարձր էին կանգնած իրենց ճշդողներից՝ Թյուրքերից: Հայերը, ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը, երբեք չեն մոռանա 1894—96 թվերին Թյուրքական սուլթան Աբդուլ Համեդի կազմակերպած հայ բնակչության ֆիզիկական—մասսայական բնաջնջումը, լինելով ոչ երեսմաներին, ոչ կանանց ոչ ծերունիներին: Հենց այդ ժամանակ ղոհվեցին ավելի քան 300 հազար հայեր: Հրկիզվեց ու այրվեց ավելի քան 3 հազար հայ գյուղ: Անապատառ մնացած տասնյակ հազար հայեր, ենթարկվելով բնաջնջման սպառնալիքի, փրկվեցին փախչելով կովկաս, Ռուսաստան և Եվրոպայի ու Ամերիկայի երկրները, կազմելով արտասահմանյան հայ գաղութներ:

Սակայն հայերի համար էլ ավելի սարսափելի օրեր եկան 1914—1918 թվերի առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին: Հայ ժողովուրդը այն ժամանակ ամենաակտիվ կերպով մասնակցում էր պատերազմին դաշնակիցները կողմում, հույս ունենալով իր զավակներին արյան գետով հասնել իր ճակատագրի լուծման, սգառազրմանը Թյուրքական աստիճանի լծից, իր ազատության և անկախության վերականգնմանը: Սակայն գաղաղած երիտասարդ Թյուրքերը, Սուլթան Համիդի արյունոտ քաղաքականության շարունակողները, մեթոդաբար իրագործելով իրենց մարդատյաց քաղաքականությունը հայերի վերաբերմամբ, 1915 թվի գարնանից սահմաններին յուրահատուկ սպանարշտն ցինիկությամբ ձեռնամուխ եղան հայերի պատմության մեջ չտեսնված համատարած կոտորածին և նրանց արտաքսման հայրենի օջախներից:

Դա ամբողջ ժողովրդի բնաջնջման հրեշավոր ծրագիր էր: Ամայացվեց և ավերակույտի վերածվեց ամբողջ Թյուրքահայաստանը, ավելի քան 300 հազար հայ կոտորվեց: Նույնքան հայեր զոհվեցին Արաբական անապատի և Միջագետքի ճանապարհներին, որտեղ նրանց Թյուրքերը, գերմանացիների լեյադրությամբ, մղձավանջային պայմաններում բռնում էին Բաղրատի երկաթուղու անապատային շրջանները բնակեցնելու համար: Մի քանի հարյուր հազար երեխա-

ների, կանանց ու ծերունիների Թյուրքերը բնաջնջման սպառնալիքի տակ, հարկադրեցին մահմեդականություն ընդունել:

Առանձնահատուկ դժամություններ տանջամահ արվեցին ու սպանվեցին Թյուրքահայերի մտավորականության ամենաակառավոր ներկայացուցիչները, որոնց թվում հայ նշանավոր բանաստեղծներ Գանիել վարուժանը, Միսմանթոն, հայտնի գրող Նովելիստ Գրիգոր Զոհրաբը: Հայ ժողովրդի ղահիճների զոհ դարձավ նաև հանճարեղ կոմիտասը: Թյուրքերը նրան բանտ նետեցին սարսափելի պայմաններում և, երբ նրան տանում էին մահապատժի, նա տեսավ անպաշտպան երեսմաների, կանանց ու ծերունիների անպատմելի տանջանքներն ու տառապանքները, իր ժողովրդի մեծագույն տառապանքները, որոնք ցնցեցին նրան ու հասցրին խելագարության:

Այդ անօրինակ կոտորածի հետևանքով Թյուրքահայաստանում ապրող հոկու և կես միլիոն հայերից առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին կոտորվեց, մեռվեց և բռնությամբ կրոնափոխ արվեց մոտ մեկ միլիոն հայ: Մնացածները, ավելի քան մեկ միլիոն մարդ, բնաջնջումից խուսափելու համար լքեցին հարազատ օջախները իրենց հայրերի հինավուրց հողերը և որպես թափառական գաղթականներ ցրվեցին ամբողջ աշխարհով մեկ:

Թյուրքահայաստանից փախած հենց այդ գաղթականներն են, որ կազմում են արտասահմանի հայ բնակչության հեշտ մեծամասնությունը:

Մեծ տերությունների՝ Անգլիայի, Ֆրանսիայի, ԱՄՆ-ի այն ժամանակվա կառավարությունները բազմիցս հանդես էին գալիս հայտարարություններ և խոստումներ անելով դժամություն տուժած Թյուրքահայերին օգնություն ցույց տալու, նրանց հրավումները պաշտպանելու, նրանց անսահման տառապանքների ու թշվառությունների մեղավորներին պատժելու մասին: Սակայն այդ բոլոր խոստումներն ու ղեկարացիաները մնացին թղթի վրա, իսկ հայրենիք վերադառնալու մասին հայ գաղթականների հույսերը աղապես էլ ի դերե ելան: Ավելին, արտասահմանյան մի շարք երկրներում հայ գաղթականներն ընկան տնտեսական ծանր պայմանների մեջ. առանց քաղաքական ու քաղաքացիական տորրական իրավունքների, և միայն իրենց ընդունակության և իրենց ֆիզիկական գոյությունը պահպանելու ձգտման ու կույ-

տուրայի շնորհիվ նրանք փրկվեցին մահ-
վան սպառնալիքից:

Եվ այժմ դեռևս արտասահմանյան շատ
երկրներում, առանձնապես Թուրքիայում,
Հունաստանում, Իրանում հայերը զուրկ
են տարրական ազատությունից, քաղաքա-
կան ու քաղաքացիական տարրական իրա-
ւունքներից, հաճախ հետապնդման ու հա-
լածանքի ենթարկվելով ռեակցիոներների և
սեղանական իշխանությունների կողմից:

Այս է մեր արտասահմանյան եղբայրնե-
րի փիճակը:

Միայն Հոկտեմբերյան Մեծ ռեյուցիայի
հաղթանակը և Հայաստանում սովետական
իշխանության հաստատումը արտասահ-
մանյան հայերի սրտերում ռեալ հույս
ներշնչեցին հայրենիք վերադառնալու մա-
սին: Հազար անգամ իրավացի էր ընկեր
Ստալինը, երբ դեռևս 1918 թվի հունվա-
րին գրում էր, որ «այժմ ամենքի համար
զարգ է, որ Ռուսաստանի ժողովուրդների,
հատկապես հայ ժողովրդի բախտը սերտո-
րեն կապված է Հոկտեմբերյան ռեյուցիա-
յի բախտի հետ»:

Սովետական իշխանության շնորհիվ, ռուս
մեծ ժողովրդի եղբայրական օգնության
շնորհիվ, ՀամԿ(Ե)Պ Կենտկոմի, Սովետա-
կան Կառավարության և անձամբ ընկեր
Ստալինի ամենօրյա հոգատարության շնոր-
հիվ հայ ժողովուրդը, Հայաստանի կոմու-
նիստական (բոլշևիկների) պարտիայի ղե-
կավարությամբ իր հայրենիքը՝ Սովետական
Հայաստանը դարձրեց ծաղկուն երկիր,
պարգայած արդյունաբերություն, առաջա-
վոր գյուղատնտեսություն և ծաղկող կուլ-
տուրա, գիտություն ու արվեստ ունեցող
երկիր:

Հենց դրա շնորհիվ Սովետական Հայաս-

տանը այժմ հնարավորություն ունի ընդու-
նելու և աշխատանք տալու տասնյակ հա-
զարավոր բազմաշարժար զավակներին:

Այսօր մենք հրապարակում ենք Հայկա-
կան ՍՍՌ Ժողկոմսովետի որոշումը ներ-
գաղթող հայերի ընդունման և տեղավոր-
ման կոմիտե կազմակերպելու մասին:

Ճիշտ է, Սովետական Հայաստանը հա-
կանալի պատճառներով, այժմ կարող է ըս-
դունել օտարության մեջ ապրող իր զա-
վակների և դուստրերի մի մասը միայն:
Բայց ահա անսահման խանգավառությունը
և ուրախությունը, որով մեր ռեսպուբլիկա-
յի աշխատավորները ընդունեցին ՍՍՌ
Միության Ժողկոմսովետի որոշումը, ցույց
է տալիս, որ նրանք պատրաստ են գրկա-
րաց ընդունելու իրենց արյունակից եղ-
բայրներին և քույրերին:

Մեր ռեսպուբլիկայի պարտիայի, սո-
վետական և հասարակական կազմակեր-
պությունների առաջ, ամբողջ աշխատավո-
րության առաջ կանգնած է պատասխանա-
տու, ոչ հեշտ, բայց շնորհակալ խնդիր
բարձր կազմակերպվածությանը նախա-
պատրաստվել և իրագործել քաղաքական
հսկայական կարևորություն ունեցող՝ Սո-
վետական Կառավարության որոշումը:

Մեր ռեսպուբլիկայի յուրաքանչյուր աշ-
խատավոր, յուրաքանչյուր հայրենասեր
պետք է բազմակողմանի օգնություն ցույց
տա հայրենիք վերադարձող մեր հայրենա-
կիցներին ընդունելու և տեղավորելու գոր-
ծին:

Բարի գալուստ իրենց ազատ, երջանիկ
սոցիալիստական հայրենիք վերադարձող
մեր հարազատ եղբայրներին:

(«Սովետ. Հայ.» դեկտ., № 264, 1945 թ.)

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՐԴԸ ՈՂՋՈՒՆՈՒՄ Ե ՊԵՏՄԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

ՍՍՌԻ Ժողկոմսովետի պատմական որո-
շումը արտասահմանի հայերի Սովետական
Հայաստան վերադառնալու կապակցու-
թյամբ ձեռնարկվող միջոցառումների մա-
սին Հայաստանի աշխատավորներն ընդու-
նեցին մեծ գոհունակությամբ ու խանդա-
վառությամբ: Հայաստանի մայրաքաղա-
քում, Լենինականում, Կիրովականում և
այլ քաղաքների ու շրջանների ձեռնարկու-
թյուններում, հիմնարկություններում, կոլ-
խոզներում աշխատավորներն իրենց ջերմ
ելույթներում ողջունում են Ժողկոմսովետի

որոշումը և իրենց երախտագիտությունն
ու գոհունակությունն արտահայտում Սո-
վետական կառավարությանը, հայ ժողո-
վրդի ազատարար մեծ Ստալինին:

Ստորև գետեղում ենք աշխատավորու-
թյան ելույթները, որ քաղում ենք «Սով
Հայաստան» թերթից (դեկ. 4, 1945 թ.):

Երևանի Չերժինսկու անվան Դաղաճա-
գործիքաշինական գործարանի ա. խնդրող
Հ. Դիլանյանը ասաց.

— Սովետական կառավարության պատ-
մական որոշումը անսահման ուրախու-

թյամբ է լցրել մեր սրտերը, Հայրենիքից զրկված մեր բազմաշարժար եղբայրներին ու քույրերը մայր Հայրենիք, Մովսեսական Հայաստան վերադառնալու հնարավորություն ստացան: Մենք զրկաբաց կընդունենք նրանց և ձեռք ձեռքի տված կշարունակենք մեր հոյակապ կյանքի կառուցման աշխատանքները:

Յրեզերագործ ընկ. Գ. Դալանը իր ելույթում ասաց.

— Կատարվեց օտար երկրներում կարիքի ու թշվառության մեջ դեզերոյ մեր հայ եղբայրների բաղձանքը՝ վերադառնալ իրենց Հայրենիքը՝ Մովսեսական Հայաստան, որտեղ նրանք լայն հնարավորություններ կունենան ապրելու մեզ նման օրախ և երջանիկ, խաղաղ ստեղծագործական կյանքով:

Մեխանիկական ցեխի պետ Ռ. Շախմալյանը խոսում է արտասահմանում ապրած իր ծանր կյանքի մասին: Գալով Մովսեսական Հայաստան, նրա համար բացվեց աշխատանքի լայն ապարեղ և այժմ նա ապրում է ունեւոր, հանգիստ և ապահով կյանքով: Նա ջերմորեն ողջունում է սովետական կառավարության որոշումը և շնորհակալություն է հայտնում ինչ Ստալինին արտասահմանում ապրող հայերի Հայրենիք վերադառնալու ցանկությանն ընդառաջելու համար:

— Անշափ ուրախ եմ սովետական կառավարության այս որոշման համար, ասում է խառատ Գ. Ղուլյանը: Իմ շատ բարեկամներ այժմ գտնվում են արտասահմանում, նրանք միշտ երազել են վերադառնալ իրենց իսկական Հայրենիքը: Միայն սովետական իշխանության պայմաններում իրականացավ հայրենագուրկ եղբայրներին իղձը: Վերադառնալով Մովսեսական Հայաստան, նրանք մեզ հետ կկազմեն մի միասնական կոլեկտիվ և կապրեն քրջանիկ կյանքով: Սովետական կառավարությունը

հող է տանում նրանց վերադարձի և բնակարանային պայմանների մասին: Մենք մեր անհուն փրախտագիտությունն ու շնորհակալությունն ենք հայտնում սովետական կառավարությանը և նրա ղեկավար մեծ Ստալինին հայ ժողովրդի նկատմամբ ցուցաբերած ջերմ հոգատարության համար:

Երևանի Մետաքսի գործարանի՝ Ֆրանսիայից ներգաղթած ստախանովական բանվորուհի բրիգադիր Նվարդ Քլյանը ասաց.

— Անսահման է ուրախությունս: Ժողկոմսովետի այս պատմական որոշումը մեծ հնարավորություն է տալիս արտասահմանում գտնվող մեր տարագիր հայրենակիցներին վերադառնալու իրենց Հայրենիքը: Ինձ ծանոթ է Հայենիքի կարոտը: Ես չեմ կարող մոռանալ մեր կառավարության ինչ ցույց տված հոգատար վերաբերմունքը, երբ ես եկա Հայաստան: Այժմ ես ապրում եմ երջանիկ և ուրախ կյանքով: Սովետական արևի տակ ստալինյան ոգով դաստիարակվում են իմ երեխաները: Նրանք երենց երջանիկ կյանքի համար պարտական են մեծ Ստալինին:

Ախուհետե ելույթ ունեցավ 1929 թվին Հունաստանից ներգաղթած, ստախանովական բանվորուհի Ս. Ափամյանը.

— Խոսք չեմ գտնում արտահայտելու իմ ուրախությունը. հիշում եմ, ինչ ինչպես ինձ քաշում էր Հայրենիքիս կարոտն ու սերը, իմ իղձը կատարվեց 29 թվին, երբ ես եկա Հայաստան: Ինձ համար բացվեց նոր, երջանիկ կյանքի մի ուղի, այսօր ես ողջունում եմ հայրենակիցներին և սպասում եմ նրանց տեսակցությանը:

Մեկը մյուսի ետևից ելույթներով հանդես եկան ներգաղթած ստախանովական վարպետ Ն. Շնորհյանը, ստախանովական բանվորուհի Ն. Վարդանյանը և շատ ուրիշները: Նրանք բոլորն էլ ողջունում էին սովետական կառավարության պատմական որոշումը:

ԲԱՐԻ ԳԱԼՈՒՍՏ ՄԵՐ ԹԱՆԿԱԳԻՆ ՀԱՐԱՋԱՏՆԵՐԻՆ

Արտասահմանից հայերի Սովետական Հայաստան վերադառնալու մասին ՍՍՌԿ Ժողովրդական Կոմիսարների Սովետի որոշումը մեր բոլորի սրտերը լցնում է շատ մեծ ուրախությամբ: Անվերապահ խնդրությամբ ողջունում ենք այս նշանակալից ակտը: Ոչ մի ազնիվ հայ բացի ցնծազին զնահատականից, ուրիշ վերաբերմունք չի կարող ունենալ այս որոշման հանդեպ:

Բնութվյալների, կոտորածների և հայրենիքից վտարումների հետևանքով հայ ժողովրդի կեսը ցրված է երկրի երեսին, սակայն ոչ մի թշնամական ուժ չի կարողացել մեռցնել հայերի ազգային միասնության զգացումը, հանգցնել նրանց սերն ու կարոտը դեպի հայրենիքը և վերստին հայրենիքում հավաքվելու կեղերոնահակ ձգտումը ու մտածումը: Գաղութահայության հայրենաբաղձ հայացքները Սովետական Հայաստան են ուղղված, ուր ապրում են և աշխատում իր արյունակից եղբայրները: Թափառական հայ բազմությունները մի սնվարտելի տենչանք ունեն — օր առաջ

թողնել օտար երկրները, ուր նրանք մաշում են իրենց կյանքը, և գալ Հայրենիք, միանալ իրենց եղբայրներին, միասին աշխատել ու կառուցել, իմաստավորել իրենց և իրենց որդիների գոյությունը, վայելել իրենց վաստակը միահամուռ ջանքով ծաղկեցրած Հայրենիքում:

Մեր վերադարձող եղբայրների սիրակարոտ զգացմունքներին, մենք Սովետական Հայաստանի հայերս, կդիմավորենք նույն եղբայրակարոտ զգացմունքներով: Դաժան Էակատագրով իրարից բաժանված քույրեր և եղբայրներ, որ վռվել ենք զանազան ճակատներում մեր թշնամիների դեմ, մեր ընդհանուր նպատակի համար Հայրենիքի և ազատության, ազգային և մարդկային միևնույն իդեալների, այսօր երկու իրավատեր հարազատներ գրկաբաց լիարվում ենք իրար ազատագրված հայերի տան մեջ: Մրտագին բարի գալուստ մեր թանկագին հարազատներին:

ԱՎԵՏԻԲ ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ

(«Սով. Հայաստան» № 260 1945 թ.)

ՍՊԱՍՈՒՄ ԵՆԺ ՁԵՋ

Այն օրից, երբ տաճկական յաթաղանից հազիվ ազատված, ձեր սիրտն արյունով ու ձեր աչքերը արցունքով լցված հայրենի տան ծխացող կրակներից փախոք ապաստան որոնելու օտար աստղերի տակ, — սպասում էինք ձեզ:

Կոտորվեցին ձեր հայրերն ու մայրերը, ձեր հարազատ քույրերը, տաճկական հարեմներին զոհ չգնալու կամ լպիղջ սրիկաների ձեռքը չընկնելու համար Երասխի ալիքներին անձնատուր եղան. դուք նրանց սրբազան դիակները կոխոտելով անցաք, գնացիք օտար հորիզոններ:

Քառորդ դար մոռացության անդունդը դլորվեց, բայց դուք չմոռացաք ձեր երկիրը, ձեր մարմնական վերքերը բուժվեցին. բայց ձեր ոգին չբուժվեց. դուք միշտ հիշում էիք

հայրենի երկիրը: Եվ այն միջոցին, երբ աչրվում էիք գործարանների մրոտ ծխի ու հրավառ վառարանի առաջ, հայրենի տան կարոտն էլ ձեր սիրտն էր այրում:

Շնորհիվ մեծ Ստալինի մեր ու ձեր սրտի կղձը կատարվեց. դուք իրավունք և արտոնություն ստացաք Հայրենիք վերադառնալու:

Մեր սրտերը հուլզերով, մեր աչքերը լույսերով, մեր հոգիներն անձկալի կարոտով ու մեր ձեռքերը ծաղկի պսակներով լցված սպասում ենք ձեզ:

Հ. ՍՃԱՌՅԱՆ

Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների Ակադեմիայի իսկական անդամ.

(«Սով. Հայաստան» № 260 1945 թ.)

ԱՐԴԱՐՈՒԹՅԱՆ ՁԱՅՆԸ

Միության ժողովոմսովեալի որոշումը արտասահմանում գտնվող հայերի կամավոր վերադարձի մասին, ունի պատմական մեծ նշանակություն: Թյուրքահայաստանից մեծ թվով հայեր իր ժամանակին ստիպված են եղել տարագրվել արտասահման: Արտասահմանում գտնվող բոլոր իսկական հայրենասեր հայերը այժմ հնարավորություն ունեն վերադառնալ իրենց Հայրենիքը և ամբողջ հայ ժողովրդի հետ միասին անցնել ստեղծագործ աշխատանքի:

Ես ուրախ եմ որոշումներու մեր եղբայր-

ներին հայրենի հողում և ցանկանալ նրանց, որ նրանք որքան կարելի է շուտ զղան սովետական մարդու ամբողջ բերկրանքը, պարծանքն ու վեհությունը, որպես Հայկական Սովետական Սոցիալիստական Ինսպիրիկայի ազատ քաղաքացիներ:

Ա.ՐԱՄ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Ստալինյան մրցանակի լաւրէատ, ՌՍՖՍՌ և Հայկական ՍՍՌ արվեստի վաստակավոր գործիչ, կոմպոզիտոր:

(«Սով. Հայաստան» № 260 1945 թ.)

ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԻ ՎՐԱ

Դեռ 1921 թվին, երբ ես Կ. Պոլսից մեկնեցի Վիեննա, քանդակագործական բարձրագույն կրթություն ստանալու նպատակով, իմ միակ հույան ու երազանքն այն էր, որ ակադեմիան ավարտելուց հետո ապրեմ ու ստեղծագործեմ իմ հորազատ Հայրենիքում՝ ազատագրված Սովետական Հայաստանում:

Արտասահմանյան կյանքի կոմֆորտն ու արտաքին շքեղ փայլը ինձ երբեք չեն զրապել. ես գիտակցում էի, որ այստեղ երկրում, կառուցվում է մարդկային հասարակության բարձր ձևը հանդիսացող նոր, սոցիալիստական կյանք, տնտեսություն, կուլտուրա: Այդ նորի կառուցմանը մասնակցելու պատիվն ու հաճույքն էր, որ քաշում էր ինձ դեպի իմ հորազատ հայրենի հողը:

Ակադեմիան ավարտելուց հետո, ինչպես որոշել էի, 1925 թվին, 23 տարեկան հասակում, ես եկա Սովետական Հայաստանի մայրաքաղաքը՝ Երևան, ուր մինչև օրս ապրում, ստեղծագործում եմ:

Այդ օրվանից ինձ համար, ստեղծագործական եռանդով լի երիտասարդիս համար, սկսվեց վառ հեռանկարով պոսկված մի լաճն ապարեզ:

1926 թվից սկսած, թե երևան քաղաքում և թե շրջաններում կառուցեցի մեր մեծ առաջնորդներ Լենինի և Ստալինի, ռեդուցիոն գործիչների մոնումենտներն ու պորտրետները: Մասնակցեցի Հայաստանում և Միության Կենտրոնական քաղաքներում կազմակերպված ցուցահանդեսներին, նյութի ցուցահանդեսին, համամիութենական,

և Եվրոպական հուշարձանների կոնկուրսներին, քանդակեցի հայ անցյալ և ներկա կուլտուրայի խոշորագույն դեմքերի, Հայրենական պատերազմի հերոս հայ ռազմիկների պորտրետներ և այլն: Այժմ ինձ հանձնարարված է կազմակերպել Հայաստանում պատմության մեջ առաջին անգամ բացվող կերպարվեստի բարձրագույն կրթական հիմնարկը՝ Գեղարվեստական ինստիտուտը:

Իմ ստեղծագործական և հասարակական գործունեության համար ես 1935 թվին Հայկական ՍՍՌ կառավարության կողմից արժանացա արվեստի վաստակավոր գործիչ կոչման, ՍՍՌՄ Գերագույն Սովետի նախագահության կողմից կրկնակի շքանշանի՝ առաջինը 1939 թվին, իսկ երկրորդը վերջերս Հայաստանում սովետական կարգերի հաստատման 25-ամյա փառապանծ հոբելյանի առթիվ:

Հայ արվեստագետի իդեալները կարող են միայն կենսագործվել և շունչ առնել սովետական կարգերի պայմաններում, սովետական հորազատ երկրում:

Չկա հայ կերպարվեստի այլ օջախ, քան մեր հորազատ հայրենիքը: Հայ ժողովրդի կերպարվեստը սովետական պետականության անմիջական ղեկավարության և հողատարության ներքո ապրում է իր վերածնունդը:

Չմասնակցել անմիջականորեն այդ մեծ վերելքին, շտեղծագործել հայրենի հողի վրա, նշանակում է անմաս մնալ հայ ժողովրդի մեծ գործից:

Շատ անգամ իմ հաջողությունների առթիվ ես հիշել եմ իմ երիտասարդ տաղանդավոր այն ընկերներին, որոնք արտասահմանում գերվեցին և հնարավորություն չունեցան աճել ու զարգանալ հայրենիքում, ծառայել ժողովրդին:

Այժմ այդ հնարավորությունը մեր պետությունն ստեղծում է լայնորեն: Նրանք դառնում են նվիրվելու սոցիալիստական շինարարության պատմական մեծ գործին և

մասնակից են դառնալու մեծ վերածննդին: ՍՍՌՄ ժողովրդավարի պատմական որոշումը արտասահմանի մեր հայրենակիցներին համար բացում է նոր դարագլուխ, նոր երջանիկ կյանքի համար, կուլտուրական վերելքի համար՝ հարազատ հողում, Առվետական Հայաստանում:

ԱՐԱ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Առվետի վաստակավոր գործիչ
(«Սովետ. Հայաստան» № 260, 1945 թ.)

ՆՐԱՆԲ ԿԱՅՐԵՆԻԲ ԵՆ ՎԵՐԱԴԱՌՆՈՒՄ

Նրանք Հայրենիք են վերադառնում, Հայրենիք, որի մի մասը ավերված է թշնամու ձեռքով, որտեղից նրանց անջատեց սրի ու ևսրսափի զարհուրանքը միայն: Նրանք այժմ ճանաչում են, և իրոք ունեն այժմ միայն մի Հայրենիք—Սովետական Հայաստան: Միայն Սովետական Հայաստանն է, իրական ու հնարավոր: Միայն Սովետական Հայաստանն է, որ պիտի ապրի, միայն Սովետական Հայաստանի բախտի հետ կարող է իր կյանքն ու ապագայի հույսերը կապել համայն հայությունը:

Հայրենիքները դուրսին չեն կառուցվում, հայրենիքը պետք է փորձել ստեղծել, որ կարելի լինի ձեռք բերել այն ծանրակշիռ հմաստությունը, թե որքան դժվարին և տաժանեղի գործ է այդ հայրենիք ձեռք բերելը: Հայության արյունալի պատմության օրինակը ու խրատը գոնե հայերը լավ պիտի իմանան: Դուրսին է կորցնել հայրենիքը, բայց դժվար է վերագտնել այն, երբեմն էլ անկարելի... Անշուշտ հայությունը դուրսին ու անպայքար չկորցրեց իր հայրենիքի մեծագույն մասը: Արյունով ու ջրտինքով պաշտպանեց հազարամյակներ հաջորդ իր հայրենիքը: Սակայն պատմությունը խնայել չէր կարող միշտ: Պատմությունը լքեց հայությանը: Եվ հայության կյանքը կխրվեր ընդմիջտ, եթե նոր պատմության հրաշագործ ձեռքը չմեկներ ղեպի հայությունը և նորից չվերակոչեր ղեպի կյանքը:

Այո, սրի ու ևսրսափի զարհուրանքը միայն անջատեց հայությանը իր հայրենի-

քից: Հայկական բանաստեղծությունը հատուկ երգերի հատորներ ունի «ղարիպի երգեր», որոնք արտակսկիծ ողբեր են հայրենագուրկ հայության, որոնց հայրենապաշտ սիրտը իզուր տենչացել է, մեղմել իր հայրենաբաղձության ցավը: Ինչ օտար երկրների շահախնդրության խոսք կարող էր լինել այն հայության մասին, որ երեք հազար տարի արյուն թափեց իր հայրենիքը պաշտպանելու և այնտեղ մնալու համար... Եվ մնաց էլ...

Հայրենագուրկ հայությունը հայրենիք է վերադառնում: Դա ամենաբնական գործն է: Ի՞նչ ունի հայությունը օտար երկրներին տակ, հազար ու մի պատրանքների ենթակա: Նա պիտի ապրի իր հայրենիքում. ջանա, ստեղծագործի իր սեփական տանը: Այնտեղ միայն իմաստ ունի նրա կյանքը:

ՍՍՌՄ ժողովրդական կոմիսարների Սովետի արտասահմանից հայերի Սովետական Հայաստան վերադառնալու կապուցությունը ձեռնարկվող միջոցառումները բարձրագույն մեծահոգությամբ աննախընթաց մեծագործության մի ակտ է: Զուգում ենք մեր մեծ առաջնորդ ընկեր Ստալինի մեծ սրտի ջերմությունը այդ գործի մեջ: Նա փրկել է շատ հայրենիքներ, ծաղկեցրել շատ ժողովուրդներ, փրկել ու ծաղկեցնում է նաև Սովետական Հայաստանը: Թող պատուն և ծաղկի տարազիր հայությունը:

ԳԵՐԵՆԻԿ ԳԵՄԻՐՃՅԱՆ

(«Սովետ. Հայաստան» № 260, 1945 թ.)

ՍԽՐՈՎ ԵՎ ԳՐԿԱՐԱՑ ԿՆԳՈՒՆԵՆԷ

Արտասահմանից հայերի Սովետական Հայաստան վերադառնալու մասին ՍՍԻՄ Ժողկոմսովետի որոշումը պատմական մի իրադարձություն է: Մենք արտանց ողջունում ենք մեր կառավարության այս արդար որոշումը: Սովետական կառավարությունը այս որոշումով հնարավորություն է ստեղծում դարերով հալածված, տարագիր ու բնավեր դարձած հայերին վերադառնալու իրենց Հայրենիք, միանալու Սովետական Հայաստանի իր եղբայրներին, մասնակից դառնալու խաղաղ, շինարար, ազատ ստեղծագործ աշխատանքի, ապրելու, գործելու իր իսկ հայրենիքում Սովետական Հայաստանում: Նրանք հնարավորություն կատանան ստեղծելու նոր համամարդկային ավելի մեծ արժեքներ:

Արտանց ողջունում ենք մեր կառավարության այս որոշումը: Սովետական կառավարությունը, ինչպես միշտ, այս հարցում ևս ցուցաբերեց իր մարդասիրական վերաբերմունքը:

Այսօր, այս որոշումով արտասահմանի հայերը, մեր արյունակիցներն ու հայրենակիցները հնարավորություն են ստանում վերադառնալու Հայաստան: Այս որոշումով տարագիր հայ ժողովրդի երազած իղձերի կատարման սկիզբն է դրվում:

Մենք գրկաբաց ու սիրով կընդունենք արտասահմանի մեր եղբայրներին:

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՍԱՐՅԱՆ

Ժողովրդական եկարիչ

(«Սովետ. Հայաստան» № 260, 1945 թ.)

ՍՏԱԼԻՆՅԱՆ ԿՈՆՍՏԻՏՈՒՑԻԱՅԻ ԱՐԵՎԻ ՏԱԿ

Նա պատկանում էմ այն երջանիկների թվին, որոնք առաջին իմպերիալիստական պատերազմի տարիներին թյուրքահայատառնում կազմակերպված հայկական բարբարոսական ջարդերից ազատվեցին և ապաստան գտան Անգրիոլիկասում:

1920 թվին ուսմ մեծ ժողովրդի եղբայրական օգնությամբ հայ ժողովուրդը վերջ տվեց դաշնակների մղձավանջային տիրապետությանը և Հայաստանում հաստատեց սովետական իշխանություն: Այս ելավ հայ ժողովրդի պատմական կյանքի ամենամեծ եղելությունը, որից անցել է արդեն 25 տարի: Բազմաթիվ հայ մանուկներ և պատանիներ հնարավորություն ստացան իրենց ձգտումներին ու ընդունակություններին համապատասխան կրթություն և մասնագիտություն ձեռք բերելու:

Իմ կյանքի օրինակը շատ բնորոշ է, ներկայացնում է հաղարավորներին, նա իմ միջնակարգ և բարձրագույն կրթությունը ստացել էմ Սովետական Հայաստանում: Համալսարանում սովորելու տարիներին ես սպասվում էի պետական թոշակով, ուսումնառվարաբեղուց հետո ինձ պահեցին համալսարանի ասպիրանտուրայում — սովորելու: Ասպիրանտուրան ավարտեցի պաշտպանելով դիսերտացիա, «Ֆրիկի ատեղծա-

գործությունը» վերնագրով և ստացա ֆիլոլոգիական գիտությունների¹ թեկնածուի աստիճան, ապա և հայ գրականության պատմության ամբիոնի դոցենտի կոչում: Արդեն 15 տարի է, ինչ նրանի Մոկոտովի անվան պետական համալսարանում դասախոսում եմ հայ հին գրականության պատմությունը հոտարկան: Այս տարվա գարնանը «Գրիգոր Նարեկացի» վերնագրով իմ ուսումնասիրությունը համալսարանում պաշտպանեցի իբրեւմ դոկտորական դիսերտացիա և ստացա ֆիլոլոգիական գիտությունների դոկտորի բարձրագույն գիտական աստիճան: Այնուհետև համալսարանի գիտական խորհուրդը ինձ շնորհեց հայ գրականության պատմության ամբիոնի պրոֆեսորի կոչում:

Ունեմ հրատարակած մեծ թվով գիտական աշխատություններ և միջնակարգ դրսւրոցների համար գրականության դասագրքեր:

Մանկավարժական գործունեության և գիտական աճման ընթացքում ինչպես ես, այնպես էլ իմ բոլոր պաշտոնակիցները միշտ խթանալով են և մեր պարտադիր ու կառավարության կողմից ստացել ամեն տեսակի օժանդակություն:

Այժմ, երբ ՍՍԻՄ ժողովրդական կոմի-

սարների Սովետը կայացրել է պատմական մեծ նշանակություն ունեցող որոշում՝ արտասահմանից հայերի Սովետական Հայաստան վերադառնալու կապակցությամբ ձեռնարկվող միջոցառումների մասին, արտասահմանյան մեր եղբայրների համար ստեղծվում է Սովետական Հայաստան գալու և իրենց կյանքը լավագույն կերպով

տնօրինելու լայն հնարավորություններ։ Մենք գրկաբաց կընդունենք նրանց և կանենք ամեն ինչ, որպեսզի նրանք արագ կերպով իրենց մասնակցությունը ցուցաբերեն մեր սքանչելի Հայրենիքի երջանիկ կյանքին։

ՊՐՈՖ. Մ. ՄԿՐՅԱՆ

(«Սովետ. Հայաստան» № 260, 1945 թ.)

ՄԵՆԲ ԱՆՀԱՄԲԵՐ ՍՊԱՍՈՒՄ ԵՆԲ

Անհուն բերկրանքով ու գոհունակությամբ կարդացի ՍՍՌՄ Ժողովրդական Կոմիսարների Սովետի որոշումը՝ արտասահմանյան հայերին Սովետական Հայաստան ընդունելու մասին։

Ես նույնպես այն հայերի թվին եմ պատկանում, որոնք թողել էին իրենց հայրենի հողը և թափառում էին օտար երկրներում։

1927 թվին ինձ հաջողվեց վերադառնալ մայր Հայաստան։ Այդ ժամանակ Նոր Արաբկիր ավանում կային միայն մի քանի տնակներ։ Շնորհիվ սովետական իշխանության մարդասեր ու հյուրընկալ վերաբերմունքի, Թյուրքիայից եկած հայերը բոլոր պայմաններն ու հնարավորությունները ըստացան Նոր Արաբկիր ավանը կառուցելու և բարեկարգելու համար։ Շուտով աճեց ու բարգավաճեց մեր բոլորիս սիրելի Արաբկիրը։ Կառուցվեցին գործարաններ ու արտեղներ, գեղեցիկ բնակարաններ, աճեցին ամեն տեսակ պտղատու ծառեր, խաղողի այգիներ և ահա այսօր Արաբկիրը անձանաչելի է դարձել։ Սովետական Հայաստանը մեզ ընդունեց հարազատ մոր նման, սի-

րով ու գրկաբաց, աշխատելու, սովորելու, ստեղծագործելու համար մեզ տվեցին բոլոր հնարավորությունները։ Այդ ժամանակ ես մի փոքրիկ աղջիկ էի, երբ աշխատանքի մտա Տրիկոտաժ արտելում։ Պարտիան և կառավարությունը ինձ համար սովորելու լայն հնարավորություններ ստեղծեցին։ Ես ձեռք բերեցի միջնակարգ և ապա բարձրագույն կրթություն, որից հետո վերադարձա հարազատ «Արաբկիր» արտելը և այժմ աշխատում եմ, որպես արտելի վարչության նախագահ։

Ահա թե ինչպիսի հնարավորություններ կան մեր սովետական հայրենիքում կանանց ու տղամարդկանց ընդունակությունները զարգացնելու և մեր հարազատ ժողովրդին ծառայելու համար։

Մենք անհամբեր սպասում ենք արտասահմանյան մեր տարագիր եղբայրների ու քույրերի վերադարձին։ Բարի գալուստ մեր հարազատներին։

ՄԱՐԻ ԽԵՐԻԲԵԿՅԱՆ

«Արաբկիր» արտելի վարչության նախագահ

(«Սով. Հայաստ.» № 260 1945 թ.)

Ե Ր Ե Վ Ա Ն

Արարատի ագամանդե աչքի տակ,
Փայլփլում ես հանց մատանու գոհար աղ,
Իմ երևա՛ն, չքնաղ ոստա՛ն հայկական:

Վարդ տուֆից ես հարսնաշորե՛րդ կարել,
Հակինթ լույսի աստղեր կրծքին քո շարել,
Իմ երևա՛ն, իմ վարդարա՛ն հայկական:

Հովտում լեռանց շուրջալար բռնած երկնի մեջ,
Դու նազում ես նորահարսի նման պերճ,
Իմ երևա՛ն, իմ ծառաստա՛ն հայկական:

Մեղր գեղծի, սաթ խաղողի հայրենիք,
Հեղեղվել ես զու գետերով մրգերի,—
Իմ երևա՛ն, իմ մրգաստա՛ն հայկական:

Ամենուրեք, ուր կա գեթ մի հայրողի,
Նրա մայրն ես, հույսն ես նրա հուր սրտի,
Իմ երևա՛ն, իմ հանդրվա՛ն հայկական:

Մայր Արաքսի՝ այն ափերից շարունակ
Քեզ են թախծում երեք գերված ծիծեռնակ—
Ղարս, Անի, Վան, երեք օրրան հայկական:

Հեռուններից՝ հայքերի պես տարագիր,
Տուն կղանան պանդուխտ օրդիքդ, երկի՛ր,—
Իմ Հայաստան, իմ ապաստան հայկական:

Դեռ ափերին այս քարաշատ, գովանի,
Կիսյանան նոր քաղաքներ գեղանի,
Իմ երևա՛ն, իմ օթևա՛ն հայկական:

Ուր եղել եմ, երգս քեզ է երագել,
Հրազդանի անուշ աղմո՛ւկը լսել,
Իմ երևա՛ն, ծովակ Սեա՛ն հայկական:

Աշնանային բարդիներդ քնքշաթև
Ոսկիներ են տեղում ճամբին իմ թեթև,
Իմ երևա՛ն, ոսկե մրան հայկական:

Միրոս լիքը երգով, սիրով մի անձիր,
Ես կարոտի ճամբով եկա քեզ այցի,
Իմ երևա՛ն, իմ երգարա՛ն հայկական:

Նոյեմբեր, 1945 թ.

ԱՇՈՏ ԳՐԱՇԻ

ՍՓՅՈՒՌԻ ՀԱՅՈՒԹՅԱՆԸ

Տուն դառնալու լուր ունեմ ձեզ, իմ եղբայրներ հայրենաբաղձ,
Մեր հնավուրց կաղնուց պոկված դուք տերեւներ դեռ ցանուցիր,
Որ թափառում էր դարեդար ձեր տրամաշուք սրտում պահած,—
Պաակերն հայոց հայրենիքի, որպես երազ մի լուսածիր:

Գիտեմ հեռվում, օտար երկրի ոչ մի արև ձեզ չժպտաց
եվ հողն օտար ձեր կարոտի, ձեր տրամուխյան լացով է թաց.
Թողե՛ք հեռու աշխարհներին որբությունը անտուն մարդու,
եկե՛ք, խոնջած իմ անտուններ, հայրենի տան դռներն են բաց:

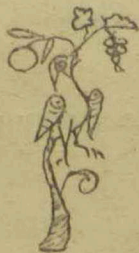
եկե՛ք ծաղկուն օրրանը ձեր, որ կյանք առել մոխիրներից
Ու դալարում է երինավառ, որպես չքնաղ եղեմ այգի,
Ուր հնչում է սրտապարար հայկալեզու երգն անթախիժ,
եվ ուր տերն են և ինքնիշխան կտրիճ թռուները մեր Հայկի:

եկե՛ք, սիրով կանչում են ձեզ մեր պապական արտն ու արոր,
Կանչում են ձեզ մեր սարերի անուշ հովերն մեղմօրոր,
Մեր աղբյուրները լուսաշիթ, մեր օջախները հուրհրան
եվ մանուկները դալարուն, որպես գարնան արտուտ ու լոր:

Մեծ մեծագործ Առաջնորդի ձեռքն է կանչում ձեզ հայրաբար,
Առաջնորդի, որ մեզ տվեց և՛ հայրենիք, և՛ ինքնություն,
Զեզ էլ կտա նա շեն օջախ, կտա ոգի ստեղծարար:
եկե՛ք, չքնաղ մեր աշխարհի Առաջնորդն է ձեզ կանչում տուն:

ԱՂԱՎՆԻ

(«Սովետ. Հայաս.», դեկտ. 14, 1945 թ.)

ՀԱՅՈՑ ԵՎԵՂԵՑԻ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ

Ս. Թ. նույնների 7-ին Ս. էջմիածնի Մայր տաճարում Հոկտեմբերյան ունուցիայի 27-րդ տարեդարձի օրը, ս. պատարագ մատուցվեց, որից հետո կատարվեց Հանրապետական մաղթանք: Պատարագում էր տ. Եզնիկ վարդ. Ազնավուրյանը:

Քարոզ խոսեց գերաշնորհ տ. Կարապետ եպիսկ. Թումանյանը, որը բացատրեց Հոկտեմբերյան ունուցիայի ազատարար դերը և ունուցիայի հետ կապեց նաև մեր ժողովրդի վերածնունդն ու ազատագրումը նույնների և ունուցիայի միջոցով:

Ս. Թ. նույնների 7-ին Երևանի Ս. Սարգիս եկեղեցում ս. պատարագ մատուցվեց Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ունուցիայի 27-րդ տարեդարձի առթիվ: Պատարագից հետո կատարվեց Հանրապետական մաղթանք:

Պատարագիչ գերաշնորհ տ. Ռուբեն եպիսկ. Դրամբյանը քարոզ խոսեց և բացատրեց Հոկտեմբերյան ունուցիայի ազատարար նշանակությունը բոլոր ճնշված ժողովուրդների համար:

Առանձնապես կանգ առնելով հայ ժողովրդի ազատագրման և հայ պետականության ստեղծման ու կազմակերպման խնդիրների վրա, նշեց այն մեծ օժանդակությունը, որ ուսումնական ժողովուրդը մատուցեց հայ ժողովրդին, փրկելով նրան վերջնական բնաջնջումից:

Սույն թվի նույնների 1-ին տեղի ունեցավ Ս. էջմիածնի Հոգևոր ճեմարանի բացումը:

Գերաշնորհ տ. Ներսես եպիսկոպոս Աբրահամյանի գլխավորությամբ կատարվեց բացման հանդեսը:

Ողջունի խոսքով հանդես եկան գերաշնորհ տ. Ռուբեն եպիսկոպոս Դրամբյանը և ճեմարանի տեսուչ պ. Մինաս Մինասյանը: Բացման հանդեսին ներկա էին Ս. էջմիածնի բոլոր միաբանները, Հոգևոր ճեմարանի սաները, ուսուցչական և տեխնիկական անձնակազմը:

Նույնների 2-ից սկսվեցին կանոնավոր պարապմունքները:

Սույն թվի նույնների 10-ին Արմավիրից Ս. էջմիածին ժամանեց գերաշնորհ տ. Սուրեն եպիսկոպոս Թորոսյանը Վեհին ղեկուցելու Հյուսիսային Կովկասի եկեղեցական գործերի մասին: Տ. Սուրեն եպիսկոպոսը իր թեմում բաց է արել 3 նոր եկեղեցի:

Սույն թվի նույնների 15-ին գերաշնորհ տ. Կարապետ եպիսկոպոս Թումանյանը մեկնեց Ռոստով-Նախիջևան որպես թեմական առաջնորդ:

ՀԵՌԱԳՐՆԵՐ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՑ

ՆՈՐԻՆ ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹՅՈՒՆ ԱՄԵՆԱՅՆ
ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԵՎՈՐԳ Զ-ին

Մենք, Դամասկոսի հայերս, թվով մի քանի հազար մարդ, այսօր, կիրակի, օգոստոսի 19-ին հավաքվելով առաջնորդական, լսեցինք Հայաստանից վերադարձած եկեղեցական ժողովի պատգամավորներ պ. պ. Եփրեմ Ելեզյանի, Գևորգ Բաբայանի

և դ-ր պ. Կարապետյանի հաղորդագրությունները էջմիածնի ժողովի և Սով. Հայաստանի հաջողությունների մասին: Կարծում ենք, որ արտահայտում ենք Սիրիայի հարյուր հազարավոր հայերի միահամուռ ցանկությունը, խանդավառությամբ ողջունելով Ձեր վեհափառության ընտրությունն էջմիածնի գահին:

Ընդունեցեք մեր անկեղծ շնորհակալությունը Հայրենական մեծ պատերազմի ընթացքում Ձեր գովական աշխատանքի համար, աշխատանք, որ Դուք այժմ էլ անխոնջ շարունակում եք:

Մենք աղոթում ենք ամենակալին Ձեզ երկար կյանք և առողջություն շնորհելու, որպեսզի Դուք նպաստեք ամբողջ աշխարհի հալոթյան հալաքադրմանը Մայր Հայրենիքում՝ Ս. Էջմիածնի շուրջը:

Միտինգի նախագահության կողմից
Նախագահ ԱՐՏԻՆ ՄԱԴԵՅԱՆ

Քարտուղար ՀԱԿՈԲ ԽԱՇՄԱՆՅԱՆ

«Հայ ազգային ճակատի կիսնի շրջանի մասնաճյուղը» հետևյալ գրությունն է ուղղել Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին.

«ՆՈՐԻՆ ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹՅՈՒՆ

Տ. Տ. ԳԵՎՈՐԳ Զ

ԱԶԳՐՆՏԻՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ

Վեհափառ Հայր,

Նորին սրբազան օծության Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսի ընտրության և Հայաստանյայց եկեղեցվո Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռին գահակալության առթիվ Ֆրանսահայ Ազգային Ընդհանուր Միության «Ազգային ճակատ», Կենտրոնական Ֆրանսայի Շրջանային կենտրոնական Վարչությունն հանուն իր թեմին կուգա շնորհավորելու իր Արժանընտիր Հոգևոր Նոր Պետր, սրտանց մաղթելով Նորին Վեհափառության արևշատություն և կարողություն:

Հայաստանյայց եկեղեցվո Նորընտիր եպիսկոպոսապետը փառահերթ կրնա ըլլալ ի սիրուն ցրված իր հոտին անկեղծ սիրուն ղեպի իր եկեղեցին և անոր սուրբ ավանդությունները:

Վեհափառ Տեր, մեր գաղութին սրտաբուխ փափագն է տեսնել հայ եկեղեցին իր իսկական բարձրության վրա:

Թեմիա հայորդիները անհունորեն երջանիկ պիտի զգան ինքզինքնին, երբ օր մը ուշ կամ կանոխ, իրականացած տեսնեն իրենց դարավոր և կարոտալից երազները՝ հաստատվիլ իրենց պաշտելի Հայրենիքին՝ Սովետական Հայաստանի սահմաններին ներս և իրենց անխոնջ աշխատանքով սատար հանդիսանան անոր վերելքին և մեծության համար:

Արդ, Վեհափառ Տեր, երկյուղածությամբ կուգանք մատչել Վեհափառությանդ օծյալ

Սուրբ Աջուն, հայցելով Ձեր Հայրական Սուրբ օրհնությունը:

Որդիական ամենախոնարհ հարգանքներով

Նախագահ՝

Ս. ԱԶԳՐԱՅԱՆ

Քարտուղար՝

ՀՈՎՍԵՓ ՏԵՅԿՐՄԵՆՅԱՆ

Բուխարեստից, Ռումինիայի հայոց թեմական առաջնորդի տեղապահ գերապատիվ տ. Վազգեն վարդապետը, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոս Տ. Տ. Գեվորգ Զ-ին ուղղած իր առ 8-ն սեպտեմբեր 1945 թ. № 4466 գրության մեջ հայտնում է հետևյալը.

«Վեհափառ Տեր,

Այսու կը հաստատեմ իմ 23 հունիս 1945 թվակիր գրությունը, որով պատիվ ունեցա զեկուցանելու Ձերդ Վեհափառության գաղութին մեջ ստեղծված ոգևորության մասին մեր վերադարձին հետո:

Սկզբ ոգևորության արդյունքներեն մին եղավ այն, որ մեր ժողովուրդը և թեմական իշխանությունը ավելի և ավելի մոտ կզգան ինքզինքնին Մայր Հայրենիքին և Մայր Աթոռին:

«Ինչպես իմ Ս. Էջմիածին եղած ատեն արդեն հաղորդած էի Ձերդ Վեհափառության, այստեղ մենք հիվանդանոց մը ունենինք պատերազմի վիրավորներու համար, որ այժմ փակվեցավ:

«Մեր բոլորիս ցանկությունն ըլլալով սույն հիվանդանոցի ամբողջ կահավորումը նվիրել մեր Հայրենիքին, թեմական հորհուրդը որոշեց և պատշաճ միջոցներ ձեռք առավ, որ մոտ ատենեն այս հիվանդանոցի բոլոր մեքենաները, գործիքները ու կահավորումը ղեպի Հայաստան փոխադրվեն Ռումինիո «Հայաստանյան ճակատի» հայրենասիրական կազմակերպության միջոցով Հայաստանի կառավարության տրամադրության տակ գրվելու նպատակով հիվանդանոցի մը համար»:

Բելուս-Անթիլյասից Տանն Կիլիկիո Վեհափառ Կաթողիկոս Տ. Տ. Գարեգին Առաջինը հեռագրում է. «Հայտնում ենք մեր շնորհավորանքները ձեմարանի բացման առթիվ»:

Բեյրութից գերաշնորհ տ. Արտավազդ արքեպ. Սուրմեյանը Ամենայն Հայոց Վե-

հափառ կաթողիկոս Տ. Տ. Գեվորգ Զ-ին ուղղած հեռագրով շնորհավորում է ճեմարանի բացումը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՌԵՍՊՈՒԲԼԻԿԱՅԻ 25-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ԱՌԹՎ ՆՈՐԻՆ ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹՅՈՒՆ ՍՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԵՎ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՐԴԻ ԱՆՈՒՆՈՎ ՍՍՍՑՎԱԾ ՇԵՌԱԳՐՆԵՐԻՑ

ԱԹԵՆՔԻՑ

Էջմիածին.

ՆՈՐԻՆ ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹՅԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՎՈՐԳ Զ-ԻՆ

Ձերդ Վեհափառության ցուցմունքի համաձայն տոնեցինք Սովետական Հայաստանի 25-րդ տարեդարձը: Այդ կապակցությամբ կենտրոնական տաճարում անձամբ ես բազմաթիվ աղոթողների ներկայությամբ հանդիսավոր արարողություն կատարեցի: Ժամերգությունից հետո քարոզ եղավ և լսվեց ազգային կոմիտեի կողմից կազմակերպված զեկուցում Հայաստանի Ռեսպուբլիկայի հաջողությունների և շինարարության մասին:

Նոյեմբերի 29-ին բոլոր դպրոցները փակ էին և ուսուցիչները բացատրում էին այդ օրվա նշանակությունը:

Արքեպիսկոպոս ՄԱԶՈՒՄՅԱՆ

ԹԵՀՐԱՆԻՑ

ԷԶՄԻԱՄԻՆ, ՆՈՐԻՆ ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹՅՈՒՆ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԳԵՎՈՐԳ Զ-ԻՆ

Համաձայն Վեհափառությանդ հեռագրական կարգադրության այսօր, նոյեմբերի քսանինին, Թեհրանի նորակառույց Աստվածածնի եկեղեցում բազմահազար աղոթողների ներկայությամբ Հայաստանի Ռեսպուբլիկայի քսանհինգերորդին քարոզեցի Հայաստանի Ռեսպուբլիկայի կուսուրական, տնտեսական, շինարարական բոլոր վերելքի մասին:

Իրանա-Հնդկաստանի հայության և իմ կողմից ջերմորեն շնորհավորելով Հայաստանի Ռեսպուբլիկայի փառապանծ քսան-

հինգամյակը, ցանկանում ենք Ռեսպուբլիկային անսասանություն և իր հետագա աշխատանքներում հաջողություն:

Իրանա-Հնդկաստանի քեմի առաջնորդ
ՎԱՀԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿՈՍՏԱՆՅԱՆ

ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՄԻՆԻ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ
ԽՈՐՀՐԴԻՆ

Նորին Վեհափառության բարձր կարգադրության և Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի հեռագրական առաջադրության համաձայն նոյեմբերի 29-ին Ս. Գեվորգ եկեղեցում հոգևորականության և խուռն բազմության ներկայությամբ Սովետական Հայաստանի 25-րդ պանծալի տարեդարձի առթիվ կատարվեց ս. պատարագ և Հանրապետական մաղթանք: Նույն օրը Ախալցխայի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ և Ախալքալաքի Ս. Խաչ եկեղեցիներում կատարվել է ս. պատարագ և մաղթանք: Պատարագ մատուցի ինքս: Հայաստանի պահպանության և անսասանության հիշատակումից առաջ բանաստեղծի «Ընդ աստեղծք ի՞նչ կա սիրուն» տողերը բնաբան ընտրելով դարեր տառապող, դարեդար նահատակվող Հայաստանի վերածննդյան 25-ամյա փառապանծ տարեդարձը հանդես բերի իր բոլոր փառքով ու փալլով, յուր աննախընթաց առաջադիմությամբ: Հոգով միշտ արի, վսեմին սիրահար, ստեղծագործող, հրաշակերտող ու անընդհատ շինարար հայը սովետական իշխանության փողփողող դրոշակի ներքո, մոռացությունից պարծանքի արժանի դարձած, ցնծագին տոնում է Հայրենիքի վերածննդյան 25-ամյա տարեդարձը: Փառք քահկորով հային, հավերժ փառք տոնական Հայաստանին: Դեպի մայր Հայրենիք, դեպի Սովետական Հայաստան է թռչում հայի

սիրտն ու հոգին այս երջանկավետ օրը, դեպի ցանկալի Հայաստան, մեր պաշտելի նախնայց օրրանը, որի հողի ու ջրի կա-
րտան ու փափագը սրտում ոսկեվառ արևի
ծագման 25-ամյակն է այսօր տոնում և
ուխտում նվիրաբերել յուր էությունը նրա
բարօրություն սուրբ սեղանին: Միացյալ
Հայաստան փափագելի վեհանունը լսելու
տենչանքը հարուցանելով ավարտեցի խոսքս
բարեխնամ ռուս ազգին, Հայաստանի փր-
կիչ հանձարեղ Ստալինին հայտնելով վը-
րաստանի հայության գերխոնարհ երախ-
տագիտական զգացմունքը մայր Հայրենի-
քին կյանք ու լույս պարգևելու համար,
այլև լի հույս, որ Գերապանծ Ստալինի մե-
ծագույն արգարամտությամբ և իմաստու-
թյամբ կպսակվի ազատագրելու հայ ազգի
բաղձանքը՝ տեսնել նվիրական Միացյալ
Հայաստանի վերածնունդն ևս:

Ապա սրտահույզ հնչեց Հայաստանի և
եղբայրական ռեսպուբլիկաների պահպա-
նություն և անսասանություն սրտադին ա-
դերսն առ Բարձրյալը: Սուրբ պատարագից
հետո ամենայն հանդիսավորությամբ կա-
տառվեց Հանրապետական մաղթանք: Մաղ-
թանքը ավարտվեց Պահպանիչով Փրկչի ա-
րևնազոր հովանին հայցելով Սովետական
Հայաստանին և Հայաստանի անսահման
փառքով ցնծացող ու մխիթարվող հայու-
թյան յուսաշող փարոս սուրբ էջմիածնին,
վեհաշնորհ Գահակալին և յուր հոռին:

Պանծալի տոնի առթիվ բաղդ ունեցա
հեռագրով շնորհավորել համայնքների և
նվաստիս կողմից անզուգական տոնը ազ-
գիս վեհափառ Հայրապետին և որդիական
ակնածությամբ ամենախոնարհաբար խընդ-
րել արժանի անել Վրաստանի հայերի սի-
րազեղ շնորհավորանքը և հայրենասիրական
ջերմ զգացմունքները հայտնել Հայաստանի
կառավարությանը բերկրալի տոնի առթիվ:

Անկարող եմ ձայնակից շինել Գերա-
դույն Հոգևոր Խորհրդիդ օրհնությունը միշտ
վայելող մատաղ սերնդի երդ ու կանչին և
չասել դավակներին հետ մայր Արարի
քույր Կուր գետի ափերից:

Փա՛ռք քեզ, միշտ փառք, հերոսական
Հայաստան, հանձարեղ դու ճարտարադրծ,
շինարար, ժողովուրդների սուրբ դաշինքով
ստալինյան դու ծաղկում ես և կերտում
լույս ապագայ:

Սահակ ավագ Բահ. ՍԱՀԱԿՅԱՆ

Առաջնորդական Փոխանորդ Վրաստանի

ԲՈՒՆԱՐԵՍԻՑ

ԷԶՄԻԱՄԻՆ, ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԵՎՈՐԳ Զ-ԻՆ

Սովետական Հայաստանի 25-րդ տարե-
դարձի ամենահանդիսավոր օրը Ռումինիա-
յի հայկական թեմի անունից հղում եմ Ձեզ
և Ձեր միջոցով հայկական կառավարու-
թյանը մեր սրտաբուխ ողջունները:
Կեցցե՛ հայ ժողովուրդը և Սովետական
Հայաստանը ռուս մեծ ժողովուրդի հետ
անբաժանելի եղբայրական կապի մեջ:

ՎԱԶԳԵՆ ՎՐԴ. ԲԱՃՅԱՆ

ԱՂԵՔԱՆԴՐԻԱՅԻՑ

ՆՈՐԻՆ ՎԵՀԱՓԱՌՈՒԹՅՈՒՆ ԱՄԵՆԱՅՆ
ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԵՎՈՐԳ Զ-ԻՆ

Սովետական Հայաստանի 25-րդ տարե-
դարձի կապակցությամբ Աղեքսանդրիայի
հայերի կազմակերպած տոնակատարու-
թյան կոմիտեն Ձերդ վեհափառության ու
Ձեր ամբողջ հոգևորականությանն է հղում
իր խորին հարգանքները այն անսասան
հավատքով, որ Ձեր աղոթքների շնորհիվ
ազգի օրինական ձգտումները միանգամայն
պետք է իրականանան:

Կոմիտեի կազմակերպողների առունից
ՎԱՐԳԱՆ ԶԱՆԳՅԱՆ

ԲՈՒՆԱՐԵՍԻՑ

ԷԶՄԻԱՄԻՆ, ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԳԵՎՈՐԳ Զ-ԻՆ

Հայկական համագումարը աշխարհական
պատգամավոր Բազելյանից սրտառուչ
հիացմունքով լսեց բանվոր դասակարգի հա-
ջողությունների, էջմիածնի ազգային եկե-
ղեցու ժողովի և սիրելի Հայրենիքի առաջա-
դիմության մասին:

Արգենտինայի Ռեսպուբլիկայի Հայկա-
կան Միությունը հղում է իր ջերմեռանդ ա-
ղոթքները Մայր Աթոռի և Սովետական Հա-
յաստանի հավերժ ծաղկման համար:

Համագումարի նախագահ Ա. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՂԱԶՂԻՆԻՑ

Ղազղինի (Իրան) հայ համայնքը և Ազգային խորհուրդը Ամենայն Հայոց Վեհափառ կաթողիկոսին ուղարկել է հետևյալ հեռագիրը՝ ընդունված Սովետական Հայաստանի 25-րդ տարեդարձին նվիրված հանդիսավոր նիստում:

ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹՅՈՒՆ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Տ. Տ. ԳԵՎՈՐԳ Զ-ԻՆ

Ղազղինի հայ համայնքը հղում է Զեզիր անկեղծ և սրտագին շնորհավորանքները Հայաստանում սովետական իշխանության հաստատման 25-րդ տարեդարձի առթիվ: Խորապես և անսահմանորեն հիացած ենք այն վիթխարի նվաճումներով, որ Հայաստանը ձեռք է բերել սովետական իշխանության օրով:

Հայ ժողովուրդը՝ վերածնված Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ ռևոլյուցիայի շնորհիվ՝ ամուր և հաստատ ընթանում է դեպի առաջ, հաղթանակից դեպի նոր հաղթանակ Սովետական Միության ժողովուրդների եղբայրական ընտանիքի մեջ:

Թող Աստված օրհնի նրանց ստեղծագործ աշխատանքը ի բարօրություն Մայր Հայրենիքի:

Աշոտ Մելիքյան, Մարտիկ Ավետիսյան, Մկրտիչ Տեր-Նիկողոսյան, Ներսես Ավետիսյան, Տեր Մեսրոպյան Բաճաճ, Շավարշյան Սարգիս, Երվանդ Գաթրյան

Ս. Թ. Նոյեմբերի 25-ին Սովետական Հայաստանի 25-ամյակի տարեդարձին Ս. Լյուբիմովի Մայր տաճարում մատուցված պատարագ, որից հետո կատարվեց Հանրապետական մաղթանք: Պատարագում էր զերաշնորհ տ. Ներսես եպիսկոպոս Աբբահամյանը, որը հանգամանորեն բնորոշեց Նոյեմբերյան ռևոլյուցիայի փրկարար դերը մեր ժողովրդի պահպանման և նրա պետականության ստեղծման գործում: Քարոզի վերջում նա կոչ արեց հավատացյալներին ամբողջ ուժերով նվիրվել Հայրենիքի միասնության և նշքա զարգացման պատմական մեծ գործին:

Սույն թվի Նոյեմբերի 25-ին Երևանի Ս. Աստվածածին եկեղեցում ն. պատարագ մատուցվեց Սովետական Հայաստանի 25-ամյակի տոնակատարության առնչությամբ: Պատարագից հետո կատարվեց Հանրապետական մաղթանք: Պատարագից զերաշնորհ տ. Ռուբեն եպիս. Դրաճբյանը իր քարոզում մեկնաբանեց հայ ժողովրդի ազատագրման հարցը կապված Նոյեմբերյան ռևոլյուցիայի հետ: Նա կոչ ուղղեց ժողովրդին՝ էլ ավելի փարվելու հայ ժողովրդի պետականությանը և ամբողջ ուժերը նվիրել մեր ժողովրդի միասնությունը և պետականությունն ամրացնելուն ու զարգացնելուն:

Է Զ Մ Ի Ա Շ Ի Ն

Հայոց երկնքի արփվույն պեռ պայծառ
Մեր հոգվոց մեջը կը շողաս լոին,
Եվ կը փարատես մեր մտաց խավար,
Ո՛վ դու լուսատու մերն էջմիածին:

Զերթ ահուներն Հայոց ջինջ ու մաքրագույն
Քու ազդեցութիւնը մեր մեջ կը հոսին
Սրբելով մեր մեղք բզկացմունք տմոյն,
Կենդանի ազրյուր, վե՛հ էջմիածին:

Սառնամանիք բիրտ, մրրորիկ քայքայիչ
Նկեր անցեր են վրա քու խաչին,
Բայց ժայռմ անսասան կեցեր ես կրկին,
Ո՛վ հաւերժական մեծ էջմիածին:

Հայոց ծաղկանց պես կը ծլիս ամեն
Մեջը դարերուն ետ ձմրան ցրտին,
Նոր թույր կըղզենուա, նոր բույր խնկեղեն,
Գեղաբողբոջ դո՛ւ կյանք էջմիածին:

Անժամանակ կոթողն Հայոցս Արարատ,
Ոչ մեկ հեղեղ իսկ հասեր գագաթին,
Բարբարիկ ազգեր—քանդիչ հեղեղատ—
Չրկրցին շարժել հիմդ, էջմիածին:

Լերանց պես Հայոց կանգնիս երկնաբարձ,
Մեզ կուտաս ընդհիշտ ներշնչման ոգին,
Սանդուխ և կըլլաս երկնասլաց,
Կը տանիս մեզ վեր, բա՛րձր էջմիածին:

Զայնասփյուռ մի ես անվերջ հեռարձակ,
Երգ մը ունիս մեզի դաշն ու սրտագին,
Կը խոսիս մեզի ամեն ժամանակ
Թե բանանք մեր սիրտ, սէ՛ր էջմիածին:

Համայն Հայութեան լոյս—կրակարան,
Կայծ մը ունի քեզմե անձնյուր հայ հոգին,
Նրկրի որ անկյունն են թափառական
Քեզմով կը տաքնան, բո՛ց էջմիածին:

Տաճար հոյակապ, տեղի սրբազան,
Ուր իջավ ինքը Փրկիչն աշխարհին,
Տրվավ Հայոցրս պարճանք մը աննրման,
Անմահ անուն մը՝ Սուրբ էջմիածին:

Ամերիկա

ՀՈՎՀԱՆ ՀԱՅԿԱՅ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ՏՊԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՅՈՑ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐ
ԳԵՐ. Տ. ԱՐՏԱՎԱԶԴ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՌԱԴԻՈ-ԵԼՈՒՅԹԸ ԼԻԲԱՆԱՆՈՒՄ

Լիբանանի հայոց առաջնորդ գեր. տ. Արտավազդ արքեպիսկոպոսը Հայաստանից վերադառնալով իր պաշտոնատեղին, իր տպավորությունները Հայաստանի մասին ռադիո-եղովում հաղորդել է սփյուռքի հայություն: Գեր. տ. Արտավազդ արքեպիսկոպոսի քարոզը զետեղում ենք նույնությամբ՝ վերցնելով «Զարթոնք» թերթից. (2634, 1945 թիվ):

ԽՈՐՀՐԳԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«Քանզի մենք շատերուն պես չենք՝ որսնք Աստծո խոսքին վաճառականները կուզեն ըլլալ, այլ միայն անկեղծությամբ, Աստուծո առջև Քրիստոսով պիտի խոսինք: ...Ոչ թե մեկնով կուզեմ գրել ու բանով խոսիլ, ոչ թե քարեղեն տախտակներու վրա, այլ ձեր սրտին մարմնեղեն տախտակներուն վրա»:

(Բ. Կորթ. 17)

Բարեղեպ հանդիպումով մը այս առավոտ բոլոր հայ եկեղեցիներեն կարդացվեցավ Պողոս առաքյալի այն համարը՝ որ իմ խոսքերուս ուղղությունը պիտի ճշտեր: Վասն զի ես ալ, Առաքյալին պես, պիտի չուզեմ խոսքի վաճառական ըլլալ, այլ խոսիլ ճշմարտությունը միայն ու իմ խոսքերս բանդակել ոչ թե քարեղեն տախտակներու վրա, այլ իմ ունկնդիրներուս սրտի մարմնեղեն տախտակներուն վրա:

Խորհուրդ կնշանակե ուղիղ միտք, իմաստություն, դատողություն, իրատեսություն ու հեռատեսություն: Հակառակը կըլլա անխորհուրդ, անիմաստ ու անհեռատես: Կրսենք հաճախ՝ ինչ անխորհուրդ մարդ է, սա ինչ անխորհուրդ քործ է, որ համազոր է անխելք գործի: Խորհրդային Հայաստան, անկախ իր պաշտոնական նշանակությունեն, կհայտնաբերե Հայաստան մը խորհուրդներով, այսինքն իմաստուն և

հեռատես խորհրդականներով, պետական իմաստուն ժողովականներով ու պաշտոնատարներով կառավարվող: Ու ես այդ խորհուրդն ու իմաստությունը տեսա իմ Հայաստան և Մայր Աթոռ զանվածս բովանդակ միջոցին, խորհուրդ մը՝ որ հաջողեցավ ամբողջ քառորդ դար խաղաղության, բարություն, և բարձր ու մնայուն մշակույթի բացառիկ շրջան մը ապահովել հայրենիքի բոլոր զավակներուն և սրտագին գոհունակություն՝ սփյուռքի բոլոր իրաւես հայերուն: Այդ իմաստուն խորհուրդով էր, որ հայ եկեղեցին հովանավորող ու ներկայացնող Ազգբնաիր Տեղակալը, Գեվորգ Սրբազան, կրցավ մինակը, ծերունի, հավատարիմ միակ միաբանով մը, անցնիլ բավական դժվարին շրջաններն ու, պարագաները իրենց իսկությունը մեջ դիտած, հայ եկեղեցու նավը փոթորկոտ ծովերու վրայեն անցնելով հասցնել ապահով նավահանգիստ ու կարճ ատենի մեջ կազմել փոքրիկ, բայց եռանդուն ու հավատարիմ միաբանություն մը՝ ամբողջ տասն վարդապետներով, որոնց հինգը, արտասահմանի ալ հինգերու հետ եպիսկոպոս ձեռնադրվեցան հուլիսի 1-ին: Հայ եկեղեցու պետին իմաստուն խորհուրդովը կազմվեցավ «Մասունցի Դավիթ» հրասայլային զորասլուներ՝ որ անգամ մուն ալ նպաստույցը տվավ ցեղին դուրսգնական ոգիին ու տիեզերահռչակ դարձուց հայ զորավարներուն ու մարզիկներուն դիմագրական կարողությունը:

Ու որպես զի Մայր Աթոռը կարենա իր սիրտին ձայնը արձանագրել հայկական բոլոր կենտրոնացումներուն մեջ ու առիթ տալ նորակազմ միաբանության և հայրենիքի գրականագետներուն իրենց մտքի հղացքը հանդես բերելու կրոնական հանդեսի մը մեջ եւ, այդ միևնույն խորհրդային իմաստությունը ահա երկրորդ տարին է, որ

«Էջմիածին» պաշտոնաթերթը կղնե իր մը-
տավոր որդիներու տրամադրութեան տակ:
Բայց այսքան չէ միայն Մայր Աթոռի ի-
մաստութեանը, այլևս պատմական դեմք
դարձած Տեղակալը, պետք էր մտածեր նաև
Հայ եկեղեցին օժտելու հոգևոր ճեմարանով
մը, տպարանով մը և տարիներե ի վեր
զգացված բոլոր պակասներու լրացումով:
Ու այս փմաստուն և քաղաքավար ու հար-
մարող քաղաքականութեան շնորհիվ էր, որ

շրջակա բոլոր շենքերը, բացի Գեվորգյան
ճեմարանի շենքերէն, որոնք իբր հիման-
դանոց կժառային Հայ և խորհրդային վերա-
վորներու: Մինակ մնացած անձ մը կարո-
ղացավ ընել այս բոլորը, և վստահ իր
հոգնիլ ու հուսահատիլ չգիտցող մարդու
անսպառ կորովին՝ Մոսկվա անցավ ի
խնդիր ավելի մեծ ու հավերժական ակնկա-
լութեանց պսակումին: Ու երբ Քրեմլինի
պալատին մեջ նստեցավ դարուս մեծագույն

Աւտավազդ արհեստկուպոս

Մայր Աթոռ կրցավ իր կարիքները բացատ-
րել Երևան ու մինչև Մոսկվա, որոնք սիրով
Վեհաբանին վերադարձուցին պետական—
զինվորական սպասարկութեանց հատկաց-
ված բոլոր եկեղեցիները, վանքերն ու վան-
քերու սեփական այգիները և Մայր Տաճարի

հանճարին ու բարերարին մօտը, մսրա-
ջատ Ստալին, իմաստորեն կարդաց իր
հոգևորական հյուրի սրտին մեջ Հայ տա-
ռապած ցեղին բովանդակ ակնկալութեան-
ները, արդարութեան գտնելու իր տենչը:
Բայց պետք էր տեսնել, թե որպիսի կար-

զավորությանը և խորհուրդով կրցեր էր աշխարհի ամենեկն հեռու վայրերեն իսկ բերել, Մայր Տաճարի սրտին վրա բեռնել հկեղեցական ու աշխարհական վախճանի ավելի պատգամավորներ, անոնց ցույց տալու համար անհնարին հրաշքը, և անոնց ու Հայաստանի նույնքան և ավելի թվով երեսփոխաններով վերցնելու տարիներն ի վեր Այսր Աթուր ծածկող սուգի քողը:

Կուզեի ըսել նույնպես, որ ես այդ խորհուրդը զոր գնահատեր էի տարիներն ի վեր, ի հեռուստ, տեսա Հայաստանի վարչական կազմին վրա: Իբր շոշափելի արդյունք այդ իմաստության, ահա քառորդ դարն ի վեր Հայաստանի սահմանների խաղաղ ու ապահով: Ու ապահով սահմանն մը ներս միայն կարելի էր ավերված և հաջորդական պատերազմներու հետևանքով նվազած հայրենիք մը կենդանացնել, փյուռիկի մը նման, իր մոխիրներուն ու ոսկորակույտներու վրա: Ու մենք տեսանք

վերածնված երիտասարդ ու կենսունակ հայրենիքը, որ իմ տպավորությունն աչքեղամ, թե միակ ծնողներու զավակները կրնան հղած ըլլալ երկրին բոլոր հայրդիւները, բոլորն ալ սնած միատեսակ զաւգափարաբանությամբ, խորաքանչյուրը բոլորին համար ու բոլոր հայրենիքը իր զավակներուն համար: Ու նման պայմաններու և իմաստուն վարչականության մը մականին տակ շատ բնական էր, որ հրաշալի հարսություն մը պիտի փթթեր գիտության, դպրության և արվեստի, մասնավորաբար երևան մայրաքաղաքին և գլխավոր քաղաքներու մէջ՝ զանոնք վերածելով եվրոպական ուստաններու:

Ահա իմ և մեր բոլորին տեսած ու շոշափածները մեր երիտասարդ հայրենիքն մէջ, իբր արդյունք խորհուրդի և իմաստուն բոլորության, կիրավի և անհուսալատ ջանքերով:

ԱՐՏԱՎԱԶԳ ԿՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԴՊԱՐՏԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ԱՄԵՐԻԿԱԶԱՅ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՆՅՈՒ-ՅՈՐԲ, 20 հոկտեմբերի (ՏԱՍՍ).— Էջմիածնում տեղի ունեցած հայ եկեղեցական ժողովի ամերիկյան երեք պատգամավոր, որոնք Սովետական Հայաստանում և Նվրոպայի ու Մերձավոր Արևելքի հայ համայնքներում կատարած շորս ամսվա ուղեվորությունից հետո վերջերս վերադարձել են ԱՄՆ, հոկտեմբերի 18-ին ելույթ են ունեցել «Ամերիկյան Հայկական Ազգային Խորհրդի» կողմից կազմակերպված պրես-կոնֆերանսում: Նրանք բարձր գնահատական են տվել Սովետական Հայաստանի արդյունաբերության զարգացման և լուսավորության բնագավառում ձեռք բերված հաջողություններին: Պատգամավորները ժողովը բնութագրել են որպես պատմական իրադարձություն հայ եկեղեցու կյանքում: Նրանք կոչ են արել Սովետական Հայաստանի վերադարձնել ամբողջ աշխարհում ցրված մեկ ու կես միլիոն հայերին և այդ նպատակով պահանջել, որ վերադարձվեն Սովետական Հայաստանին Թյուրքիայի կազմի մեջ մտցված հայկական բոլոր հողերը:

Պատգամավորներ Թերզյանը, Սելյանը և

Զանկալյանը իրենց հայտարարությանը մեջ նշել են՝ «Էջմիածնում նորերս տեղի ունեցած ժողովը ցույց է տալիս, որ Սովետական Հայաստանում գոյություն ունի կրոնի ազատություն: Ժողովում բոլոր վիճաբանությունները տեղի էին ունենում ազատ և անկախ պարզապես ուժի առանց պետության միջամտության, որը ցարական ռեժիմի ժամանակ գոյություն ունեցած դուրյան կատարյալ հակապակերն է, երբ ցարը հաստատում էր այսպես կոչված պատգամավորների բնտրությունը (Հայկական պատմության մեջ առաջին անգամ աշխարհի բոլոր հայ համայնքները մասնակցել են ժողովին):»

Պատգամավորները նկարագրել են Սովետական Հայաստանի ձեռք բերած նվաճումները: Նրանք նշել են, որ Սովետական Հայաստանի բնակչությունը ցարական ռեժիմի տապալումից հետո կրկնապատկվել է և որ Սովետական Հայաստանում «ստեղծվել են այնպիսի մասշտաբի արդյունաբերություն և կուլտուրա, որոնք գերազանցում են մարդկային երևակայությունը»: Ընդգծելով Սովետական Հայաստանի տրն-

տեսական զարգացման հաջողությունները, պատգամավորները ասել են. «Սովետական Հայաստանը մեծ առաջադիմության է հասել նաև լուսավորության, գիտության, արվեստի և գրականության բնագավառում: Երկրում, որտեղ առաջ բնակչության միայն 15 տոկոսն էր գրագետ, ներկայումս անգրագիտությունը ամբողջովին վերացված է»: Պատգամավորները նշել են այն խոշոր դերը, որ հայերը խաղացել են Սովետական Միության Հայրենական պատերազմում:

Պատգամավորները նշել են, որ Ազգերի լիգան ընդունում էր հայերի իրավունքները Թյուրքիայի կազմի մեջ մտնող հայկական նահանգների նկատմամբ: «Բոլոր հայերը և առհասարակ ամբողջ քրիստոնեական աշխարհը, — ասված է հայտարարության մեջ, — հավատում են, որ ամերիկացիները հավատարիմ կմնան Վիրջինի տրադիցիաներին և անկեղծորեն կաջակցեն հայ ժողովրդի արդարացի պահանջներին նրա պատմական հողերի վերաբերմամբ»:

Պատասխանելով հարցերին՝ պատգա-

մավոր Չանկալյանը, որը հանդիսանում է ամերիկյան բանակի պաշտոնաթող կապիտան և գործարար շրջանների ականավոր ներկայացուցիչ, գովաբանել է ժողովրդի արպես ամենադեմոկրատական ժողով և բարձր գնահատական է տվել Սովետական կառավարության հյուրընկալությանը: Պատգամավոր Թերզյանը, որը հանդիսանում է «Ամերիկայի Հայկական Ազգային Խորհրդի» նախագահ, հայտարարել է, որ խորհուրդը մտադիր է ամբողջ երկրում կամայական անցկացնել Թյուրքիայի կազմի մեջ մտնող հայկական բոլոր տերիտորիաները Սովետական Հայաստանին վերադարձնելու համար: Պատգամավորների խորհրդի փոխնախագահ Սելյանը Թյուրքական տիրապետության տակ դոմնող հայերի աղետալից դրությունը հակադրել է Սովետական Հայաստանի բնակչության վիճակին:

(«Սովետ. Հայաստան», 23 հոկտ., 1945 թ., № 226)

ՏԵՍԱԿՑՈՒՅՑՈՒՆ ԳԱՆՁԱՅԱՆ ՍՐԲԱՉԱՆԻ ՇԵՏ

Առիթմ ունեցանք, տեսակցելու Կալիֆորնիայի Առաջնորդ Մամբրե Էպիսկոպոս Գալֆայանի հետ, որը վերադառնալով Կալիֆոռնիական ընտրությունից աշխատեցել էր նորընտիր Հայրապետից արքեպիսկոպոսության տիտղոս: Նրան ընկերակցում էին Կալիֆորնիայի Տ. Կարապետ քահանա Գալֆայանը և պ. Առաքել Յազճյանը: Գալֆայան սրբազանը Միացյալ Նահանգներից մեկնել էր Ս. Էջմիածին Նյու-Յորքի պատգամավորների հետ միասին՝ Տիրան ծայրադույն վարդապետ Ներսիսյան, որը կաթողիկոսական ընտրությունից հետո Էպիսկոպոսության աստիճան ստացավ, Սիմոն ծայրադույն վարդապետ Մանուկյան, որը նույնպես Էպիսկոպոսության աստիճան ստացավ, Հ. Բ. Բ. Միության Նյու-Յորքի կենտրոնական վարչության փոխատենապետ պ. Հայկ Քալուբջյան և կապիտան Զիմ Չանկալյան, Նյու-Յորքի հյուր պատգամավորներ, ազգային խորհրդի անդամներ՝ պ. Պետրոս Թերզյան՝ ատենապետ և «Լրաբեր» թերթի խմբագրապետ, պ. Պատրիկ Սելյան՝ փոխ ատենապետ ազգային խորհրդի:

Մենք մի շարք հարցումներ ուղղեցինք

սրբազան հորը, որոնց պատասխանեց խիստ սիրալիր:

Հ. — Ի՞նչպես ընդունեցին ձեզ Խորհրդային Հայաստանում:

Պ. — Մեր նավը Օդեսա պիտի երթար, բայց Քոնստանդա ելավ, ուր Սովետ Միության ներկայացուցիչը մեզ համար հոգաց մասնավոր ճեպընթաց Բուքրեշ մեկնելու համար: Հիանալի ընդունելություն ցույց տրվեց մեզ Բուքրեշում Սովետական Միության ներկայացուցիչ Դոնգուլովի կողմից, սրն ամեն կերպով հեշտացրեց մեր ճամբարությունը: Նա հատուկ ստվառնակով մեզ առաքեց նրեան: Նրանում ամեն կարգադրություն եղել էր արդեն և մեզ ընդունեցին զրկարաց:

Հ. — Քանի՞ պատգամավորներ կային:

Պ. — 112 պատգամավորներ ներկա էին արտասահմանյան բոլոր թեմերի կողմից — բացի Իլաթ:

Հ. — Ի՞նչպես եղավ ընտրությունը և օծման հանգեսը:

Պ. — Ընտրությունը տեղի ունեցավ հունիս 22-ին, ուրբաթ, կեսօրից հետո: Իսկ օծումը 24 հունիսին մեծ հանդիսավորությամբ: Միաձայնորեն ընտրվեց հայոց

Հայրապետ Գևորգ Արքեպիսկոպոս Չեորեք-
շյան:

Հ.— Ի՞նչ տրամադրության մեջ է Մայր
երկրի ժողովուրդը:

Պ.— Ընդհանուր առմամբ ժողովուրդը
շատ խանդավառված է, տենետելով, որ եկե-
ղեցին գրավում է իր բարձր դիրքը: Շատ
գոհ է որ Գևորգ Ե-րդի պես գիշանագետ,
կարող մի անձ Հայրապետական աթոռի
վրա է: Շուտով կբացվի Գևորգյան ձեռնա-
րունը առաջիկա սեպտեմբեր ամսին: Ար-
դեն ունի 40 սաներ, որոնցով արտա-
սահմանյան և Մայր երկրի թեմերի համար:

Հ.— Ի՞նչ տպավորություններ ունեցար
Հայաստանում:

Պ.— Իմ տպավորությունը հեացմունքից
զատ ուրիշ բան չէ, քանի որ միայն 25
տարվա մեջ դուրս գալով 600 տարիների
ավերակներից, պետք է խոստովանենք, եր-
բեք չենք ունեցել նման մի շքեղ զարգա-
ցում: Մենք այնտեղ տեսնում ենք օպերան,
ակադեմիան, արվեստագետներ և այլն:
Պետք է շեշտել, որ երիտասարդ սերնդի
մեջ բազմաթիվ են երկսեռ գիտնականներ
և հատկապես իգական սեռը քիմիայի,
բժշկության և այլ ճյուղերի մեջ: Այս բո-
լորը ցայտուն ապացույց են տալիս Հա-
յաստանի հիստորիան վերելքի:

Հ.— Ի՞նչ է ձեր կարծիքը Ամերիկայի
Ազգային հոբոնդի դեկլարացիայի մասին:

Պ.— Մենք բոլորս կողմնակից և համա-
ձայն ենք այդ դեկլարացիային և որը շատ
լավ ընդունելություն գտավ Մայր Հայրե-
նիքի աշխատավորության կողմից:

Հ.— Ի՞նչ պիտի լինի գաղութահայության
դիրքը այս պարագային:

Պ.— Ամերիկահայությունը միշտ ի հայտ
է եկել բարոյական և նյութական աջակ-
ցություններով: Ամենագլխավորը նոր սե-
րնդի մեջ հայրենասիրությունը վառ պա-
հելու աշխատանքն է, որ հետապնդվում է և
պիտի հետապնդվի և մենք հավա-
սում ենք, որ առանց խտրականու-
թյան, առանց դաժնազանության ամեն
հայ պիտի բոլորի Սովետ Կառավարության
շուրջ և իր բարոյական և նյութական ա-
ջակցությունը անվերապահորեն տրամադրե,
որպեսզի մեր ապագա ցեղի համար ապա-
հովներ մեծ ընդարձակ մի հայրենիք: Հայ

ազգը այսօր պետք ունի իր բոլոր զավակ-
ների միության և համագործակցության:

Հ.— Ի՞նչքան է հայության թիվը Կալի-
ֆորնիայում և ի՞նչ է նրանց վիճակը:

Պ.— Ամբողջ Կալիֆորնիայում 40—50.000
հայեր կան: Ֆրեզնոյում նրանց թիվը հաս-
նում է 7—10.000-ի, բոլորն էլ լավ պա-
շտենների մեջ են: Նրանք առևտրականներ
են, ագարակապաններ, մեծ թվով տարված
են պատերազմի դիմադրական տշխատանք-
ներով, ունեն պահածոների, զինու, չոր
պտուղների գործարաններ: 1931—1933-ի
շրջանում Ֆրեզնոյի շրջակայքի հայությու-
նը զրեթե ամեն ինչ կորցրեց. սակայն
վերսկսելով իր աշխատանքը հասավ շատ
կայուն ու բարձր դիրքի. այսօր բոլորն էլ
զրեթե կավածատերեր են: Ֆրեզնոյում ու-
նենք 2 շաբաթաթերթեր, «Նոր օր» և «Աս-
պարեզ»:

Հ.— Սրբազան հայր, Կ՛րբ եք մեկնելու:

Պ.— Անշուշտ երկար չի պիտի մնայի,
սակայն ինձ հյուրասիրող պատվական բա-
րեսիրտ Ռոման Իսաևիլը, որը ձեր արժա-
նավոր պատգամավորն էր կաթողիկոսա-
կան ընտրության և որը նորրոնսի հայրա-
պետի կնքահայրն եղավ ու արժանացավ
Իրիգոր Լուսավորչի առաջին աստիճանի
շքանշանին, մի մեծ պատիվ՝ մանավանդ
որ նրանից առաջ այդ շքանշանը հաստա-
տելու օրից մինչ այժմ միայն երկու հոգի
կին ստացել և ինքը երրորդ անձն էր, իր
կես միլիոն թուման արժող փառապանձ
եկեղեցին լրացրել է և կիրակի 15 հուլիսին
պիտի օծվի Կրիկիո Կաթողիկոսի, երու-
սաղեմի Պատրիարքի և այլ առաջնորդներու
ներկայությամբ, սիրով և ուրախությամբ
մնացել եմ, որ մասնակից լինեմ այդ օծ-
ման փառահեղ ծիսակատարության: Եվ
մեծապես զգացված եմ ու շնորհակալ պ-
րոման Իսաևիլի այսքան սրտաբաղ հյուրա-
սիրությունից: Օծումից անմիջապես հետո
պիտի մեկնեմ:

Հ. Գ.

Շնորհակալություն հայտնելով նորին
Սրբազնության իր տված տեղեկություն-
ների համար մեկնեցինք խիստ լավ տա-
վորություններով:

(«Վերածնունդ» հուլիս, 1933—1934):

ՄԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՆԻ ՊԱՏԴԱՄԱՎՈՐ ԲԱՐԵՐԱՐ ՌՈՍԱՆ ԻՍԱԵՎԻ ՇԵՏ

Վերջապես առիթ ունեցանք մի օր մի ժամ խելելու բազմազբաղ պ. Ռոման Իսան-վից և նա խիստ ոգևորված ու սիրալիրորեն պատասխանեց մեր տված հարցումներին:

— Ի՞նչպես կարողացաք թողնել ձեր բոլոր գործերն ու մեկնել Ս. Էջմիածին:

«Շատ դժվարություններով, մի կերպ կարգադրեցի, որպեսզի կատաշեի ինչձ վրա դրված սրբազան պարտականությունը: Գործերիս պատճառով էր, որ ուշացա: Մեկնեցի հունիս 18-ին, գիշերը՝ ժամը 12-ին իմ սեփական կինը ունեցնելով, որը տանում էի նվիրելու նոր ընտրվելիք կաթողիկոսին:

«Կես օրից հետո ժամը 1-ին հասանք Թավրիզ: Մեկից-Թանգյան սրբազանը և Թավրիզի թեմականն ինձ հյուրասիրեցին մինչև ժամի 7: Գիշերը, ժամի 11-ին Սովետական Զուլֆա էի, ուր ներկայացա կամենտանտին: Նա քնած էր, զարթնեց և ընդունեց ինձ մեծ սիրալիրությամբ: Ասաց, որ կարգադրված էր ինձ թողնել անցնել իմ մեքենայով, բայց քանի որ սահմանը փակվում էր ժամի 9-ին, ուստի պարտավոր էի մնալ մինչև առավոտ: Մինչդեռ, ինչպես ինձ ասված էր, ես ակնկալում էի, օր հեռախոսած լինեին այս առթիվ, բայց նա տեղեկություն չուներ: Երբ ընթրում էինք, շտապ մի վիլիս մեքենա եկավ, որի մեջ գտնվում էր պատգամաբեր մի պաշտոնյա: Հեռախոսը փչացած լինելու հետևանքով ուղարկել էին նրան Թավրիզից հայտնելու, որ սահմանը բացեն և թողնեն ինձ մեկնել:

«Անցա սահմանը, ինձ ընդունեց Ինտուրիստի կառավարիչը և ճանապարհեց Երեւան:

«Երեւանում մեծ պատվով ընդունեց ինձ դարձյալ Ինտուրիստի կառավարիչը և տեղավորեց եվրոպական տիպի մի հիանալի հյուրանոցում տրամադրելով ինձ մի մեծ սրահ, մի սենյակ և իր բաղնիսը:

«Ես 30 տարի առաջ եղել էի Երեւանում: Դա մի քաղաք էր, որն ավելի շուտ մեծ գյուղի էր նմանում: Իսկ այժմ, ինչպես տեսա և տեղեկացա, աննկարագրելի բարեփոխության է ենթարկվել, և, չափազանց բաժ չեմ լինի, եթե ասեմ, որ դարձել է մի փոքրիկ Փարիզ:

«20 տարիների ընթացքում ուսս մեծ ժողովրդի օգնությամբ Սովետական Հայաստանում նախ քան Հայրենական պա-

տերազմը մեծ թափ ու թոփը է առել հանրապետության գյուղատնտեսությունն ու արդյունաբերությունը, առողջապահությունը, գիտությունն ու արվեստը:

«Շնորհիվ Սովետական Հայաստանի աշխատավորության անձնագոյ՝ ճիգերի իրականացել է երկրի մեքենայացումը, գործա-

Բարեբաւ Ռոման Իսանկը և Իրան-Էնդկական քեմի առաջնորդ Վանա Եպիսկոպոս Կոստանյանը Իրանի պատգամավորների հետ

րանների և էլեկտրոկայանների շինարարությունը, կարբիտի, ձեթի, օճառի, սինտետիկ կաուչուկի, կոնսերվի, պղնձածոլման և մեքենաշինության և այլ գործարանները:

«Զարգացել է տեկստիլ արդյունաբերությունը, մանվածքային, չթի և այլ: Կառուցվել են կոշիկի, գուլպայի, տրիկոտաժի և շատ ուրիշ գործարաններ:

«Անտառարդյունաբերությունը, ձկնարդյունաբերությունը, հիդրոկայանների կառուցումը, երկրի բնական հարստությունների օգտագործումը, շինանյութերի արտադրությունը, կոնյակի և գինիների, ծխա-

խոտի գործարանները և բազմաթիվ այլ ձևերով կոլեկտիվներ ոչ միայն ապահովել են հանրապետության ներքին պահանջները, այլև օգտակարորեն նպաստել են Սովետական Միության ուրիշ վայրերին տրտահանելով տուֆ, ցեմենտ, կարբիտ, կաուչուկ, սդինձ, գինի, կոնյակ, բամբակի կտորեղեն, տրիկոտաժ, ծխախոտ և այլն, փոխարենը ներմուծելով մեքենաներ, կտորներ, ներկ, թուղթ, երկաթ, պողպատ և այլն:

Պատերազմի իսկ օրերին ստեղծվել են 30-ի չափ նոր գործարաններ՝ ժամացույցի և այլն և արտադրվել են մեծ թվով նոր իրեր:

Վերաշինվել են հայկական գյուղերը Սովետական վարչաձևի տակ: Հայ գյուղացին ազատվել է իր նախկին թշվառությունից և երջանիկ կյանքի դռները բացվել են նրա առաջ շնորհիվ սովետական հրավակարգի: Հողը օգտագործվել է աշխատավորության կողմից: Անհատական ցան ու ցրիվ տնտեսությունների փոխարեն գյուղացիները միացել են կոլեկտիվ տնտեսությունների մեջ: Կարգավորվել է ոռոգման խնդիրը: Կառուցվել են մի շարք ջրանցքներ և մշակվել նոր հողամասեր, մեծ չափով աճել է դարգացել է բերքատվությունը:

Առաջացել է նաև անասնապահությունը և նրա հարակից կարիքները:

Գյուղում նահապետական կյանքը փոխվելով կոլտնտեսականի՝ կուլտուրան, լուսավորությունն ու գիտությունը ներս են մտել այնտեղ մեծ չափով:

Մայր Հայրենիքի մշակույթը՝ արվեստը, կրթությունը և գիտությունը նախապատերազմական 20 տարիների շրջանում մեծ և կարևոր թռիչք են ունեցել: Ամենուր հիմնվել են դպրոցներ, մտցվել է լոթնամյա պարտադիր ուսում, այլևս չկա ոչ մի անդադադ, հաստատվել են ֆակուլտետներ, զանազան ինստիտուտներ: Բարձրագույն դպրոցներից շրջանավարտ են եղել մեծաթիվ մասնագետներ: Բազմապատկվել ու կրկին կրկնապատկվել են դրադարանները:

Փթթել ու ծաղկել են գիտությունն ու արվեստը, հայ հնագրության մշակույթը: Ստեղծվել է հայկական Ակադեմիան, ուսումնասիրվել ու վերահրատարակվել են Հայ անվանի հեղինակների ստեղծագործությունները: Հիանալիորեն կազմակերպվել է Մատենադարանը, որը շտեմարանն է հնագրության ձեռագրերի:

Պարականությունը, թատրոնը, օպերան, ժողովրդական երգերը, պարը, Էրաժշտու-

բյուրն աննկարագրելի առաջադիմություն են ունեցել մայր հայրենիքում և կազմում են մեր ժողովրդի փառքն ու պարծանքը:

Սովետական Հայաստանում մեծ ուշադրության առարկա է դարձել ժողովուրդի առողջապահությունը. այս ուղղությամբ ստեղծվել են մի շարք կարևոր հիմնարկներ, հիվանդանոցներ: Ուժեղ և ազդու պայքար է մղվել բոլոր համաճարակների դեմ: Առողջապահական բոլոր պայմանները տարածվել են գյուղերում, որ հաստատվել են մանկամստերներ: Ընդհանուր առմամբ Սովետ Հայաստանում մեծապես դարգացել է բժշկական գիտությունը:

Գյուղի մասնավորապես շեշտել իբրև մի օրինակ Երևանի Կենդանաբանական պարտեզի մասին: Ես որ եղել եմ Կիրոպոլի գրեթե բոլոր մայրաքաղաքներում և դիտեմ, որ ամենագեղեցիկ կենդանաբանական պարտեզը գտնվում է Հոռում իր սրանչի տեսքով և ձևակերպմամբ, պիտի անկեղծորեն խոստովանվեմ, որ հենց այդ իսկ տեսակետից Երևանի մեր Կենդանաբանական պարտեզը ոչնչով ես չի մնում իր բնական տեսքով և գեղեցկությամբ: Եվ զարմանալին այն է, որ այդ պարտեզը ստեղծվել է Հայրենական պատերազմի օրերում, միայն երեք տարվա ընթացքում և ունի արդեն բավական կենդանիներ:

Այսօր Սովետական Հայաստանը միանգամայն հակոտնեական է վաղեմի խղճուկ, ավերված, անմշակ, քար ու քանդ Հայաստանի: Այսօր լույսն ու գիտությունը, արմատն ու ճարտարարվեստը, հրկրագործությունն ու շինարարությունը իրենց թևերն են տարածել մեր շքնաղ հայրենիքի վրա:

Այսօր ամեն մի հայ, և ինքն ինքն, մեծ թե փոքր, բոլորն էլ գլուխները բարձր, գլուխից ու հպարտ են, որ իրենց փոքրիկ Հայաստանը աշակցությունն ու հովանին է վախելում մեծ Սովետական Միության, որի հանճարեղ Ղեկավարն ու Առաջնորդն է Ժենեթալիսիմ Ստալինը: Ես շատերի հետ խոսեցի և տեսա ու լսեցի, որ նրանց բոլորի սրտերում ու հոգու մեջ լավագույն տեղն է գրավել Մեծ ՍՍԱԽԻՆ՝ իր հայրական խնամատար սիրով:

Հայրենական պատերազմի ընթացքին հայ ժողովուրդը Սովետական Հայաստանում ոտքի կանգնեց. մեծ թե փոքր, երիտասարդ թե ծեր, այր թե կին, սաղմաղաջում թե թիկունքում, և հերոսաբար կռվեց հաշիստ զավթիչ գերմանացիների ու նրանց արբանյակների դեմ, որոնք հասել էին

մինչև Կովկասյան լեռնաշղթան ու սպառնում էին անգամ Սովետական Հայաստանին: Սակայն հայ ժողովուրդը իր գոհարեթություններով, թիկունքի և ճակատի իր հերոսներով պատվավոր տեղ գրավեց Սո-

վետական Միության մյուս ժողովուրդների կողքին, ֆաշիզմի և հիտլերիզմի շախշաման փառապանծ հաղթանակի մեջ»:

(«Վերածնունդ», հուլիս, թիվ 160—1291)

ԲՆՑ ՆԱՄՐԿ

Այս առավոտ Հայաստան էի, իսկ կեսօրին արդեն Թեհրան եմ, և չի մեկնած Թեհրանեն կուգեմ Հայաստանի մեծ ժողովրդին հայտնել ձեր միջոցով իմ շնորհավորություններս և շնորհակալություններս այն մեծ արժանիքներուն և արդյունքին, որ տեսա և բոլոր այն մեծ հյուրասիրության համար, որ ցուցուցին ինձ, երբ ընտրությանց առթիվ երևան դառնեցա:

Շատ շիտակ է այն խոսքը, որ մեր մեծ բանաստեղծ Ավետիք Իսահակյանը ըսաւ՝ «Լսովը մնալուն է, վատը գնալուն»:

Բնական է ժամանակ չունեցա շատ լին տեսնելու, քանի որ ընտրությանց

Տեսա երիտասարդ նկարիչներ, քանդակագործներ իրենց գեղեցիկ արտահայտություններով, կողքին արդեն վաղուց աշխարհոչակ վարպետներու:

Տեսա երիտասարդ բժիշկներ իրենց ալեհեր մենտորներուն հետ, տեսա թանգարանը իր պատմական հայ հնություններով, տեսա մանուկներ և պատանիներ, որոնք իրենց ժպիտներով ոչ միայն հմայեցին մեզ, այլ նաև ապացուցին թե մեկ մեկ ապագա հանճարներ են, տեսա և լսեցի հայկական օպերան, որ հպարտորեն կրնա իր տեղը գրավել լավագույնիս հետ, տեսա հայ թատրոնը իր տիտաններով, տեսա

Լոնդոնի պատգամավորները

խնդիրը կար, բայց տեսա կրցածիս չափ, թե լավը և թե վատը, տեսա դպրոցներ, տեսա համալսարանը և անոնց արդյունքը՝ գործնական, տեսա երիտասարդ տղաք, որոնք արդեն խոշոր և լուրջ գործեր ըստանձնած են, տեսա ինքը երիտասարդ ընթերցողը համալսարանին, որ հակառակ իր երեք տասնյակ տարիներուն, արդեն հսկա հիտանի մեծ գործը կը կատարե 60-ամյայի մը գիտակցությամբ:

Հայկական պարերգ հայ աղջիկներով՝ գեղանի և հայ տարազներով, տեսա հայ սինեման, որ շատ հաջող կերպով քվիճակի է մրցելու լավագույնիս հետ, տեսա հայ մարզիկները գեղեցիկ, շնորհալի և առողջ սարմիններով, տեսա Արարատի գինիի և կոնյակի ֆաբրիկան, տեսա վերջապես Հայաստանի հողը, որմե պատիկ պարկ մը հետս Լոնդոն կտանիմ, բոլորին պտղուց մոտալու համար և խմեցի երեկանի կյանք

պարգևող ջուրը, բաներ, որոնք տարիներ առաջ, գոնե ինձ համար երազ էին...

Տեսա նաև փառավոր և խոշոր շենքեր՝ ինչպես նաև հին խրճիթներ և տնակներ, որոնք վերի բոլոր գեղեցկությանց դեմ արատներ են, բայց ապահով եմ, որ եթե պատերազմը չըլլար, այդ բոլորն աստիճանաբար արդեն փոփոխված կըլլային:

Տեսա հարյուրավոր ասֆալտե փողոցներ, տեսա գիշերը լուսավորված նրբիկներ—Լուսի բաղբ, շնորհիվ նառավարության հայկաթիված շատ աժան էլեկտրիկ ուժին, որ ինքն արդեն աշխարհահռչակ է:

Շատ բաներ կան ըսելիք, բայց թեև ապագային ի վիճակի ըլլամ գրքուկի ձևով մը հրապարակ գալու, բայց կուզեմ սա ըսել, որ Հայաստանի մեջ գտնվող գիտական, գեղարվեստական մուզիկի և մարմնամարզական—մարզերու ամբողջությունը ի վիճակի է բաղդատվելու նվրդային

լավագույն և առաջադեմ ազգերու հետ և նույնիսկ առանց չափազանցության ըսել թե մրցումի պարագային, առաջնությունը իյնա շատ մը բաժիններու մեջ հային:

Վերջացնելն առաջ կուզեմ ըսել, որ ամեն հայ այսօր կրնա ինքզինք հպարտ զգալ ասանկ փառավոր Հայաստանի մը զոյություն համար և ի սրտե շնորհավորել ներկա Սովետ Հայ կառավարությունը, որ անոր զոյությունը կարելիացուց, շնորհիվ իր մեծ աշխատանքին, շնորհիվ մեծ Սովետ Միության, մեծ ուսա ազգին և ի մասնավորի Մեծ ՍՍԱԼԻՆԻ:

Կեցցե Հայ ազգը, կեցցե Սովետ Հայաստանը, կեցցե Սովետ Միությունը, կեցցե Մեծ ՍՍԱԼԻՆԸ:

Ս. Ն. ՔՅՈՒՐՔՃՅԱՆ

Լոնդոնի հայերեն մին:

(«Վերածնունդ» հուլիս, քիվ 152—1283)

ԿԱՅՈՂՆԿՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏՎԻՐԱԿՆԻՐՈՒ ԵՎ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐՈՒ ԶԵԿՈՒՅՑԸ

ՄԻԹԻՆԿԻ ԲԱՅՈՒՄԸ

Կիրակի, հուլիս 8-ին.

Մայրաքաղաքիս սինձա «Սքալա» հրակա սրահը հանդիսավոր տեսարան մը կպարզե: Շուրջ 2000 հայուհիներ ու հայեր փութով եկած էին ունկնդրելու ռոմանտայ Կաթող. պատվիրակներու և իրենց ընկերակցող այցելուներու գեկույցը: Հայաստանյան ճակատի տեղական Կոմիտեն սրահն ու բեմը զարդարած է ռոմանտ. սովետական դրոշակներով, Ռոմանիո, Սովետական Միության և Սովետական Հայաստանի դինանշաններով: Բեմին վրա գեղարվեստական մեծադիր նկարները Միհայ Թագավորի, Լենինի, Սպարապետ Ստալինի, Սովետ. Հայաստանի նախագահ Մացակ Պապյանի և Սովետ. Հայաստանի կոմունիստ կուսակցության քարտուղար Հարությունյանի:

Ժամը 10-ին գոռ ծափահարություններ կողջունեն Սովետ. դեսպանատան ավագ—քարտուղար ընկ. Տոնկուլովի մուտքը:

Բեմ կբարձրանան ու նախագահության սեղանին շուրջ տեղ կգրավեն ընկ. Վ. Դանիելյան, Վազգեն վրդ. և ընկերների՝ տոբու. Տիրացյան, Ա. Սեֆերյան, Մուշեղ Մկրտչյան, Տ. Տեր-Գրիգորյան, Հ. Այվաճյան, Կ. Սազրզյան, Ա. Նազարյան, Մ. Խաչերյան, Գ. Եղիզարյան և Հ. Պապոյան—վերջին երկուքը իբր թարգմաններ:

Ընկ. Տոնկուլովը բեմ կը հրավիրվի իբր պատվո նախագահ միթինի:

Բեմ կհրավիրվի նաև Կարմիր Բաճակի գնդապետ Մկրտչյանց, ողջունելով ծափերով:

Հ. Ճ. Տեղ. Կոմիտեի նախագահ ընկ. Շ. Կյուրճյան բարի գալուստ մաղթելով պատվիրակներուն խոսքը կու տա Հ. Ճ. Վ. Կենտ. Կոմիտեի նախագահ ընկ. Վ. Դանիելյանի, որ կարտասանե բացման հետևյալ ճառը.—

ԸՆԿ. Վ. ԴԱՆԻԵԼՅԱՆԻ ՃԱՌԸ

Սիրելի բույրեր և եղբայրներ,

Կբերեմ ձեզի մեր սիրելի Հայաստանի կառավարիչներու և ժողովրդի սիրալիկ եղբայրական համբույրները: Ինչպես դուք, նմանապես անոնք կարոտը կը քաշեն գաղութահայ իրենց բույրերուն և եղբայրներուն ու գրկաբաց կապասեն ներգաղթողներուն: Անշուշտ մենք մեծ ուրախությամբ պիտի երթանք ապրելու հոն, ուր Սովետական Միության ամեն մեկ անհատը կապրի իր երկրի հողին վրա ազատ ու երջանիկ:

Երբ հունիս 16-ի առավոտյան ժամը 5-ին բնակարանես մեկնեցա դեպի Պրնես. աստ օդակայանը, 38 աստիճան տաքու-

թյուն ունեի. բարեկամներս արգելք ըլլալ կուզեին, որ չմեկնեմ հիվանդ վիճակի մեջ: Ոչ ոք մտիկ չըրի ու մեկնեցա:

Մեր սիրելի Տոնկուղովը մեզի մեծ պատիվ ընելով եկած էր օդակայան մեզի բարի ճանապարհ մաղթելու: Գիտնալով, որ 4 օրն ի վեր հիվանդ պառկած էի, առողջությունս հարցուց:

— Հիվանդ կմեկնեմ, բայց առողջ պիտի վերադառնամ,— պատասխանեցի:

Հիմա էր բարոյական մեծ պատասխանատվություն, պետք էր որ երթայի, որպեսզի ճշգրիտ տեղեկություններ բերենք ձեզի: Կրնաք վստահ ըլլալ, որ ես ու ընկերներս ձեզի ճշգրիտ լուրեր պիտի տանք:

Ընկ. Դանիելյան ամփոփ տեղեկություններ կու տա մեր հայրենիքի վերելքի և պատերազմի ընթացքին հայ ժողովրդի հերոսական կեցվածքի մասին, թվելով հայ սնվանի զորականներու անունները: Ու-

Թումինիայի բեմի առաջնորդական փոխանորդ Վազգեն վարդապետը աշխարհիկ պատգամավորների հետ

հնդաց և իրավունք տվալ:

Գիտեի, որ պիտի երթայի մեր սիրելի Ս. Հայաստանի հողի վրա ումիս մը ապրելու, անոր օդը շնչելու և խմելու նրբիլանի անուշ ջուրը, մեր եղբայրներուն մոտ:

Այդպես ալ եղավ, հիվանդ մեկնեցա, առողջ վերադարձա:

Իմ և Հ. Ծ.-ի ընկերներուս վրա դըր-

սումնական բարձր հիմնարկներու և թատրոններու նկարագրությունը ընել է վերջ, երբեք.—

«Երեվանը ունի շուրջ 300 շքեղ շենքեր, որոնց մեջ աչքառու է կառավարական պալատը: Այդ շենքի մեջ, արտասահմանյան պատվիրակներուն ի պատիվ, Արտաքին Գործերու նախարարը ընկ. Կարապետյան սարքեց ճաշկերույթ մը, ուր

ներկա էին մեր կառավարության բոլոր անդամները»:

Նկարագրելի վերջ գոնյաքի և գինեգործության «Արարատ» թրքսթի ընտիր տրտագրությանները կեզրափակե իր հառը հետևյալ խոսքերով:

«Ուրեմն իրավունք տվեք ինձի ըսելու, որ մեր Հայաստանը շատ տեսակետներով հրեա պատվով կանգնիլ նույնիսկ մեծ տերություններու կողքին»:

Որո՞ւ կպարտինք այս բոլորը, ո՞վ ազատեց հայ ժողովուրդը թշնամիներու հանկեն. ո՞վ կռվեցավ մեզի համար և անկախություն տվավ մեր հայրենիքին: Ո՞վ կանգնած է մեր կողքին պայտպան իր երկաթե բազուկով:

Անկասկած ուս մեծ ժողովուրդը: Այս բոլոր հաջողությունները արգյուշքն է Լեւինի-Ստալինի ազգային իմաստուն քաղաքականության:

Ապրի՛, շատ ապրի Բելարապետ ՍՍԱԼԻՆԸ, մեր մեծ հայրը:

Ապրի՛ն Ռուս մեծ ժողովուրդը և Սովետական Միության եղբայրական ժողովուրդները:

Ապրի՛ մեր Հայաստանը և իր նախագահը՝ ընկ. Պապյանը:

Ապրի՛ Ռոմանիո Միհայ թագավորը և ռոման ժողովուրդը:

Որոտալից ծափեր կրնդ հասնեն վերջին խոսքերը:

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ՓՈԽԱՆՈՐԴ ՎԱՋԳՆՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՃԱՌԸ

Սիրելի՛ հայրենակիցներ,

Ճշմարիտ է, ոչ երազ է և ոչ ալ պատանք, Հայաստանեն կոտանք: Տեսանք մեր մայր հայրենիքը, տեսանք Մասիսն ու Արագածը, տեսանք մեր երկրի կապույտը, խմեցինք մեր երկրի ջուրը և ոսկեվազ գինին, տեսանք Նրեվանը և վարդագույն քարե շինված կառավարության շենքը, ուր ժողովրդի վարդագույն ապագան կհյուսվի, տեսանք մանավանդ մեր հարադատ ժողովուրդը, մեր ազնիվ, աշխատող, ստեղծագործող մեր հերոս ժողովուրդը, որ մեղ գրկաբաց և սրտաբաց ընդունեց անհուն կարոտով և սիրով տոգորված:

Բայց իմ զգացումներուն ընթացքը պետք է կեցնեմ ու ձեզի խոսիմ ամփոփ կերպով Ս. Էջմիածնի և մեր Նորընտիր Հայրապետի մասին:

Ս. Էջմիածինը և մեր եկեղեցւո Մայր

Աթուր աշսօր կը վերածնին և վերաշինվող հայրենիքի մը կողքին կոմենանք ահա նաև վերաշինվող եկեղեցի մը:

Գաղութահայ հավատացյալ ժողովուրդը կրնա ուրախութենեն ցնծալ, որովհետեւ մեր եկեղեցին, Ս. Էջմիածինը այսօր հեղինակություններ են հարգված և սիրված հաստատություններ ոչ միայն հայ ժողովուրդի կողմեն, այլ նաև հայ պետության և Սովետ. վերին իշխանությանց կողմեն:

Այս բոլորը սակայն կը պարտինք մեր Նորընտիր Հայրապետին Դեվօրդ Զ. Կաթողիկոսին, անոր վաշխած հեղինակության, անոր տարած աշխատանքին, անոր հավատարմության հանդեպ մեծ և ազնիվ ուս ժողովրդին, անոր նվիրումին հանդեպ սովետական իշխանության:

Մեր Հայրապետը այն իմաստուն և հեռուստեա եկեղեցականը եղավ, որ տեսավ ինչ հայ ժողովրդի փրկությունը ուս ժողովուրդի և Սովետական իշխանության հաղթանակին մեջն է:

Եվ ահա այս մեծ հայրենասերը այսօր իր կեցվածքին ու աշխատանքին պտուղը կբաղեն և որով կշահին նաև մեր եկեղեցին և մեր ժողովուրդը:

Այսօր Գեվորդ Զ. Կաթողիկոսը շահած է սիրտը այն մեծ ղեկավարին, որ Ստալինն է:

Ապրիլ 19-ին Սպարապետ ՍՍԱԼԻՆԸ ընդունեց մեր Հայրապետը, որ իրեն ներկայացուց հուշագիր մը:

Կենեբայիսիմ ՍՍԱԼԻՆԸ յսելով նրա խնդրանքները ըսած է «Այս խնդիրները վաղուց կարգադրված ըլլալու էին և իր ձեռքով խնդրագրի վրա մակագրած է «Համաձայն եմ»:

Վեհափառը ցուցնելով մեզի պատմական այս թուղթը ըսավ. — «Ահա մեր եկեղեցւո հիմնաքարը, որուն վրա պիտի կառուցանենք մեր նոր կյանքը, իսկ Մեծ Ստալինի անունը հավիտյան պիտի մնա հաղարամյա Ս. Էջմիածնի մեջ»:

ԸՆԿ. Ա. ՍԵՖԵՐՅԱՆԻ ԽՈՍՔԸ

Հայրենակիցներ,

Վստահ եմ, որ սրտի անհուն բերկրանքով մտիկ պիտի ընեք իմ արտասանած խոսքերը, որոնք ցույց պիտի տան, թե ի՞նչ զգացի մեր մայր հայրենիքին մեջ:

Նախքան տեսածներս պատմել ձեր բողոքի ներկայութեամբ հրապարակաւ խորին շնորհակալությունս կը հայտնեմ ընկեր

Տոնկուլովին, որուն ջանքերուն շնորհիվ ևս ալ իրավունք ստացա մեկնելու մեր բոլորին սիրելի հայրենի մայրաքաղաք՝ Երեւան:

Մեզի եղած ընդունելության ձեւի մասին միայն սա ըսեմ, որ մեր սիրելի եղբայրներն ու քույրերը այնչափ գրկաբաց և անկեղծ ընդունեցին մեզ, որ բնավ չէինք կրնար երեւակայել, նույնը նաև Հայաստանի ժողովուրդը իր մտքեն չէր ասցուցած մեր միջոցով զգալ գաղթահարության սերը դեպի մայր հայրենիքը:

Առաջին առթիվ այցելեցինք կառավարական շենքը, որ իր մեծությամբ և շքեղությամբ կը գերազանցէ շատերու տեսածները. հոն նստող պաշտոնյաներ գիշեր ու ցորեկ անդադար կաշխատեին երկրի և ժողովուրդի բարիքին համար: Անկէ կանցնինք օպերայի շենքը, որուն գեղեցկության ի տես մեզի հետ եկող պատգամավորներեն շատեր ապշեցան, պատմելով, որ այս կարգի օպերա մը շատ քիչ կը գտնվի Եվրոպայի զանազան քաղաքներու մեջ: Եթե երբեք յուրաքանչյուր հիմնարկության մասին զատ պատմել հարկ ուլար, օրեր պետք են, որ կարենամ տեսածներս պատմել:

Ահա սիրելի հայրենակիցներ, այս ահեղի գործը կը պարտինք Սովետական իշխանության և ռուս մեծ ժողովուրդին եղբայրական աջակցության, որմեն օգտվելով հայ ժողովուրդը իր շինարար ընդունակությամբ այսքան կարճ ժամանակաւ ընթացքին մի քանի տնգամ մեծցուց Երեւան քաղաքը:

Իսկ ամենակարեւորը այն զգացումն է, զոր մեր ժողովուրդը ցույց տվավ գաղութահայ հյուրերուն հանդեպ, դասակարգային խտրություն չընելով, ըլլա հարուստ կամ բարեկեցիկ, միայն թե լինի մարդը հայ, որուն համար Մայր Հայրենիքի դռները միշտ քաց են, որ երթա իր բաժինը բերե երկրի շինարարական գործին:

Այսպես, սիրելի հայրենակիցներ, մեր բոլորիս պարտականությունն է, որ ամեն մեկ հայ իր ուժի ներածին շահով օգտակար ըլլա, զրկելով հոն այն ամենը, ինչ որ կարիք կը զգա մեր հայրենիքը:

Մի՛ մոռնար, որ 4 տարւա պատերազմը, ինչպես ամբողջ աշխարհի, նույնը նաև իր ազդեցությունը ձգած է մեր հայրենիքի վրա, շատ մը շենքեր կիսատ ձգված էին, որոնք ներկայիս լրացնելու և նորեր շինելու կը ձեռնարկեն, վստահ ըլլալով որ շատ կարճ տարիներու ընթացքին

այնքան պիտի զարգանա մեր հայրենիքը, որ շատերուն համար անճանաչելի դառնա:

Վերջացնելով խոսքս կսեմ կեցցե Սովետ Միությանը, կեցցե շինարար հայ ժողովուրդը և կեցցե մեզ հյուրընկալող ու մին ագնիվ ժողովուրդը:

ԸՆԿԵՐ Տ. ՏԵՐ-ԳՐԻԳՈՐՅԱՆԻ ԶԵԿՈՒՅՅՈՒ

Իբր Թեմանահայ երիտասարդության ներկայացուցիչը ինձ մասնավորապես հետաքրքրեց մեր հայրենիքի երիտասարդ սերունդը:

Հայաստանի նյութական առաջադիմությունը, սոցիալիստական շինարարությունը, սովետական վարչաձևը ծանոթ էին ինձի ինչպես ամեն հայասեր հայու համար: Մեր այցելության առթիվ համոզվեցա որ ստացված տեղեկությունները ճշգրիտ էին, բայց ոչ լրիվ, քանի որ բազմաթիվ նոր շինարարություններ մեզի համար անծանոթ մնացեր էին: Ինչ որ սակայն ավելի կհետաքրքրէր, այն ալ երիտասարդության դաստիարակությունը, կազմակերպությունը և հոգին էր: Ոչ մեկ երկրի մեջ այնքան շատ կարգորդություն կտրվի երիտասարդության, որքան Սովետ Միության մեջ և Սովետ. Պետության գուրգուրանքը երիտասարդներու հանդեպ անսահման է: Այս բոլորը ձեզ ծանոթ է անշուշտ, բայց ինչ որ անծանոթ կմնար, այն ալ դաստիարակության արդյունքները և պետական հոգատարության հետևանքներն էին:

Կխոստովանիմ, որ առաջին խիստ հանդիպումս դպրոցական և համալսարանական երիտասարդության հետ վրաս խոր տպավորություն մը ձգեց: Ինչ որ ապելի ուրախալի է, այն ալ տաղանդավոր երիտասարդության մեծ թիվն է: Այսպես, առաջին հերթին այցելեցինք Կրուպսկայի անվան աղջիկներու տասնամյա դպրոցը: Պատեցչանոցի մեջ փոքր հանդիպումս մը ընթացքին ելույթ ունեցան քանի մը չբջանավարտահիներ, հայկական բանաստեղծություններով և բողոքն ալ թատերական մեծ տաղանդ ի հայտ բերին մանավանդ մին Դոնարա Խաչատրյանը, երբ արտասանեց Ա. Իսահակյանեն, այնքան հուզեց լսողները, որ ի վերջո բոլոր հյուրերու և դպրոցի ուսուցչուհիներու աչքերը արցունքով լցվեցան: Մանովացա նույնպես երկու 15 տարեկան պատանիներու

հետ, որոնք հետո շեքսպիրյան զարժուածքներով կը խոսենին և Համլետին ամբողջ հատվածներ կարող էին գոց արտասանել: Հանդիպեցա երիտասարդ ուսանող, ուսանողուհիներու, որոնք հիմնականօրէն ուսումնասիրած էին արեւելահայ և արեւմտահայ գրականութիւնը, ուսն գրականութիւնը և ոչ նվազ ծանոթութիւններ ունեին արեւմտեան եվրոպայի գրականութեան. կճանչնային Հովհ. Թումանյանը, Բաք. Ֆին, Պետրոս Դուրյանը, Պարոնյանը, Ինչպես և Պուշկինը և Տոլստոյը, Ենքսպիրը և Շիրերը: Բայց երիտասարդութեան միայն գիտութիւնը և տաղանդը չէ, որ հարգանք կ'ապառնէ, այլ և նկարագրիչ ու անոր անկեղծութիւնը, լըռութիւնը, խորութիւնը, ազնվութիւնը, ընտիր կրթութիւնը, ու չափազանցած չեմ ըլլար, եթէ հայտարարեմ, որ մեր հայրենիքի երիտասարդութիւնը գերազանց է արեւմտեան եվրոպայի առաջացյալ ազգերու երիտասարդութիւնը:

Այս եզրակացութեան հասնելու վերջ աշխատեցա լուսարանել ինձ համար այս սրանչելի արդիւնքին պատճառները: Պրտտեցա մանկամտութիւնները, մանկապարտեղները, ուսումնասիրեցի պիոներական կազմակերպութիւնը, կոմերիտիւնները, համալսարանները, ուսանողական կյանքը և իմ մեջ այն համոզումը գոյացաւ, որ հայ երիտասարդութեան այս աննախընթաց առաջադիմութիւնը կ'ապրտինք մասնաժողովներու սովետական կառավարութեան և համաշխարհային կուսակցութեան ջանքերուն Հանրապետութեան պլանէի 70 առհարյուրը հատկացված է ժողովրդի լուսավորութեան: Հայաստանը ունի ներկայիս 11 բարձրագոյն դպրոցներ 10 հազար ուսանողներով և 1134 ալ դպրոցներ 240 հազար աշակերտներով, միայն երեանի մեջ ունինք 40 տասնամիլիոն դպրոցներ, այսինքն նախակրթական և լիսէ միասին:

Միջնակարգ և բարձրագոյն դպրոցներու դասադրքերը ամբողջովին հայերէն են և ամեն մի առարկայի վերաբերյալ մասնագիտական բառերը նույնպէս հայացուցած են: Ներկա եղա միջնակարգ դպրոցի, տնտեսագիտական և բիոլոգիական ֆաբրիկաներու, Կոլիտեխնիկի դասընթացներու և քննութիւններու, հակառակ որ կարգ մը նյութեր ծանոթ էին ինձ, չէի կրնար հետել: Բացատրութիւններուն, որովհետեւ որ հայերէն բառերը բոլորովին անհասկանալի կ'մնային ինձի:

Կան զանազան միջնակարգ դպրոցներ, ամենեն տարածվածը տեսական տասնամի-

լիոն դպրոցն է, որ երեխաները կ'ստանան ընդհանուր կրթութիւն, բայց կրնան իրենց սիրած առարկաներով ավելի զբաղվիլ ցերեկե վերջերը. այսպէս կը կազմվին գրական շրջանակներ, մաթեմատիկայի, ֆիզիկո-քիմիայի, գեղարվեստի, մարզանքի շրջանակներ:

Մեծ հետաքրքրութիւն պատճառեցին երաժշտական դպրոցները նույնպէս տասնամիլիոն:

Այս տիպի դպրոցները ավարտողները կ'հետեւին, սովորաբար կոնսերվատորիան 5 տարի — ուրեմն քնդամենը 15 տարի երաժշտական կրթութիւն կ'ստանան, դառնալով իսկական արվեստագետներ, առիթունեցանք գնահատելու այս դպրոցներու ձեռք բերած արդիւնքները, հայկական ֆիլհարմոնիայի դահլիճին մեջ բերած արդիւնքները, հայկական ֆիլհարմոնիայի դահլիճին մեջ կազմակերպված համերգի մը ընթացքին փոքրիկ երեխաներ նվագեցին դասական կտորներ, հասուն երաժշտագետներու շարժվածքով և հմտութեամբ:

Եացի այս մասնագիտական դպրոցներին կան նաև ուրիշ միջին աստիճանի դպրոցներ, տեխնիկումներ, որոնք կ'աւարտաստեն տեխնիկական մասնագետներ, ինչպէս՝ շինարար, ճարտարապետ, տեքսթիլիտ, բժշկական տեխնիկներ, դասընթացը կտեն 4 տարի, իսկ ընդունվելու համար անհրաժեշտ է ունենալ գոն 7 դասարանի վկայական, տեխնիկումներու ավարտողները կարող են շարունակել իրենց մասնագիտութիւնը բարձրագոյն հաստատութիւններու մեջ:

Ուսանողութիւնը կ'առավարութեան և ժողովրդի մասնավոր գուրգուրանքին կարճանանա, ամեն ուսանող կ'ստանա ամսաթոշակ, դուրսեն եկող ուսանողները կ'սպրին հատուկ հանրակացարաններու մեջ՝ առանց ոչ մեկ վարձի: Ուսանողները կ'ընշեն հատուկ հաշարաններ շնչին ծախսով մը՝ ամսական մոտավորապէս 50 և ուրիշ:

Ուսանողութիւնը կ'կազմեն հանրապետութեան ամենալավ դաստիարակված տարրը: Ուսանողները հավատարիմ սովետ հպատակներ են և լավ հայեր, հայ շունչը, հայ հոգին կը տիրապետեն ամենուրեք:

Դպրոցական դաստիարակութեան զուգընթաց կ'դարգանա նաև պիոներական դաստիարակութիւնը, 7 տարեկանէն սկսյալ բոլոր երեխաները կ'համարվեն պիոներներ:

Պիոներական կազմակերպութիւնը կ'օժանդակե դպրոցին, կը պատրաստեն ապա-

գա մասնագետները և սովետ քաղաքացիները:

Հայաստանի ամենալավ կազմակերպված հաստատություններու մին մարմնակրթությունն է: Ներկա եղանք ֆիզկուլտուրայի տան մեջ մարզական հանդեսի մը. տասնյակ աղջիկներ և տղաներ կատարեցին ամենազովարին ոլիմպիական մարզական շարժումներ. Հայաստանի մարզիկները բարձր գնահատանքի արժանացած են և կդրավեն ամբողջ Սովետ Միության մեջ երկրորդ տեղը, Մոսկվայեն վերջ: Բազմաթիվ մարզական քուլակներ գոյություն ունեն, ինչպես՝ Սպարտակը, Դինամոն և այլն:

Ֆիզկուլտուրիկներու կեցվածքը և կարգապահությունը արժանի է հիացումի. ներկա էինք Երևան—Խարկով ֆուտբոլի մրցումին:

Ընդհանուր առմամբ պետք է բանի, որ այնտեղ երիտասարդությունը շատ ավելի լուրջ է:

Հայաստանի երիտասարդությունը պետք է ըլլա մեր վառ օրինակը: Լույսը կու գա Արևելքեն նաև երիտասարդության համար:

ԸՆԿ. Հ. ԱՅՎԱՃՅԱՆԻ ՈՒՂԵՐՁԸ

Սիրելի՛ ընկերներ և ընկերուհիներ.

Ս. Հայաստանի բանվորներու և բանվորուհիներու կողմն ձեզ բերած եմ ջերմ ողջույններ:

Սիրելի՛ ընկերներ, մեր տպավորությունները մանրամասն ձեզ բացատրել, անշուշտ, օրերու և ժամերու կկարողուի. ուստի այդ կիսողում ընկ. Տիրացյանին, որ վանքամասն ձեզ գոհացնե իր գրով ու բանասիրտություններով: Ես միայն կրնամ ձեզ հայտնել, որ Ս. Հայաստանի բանվորն ու բանվորուհին և կոլխոզնիկները բոլորն ալ ուրախ են և իրենց հագեցած տրամադրությունը շատ բարձր է: Թե ինչո՞ւ ուրախ են, ուրախ են, որովհետև կկատարեն իրենց պարտականությունը հանդես իրենց հայրենիքին, այս 4 տարվա հսկա պատերազմի ընթացքին:

Անոնք ուրախ են, որովհետև իրենց հարվածային աշխատանքի, իրենց խնայողության, իրենց քրտնիքի և կարմիր Բանակի ղեկավարություններուն վարձատրությունը ստացած կհամարեն ֆաշիզմի ջախջախումով:

Ուրախ է հայ բանվորը, որովհետև իր

քրտինքը թափեց, այս չորս տարվա ընթացքին իր արդյունքը տվավ:

Անոնք ուրախ են, որովհետև այն ճիգը, որ կթափեք ֆաշիզմը ջախջախելու համար, այսօր ընդհակառակը այդ աշխատանքը կթափե մեր երկրի վերաշինության և առաջադիմության համար:

Սիրելի՛ ընկերներ, մեկ երկու օրինակ տամ մեր բանվորա-գյուղացիության հարվածային աշխատանքի մասին, որուն մեջ մեծ դեր կատարած է հայ կինը: Ինչպես գիտեք, ամեն պատերազմի ժամանակ ամեն մեկ պատերազմիկ երկրի արդյունաբերությունը կպակասի, մինչդեռ այս պատերազմի ընթացքին, շնորհիվ մեր բանվորա-գյուղացիության հարվածային աշխատանքին, պարծանքով կրնանք հայտարարել հարյուր քսան տոկոսով ավելացած է: Եվ ան այդ կհայտարարե սրտի բոլոր գոհունակությամբ իր պարտքը կատարած ըլլալուն համար:

Այն առաջ տարած է այս պատերազմի ընթացքին որոշ չափով նաև շինարարություն, ինչպես որ ավարտած է պետական մեծ պլանը, Լենինի հրապարակին վրա, ո՞ն սկսած է Դվինի կոլխոզներու թատրոնի շենքը և ավարտած է դեռ ուրիշներ, որոնք մենք առիթ չունեցանք տեսնելու:

Անոնք ուրախ են, որովհետև իրագործած են Ս. Միության Մեծն Առաջնորդ Սպարապետ ՍՏԱԼԻՆԻ և Ս. Հայաստանի Առաջնորդ Հարությունյանի սա նշանաբանը՝ «Ամեն ինչ ճակատի համար և ամեն ինչ հաղթանակի համար» և ան տված է յուր քրտինքը, յուր արյունը, յուր խնայողությունը և ամեն ինչ, և ատոր համար ալ ան հաջողած է և ջախջախած Հիթլեր իժին զուլսը:

Սիրելի՛ ընկերներ, Ս. Հայաստանի բանվորն ու բանվորուհին մեկ բաղձանք ևս ունի, այդ է՝ արտասահմանի հայությունը տեսնել վերադարձած յուր սիրելի Ս. Հայրենիքը և ատոր կսպասե ան գրկաբաց:

Ուստի բոլոր սրտով գոչենք՝ կեցցե Ս. Միության և Ս. Հայաստանի բանվորն ու բանվորուհին, որոնք ամեն ջանք թափեցին, որպեսզի հաղթեն ֆաշիզմին և ազատագրեն ամբողջ մարդկությունը:

Ընկ. Շահեն Կյուրճյան կը կարդա Ս. Հայաստան մեկնող այցելու ընկերներին Մուշեղ Մկրտչյանի օրատեարին մեջ երկու

ուսանողներու կողմէն վերջին թուպին զըր-
ված հետեւյալ ողջույնի խոսքերը.—

Ողջույն Ձեզ, մեր թանկագին հայրենա-
կիցներ:

«Մենք հայ ժողովրդի հարազատ զաւակ-
ներս, Հայաստանի ծաղկածիծաղ բնության
մեջ մեծացած երջանիկ աղջիկներս ցան-
կանում ենք, երազում ենք դառնալ դերա-
սանուհիներ, որպէսզի ավելի և ավելի վեր
բարձրացնենք և զարգացնենք հայ ժողո-
վրդի կուլտուրան և արվեստը:

«Մենք ցանկանում ենք ջուտ և հաջողու-
թյամբ ավարտել դպրոցը և ամբողջովին
նվիրվել մեր սիրած ու փայփայած գործին,
արվեստին: Մենք մեր անմահ խաղով
ցույց կտանք դարերով տանջված արյու-
նակից և ալլազգի ոսոխներից հալածված
հայ ժողովրդի դարավոր վիշտը, զրկանք-
ները և երբեմնի փառահեղ կյանքը:

«Մենք ցանկանում ենք Ձեզ, մեր սիրելի
և թանկագին քույրն՝ և եղբայրներ, մեր
պանդուխտ հայրենակիցներ, վերադարձ
ձեր հայրենիք Հայաստանը, Սոյլետական
Հայաստանը:

«Ձեզ հետ միասին մենք ավելի և ավելի
վեր կբարձրացնենք մեր պանծալի հայրե-
նիքի՝ Հայաստանի կուլտուրան և արվես-
տը: Մենք, 15 տարեկան աղջիկներս էլ
ապագա մեր պարտքը պիտի կատարենք
հանդեպ մեր սիրելի հայրենիքին, դառնա-
լով դերասանուհիներ: Մենք կկերտենք ան-
մահ կերպարներ, կաւապցուցանենք, որ
մեր հայ ժողովուրդն էլ ունի պանծալի
զաւակներ: Մենք ցանկանում ենք դառնալ
դերասանուհիներ և երազում ենք կերտել
անմահ կերպարներ, որոնց պատկը պետք
է հանդիսանա «Համլետ»-ը:

«Ողջույն Ձեզ, մեր թանկագին հայրենա-
կիցներ, դուք շատ եք ձեր հայրենիքի
կարոտը քաշել, բայց ոչինչ, հայրենիքը
կանչում է ձեզ և վերադառնալով հայրենիք
կմոռանաք ամեն մի զրկանք նրա մայրա-
կան զրկի մեջ:

«Ցանկանում ենք բարի վերադարձ, հա-
ջողութուն և առողջութուն:

Ապագա դերասանուհիներ

Նինել և ԺենիԱ»:

«Մենք ծնվել ենք 1929 թվին, Սովետական
Հայաստանի մայրաքաղաք Երևանում, 4
տարեկան հասակում հաճախել ենք ման-
կապարտեզ, որտեղ մնացել ենք 3 տարի,
7 տարեկան հասակից մինչև այժմ սովո-
րում ենք դպրոցում: Այս տարի հաջողու-
թյամբ ավարտելով 8-րդ դասարանը փոխ-

վեցինք 9-րդ դասարան: Մեզ զատարա-
կել և ոգեշնչել է լենինյան-ստալինյան
պարտիան, նա մեզ սովորեցրել է սիրել
հայրենիքը և հարկավոր դեպքում կյանքը
չխնայել նրա համար»:

25 հունիսի 1945

Երևան

ԸՆԿ. ԴՈԿՏ. ՏԻՐԱՏՅԱՆԻ
ԲԱՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սիրելի՛ հայրենակիցներ.

Հայրենիքի և մեր կառավարության
չեղմագին ողջույնները կը բերեմ ձեզի.
Ամենայն Հայոց նորընտիր Կաթողիկոսի
Գեվորգ Զ-ի օրհնութունները կբերեմ ձե-
զի: Մեծ բանաստեղծներ Ավետիք Իսա-
հակյանի, Դերենիկ Դեմիրճյանի, տաղան-
ւաւոր նկարիչ Մարտիրոս Սարյանի, մեծ
դերասան Արմեն Արմենյանի և ասոնց եղ-
բայրակից ընկերներու ու ամբողջ հայ ժո-
ղովրդի եղբայրական բարենները կը բերեմ
ձեզի:

Իւրոր պատգամավորներու առաջին պաշ-
տոնական ընդունելության Գեվորգ Արքե-
պիս. Չեղեքչյան ըրավ իր յոթը տարիներ-
ու տեղակալության հաշվետւութիւնը,
որմէ տեսանք, թե տեղակալ սրբազանը
Հայոց եկեղեցին առաջնորդեր է ճիշտ ուղ-
ղությամբ, կանգնելով հայ պետութեան ու
հայ ժողովրդի կողքին և մանավանդ Հայ-
րենական մեծ պատերազմին Հայ եկեղե-
ցին Տեղակալի իմաստուն առաջնորդու-
թյամբ իր և հայ ժողովրդի առավելագույն
մասնակցութիւնն է ապահովեր Ս. Սիու-
թյան մղած սոսկալի մարտին, ընդդէմ
Ֆաշիստ զավթիչներու: Մենք պատգամա-
վորներս միաբերան տվինք Սրբազան Տե-
ղակալին մեր կատարյալ համաձայնութիւ-
նը, իր տարած քաղաքականութեան համար
—անվերջ կեցցեններու ու ծափերու տարա-
փին տակ:

Այս նույն վստահութիւնը արտահայտե-
ցինք մենք ընտրութեան հանդիսավոր ժա-
մուն, երբ զինքը միաձայնութեամբ Ամե-
նայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրեցինք իբրև
արժանավորագույնը:

Մինչև արցունքները հուզիչ էր տեսարա-
նը, երբ էջմիածնի կամարներուն տակ
հայտարարվեցավ ընտրութեան արդունքը
և երբ 76-ամյա նորընտիր Կաթողիկոսը
հորդառատ արցունքները աչքին, գիրկը
նետվեցավ Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոս Գա-
րեգին Հովսեփյանի և այս երկու ալեհեր

ծերունիները գրկախառնված մնացին պատմիչի:

Հայրենիքի մասին ըսելիքներ շատ ու շատ են, սիրելի հայրենակիցներ: Մանրամասնությունների դուք պիտի կարդաք «Պահակ»-ի էջերեն: Այստեղ խիստ հակիրճ պիտի պատմեն:

Երևանը գտա իբրև բոլորովին նոր, եվրոպական քաղաք մը, լայն ասֆալտե փողոցներով, հսկա մոնումենտալ շենքերով, որոնց շատ շատերը հայկական ճարտարապետության լավագույն գործեր: Քաղաքը ընդարձակված աներևակայելի չափերով, բովի ավաններեն շատերը արդեն կցված կաբելի է համարել անոր, այնպես որ շատ շուտով Մեծ—Նրևան մը պիտի ունենանք ինչ միլիոն բնակչությամբ:

Ավելի հետաքրքրական և ուրախալի է, սակայն, մեր հայրենիքին մեջ տիրող ազգային-հոգեկան կյանքը: Առողջ կուլտուրան, ոչ ազդեսսիվ ազգային գաղափարաբանություն մըն է հոն տիրողը: Գաղութահայության անբովանդակ ազգայնականությունը չկա հոն: Հայաստան իր համալսարանով, օպերայով, թատրոններով, թանգարաններով և տասնյակ այլ ազգային հաստատություններով կուսումնասիրե, կխորացնե մեր հին ու նոր ազգային արժեքները և իր ապագան կկերտե այդ ազգային արժեքներու վրա:

Ասով պիտի բացատրել նաև մեր ժողովրդի անմահ ու հերոսական կեցվածքը Հայրենական պատերազմի չորս տարիներուն: «Ամեն բան ռազմաճակատի համար» բնաբանը վստահ եմ թե միմիայն Ս. Միլոսթյան և մեր Հայրենիքին մեջ այնքան արմատորեն գործադրված է: Մեր ժողովուրդը իր ամբողջական մասնակցությունը բերած է Հայրենական պատերազմին, և ան այսօր հպարտությամբ կհիշե իր գոհաբերության տարիները և կու տա նաև երբեմն հատկանշական մանրամասնություններ: Այսպես, Լենինականի հյուսվածքեղենի գործարանը Հայրենական պատերազմի չորս տարիներու ընթացքին Կարմիր փառապանծ Բանակին տված է 84 միլիոն մետր հագուստի կերպաս: Իսկ Հայաստանի 29 շրջաններեն Ղամաբլուի շրջանը բանակին մատակարարած է այդ չորս տարիներուն վեց հազար վագոն մթերք:

Մանրամասնություններու մեջ չեմ ուզեր մտնել: Հայրենի ժողովրդի վերաբերմունքի մասին դեպի գաղութահայությունը

այսքան կուզեմ ըսել, որ այդ վերաբերմունքը եղբայրական է բառիս ամենահարազատ իմաստով: Հայրենի ժողովուրդը իր կարաց կսպասե իր դուրսի բոլոր եղբայրներուն:

ՖԻԼՄԵՐՈՒ ՅՈՒՅԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բանախոսություններեն վերջ ցուցադրվեցան երկու ֆիլմեր, առաջինը՝ Մայիս մեկի տոնակատարությունները Մոսկվայի մեջ, իսկ երկրորդը՝ 1939 թվին Մոսկվայի մեջ տեղի ունեցած հայկական արվեստի տասնօրյակի երաժշտական և հայկական պարերու հանդիսություններեն քանի մը տեսարան, ուր գեղեցկորեն պատկերացված են «Կոմիտաս» քառյակը, «Ալմաստ» օպերային քանի մը տեսարան ու Երևանի ֆիլարմոնիայի պարի անսամբլի խմբական պարերը:

ՊԱՏՎԻՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԹՈՄԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻՆ

Թոման— սովետ բարեկամության «Առլուս» միությունը, ցանկանալով ռոման հասարակությունը ևս ծանոթացնել կաթող. ընտրությանց առթիվ գումարված եկեղեցական ժողովի աշխատանքներուն, ինչպես նաև Սովետական Հայաստանի ծաղկյալ կացության, իր հոյակապ պալատին մեջ Չորեքշաբթի հուլիսի 11-ին սարքած էր մամուլի կոնֆերանս մը, ուր ի ներկայությամբ ռոման բոլոր թերթերու ներկայացուցիչներուն մեր պատվիրակներն ու այցելուները տվին շահեկան տեղեկություններ, որոնք հուլիս 12-ին ընդարձակորեն լույս տեսան ռոմանական բոլոր թերթերու մեջ:

Կոնֆերանսեն վերջ «Հայաստանյան ճաշատ»-ի բաժակ մը գինիով հյուրասիրվեցան ներկաները, որոնք իրարու հետ մտերմիկ խոսակցություններով շարունակեցին մտքերու փոխանակումները:

«Առլուս»-ի նախագահ պր. պրոֆ. Փարհոն և ներկա ռոման լրագրողները մեծ հետաքրքրությամբ և գոհունակությամբ ունկնդրեցին մեր պատվիրակները, հիացմունք հայտնելով Սովետական Հայաստանի բացառիկ հաջողություններու վերաբերմամբ:

(«Պահակ» հուլիս 15, թիվ 15—16):

ՊՈԼԿԱՐԱՏԱՅԻՆ ԵՐԵՄԵՅԵԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ Պ-Ր. Պ. ԹՈՓԵԼՊԵՏՅԱՆ ՀԱՅԵՍՏԱՆԻ ԿԵՏԵՐԵԺ ԻՐ ԱՅՅԵԼՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Պոլկարատայություն անունով էջմիածնի ժողովին մասնակցող փլուխովաբնակ պր. Պ. Թոփաբպաշյան հետևյալ հայտարարությունները ըրած է մեր խմբագրին:

«Հայաստանի մեջ մեր սպասածին շատ ավելի սրտագին ընդունելություն գտանք: Մեզ ընդունեցին եղբայրական ողջագուրումներով: Մեր այցելությունը տևեցավ նաև այն օգուտը, որ փարատեց դադու թահայերու մասին Հայաստանի մեջ գոյացած այն կարծիքը, թե ան ուժացած է հայրենիքեն:

Բախտ ունեցա այցելելու Երեմյանի համալսարանը, որ իր դանազան ճյուղերով պատիվ կբերի Հայ ժողովրդին: Ներկա գտնվեցա թատերական ներկայացումի: Մեր թատրոնը իր շենքով և գեղարվեստով բարձր է և հիանալի:

Այցելեցի «Արարատ» գինիի և կոնյակի գործարանը: Տեսա Քանաքեռի ջրաէլեկտրակայանը, որուն համար ծախք եղած է 125 միլիոն ռուպլի: Հոյակապ և արդիական ձեռնարկ մը, որ լույս և էներգիա կհայթայթե երկրին: Թեև արձակուրդի շրջանին մեջ, սակայն առիթը ունեցանք տեսնելու Երևանի նախնական և միջնակարգ վարժարաններեն երկուքը: Առողջապահական շենքեր, մանկավարժական ամեն պայմաններ լրացնող դպրոցներ են: Հսկա

և հանրօգուտ հաստատություն մըն է նաև «Մարի Նուպար» ակնաբուժարանը: Այցելեցի Օշական, Աշտարակ, Ոսկեպաղ, Նոր-Արաբկիր գյուղերը: Անոնց փողոցներն ալ ասֆալթե են և կոլխոզները լավ կազմակերպված: Ամեն գյուղ ունի իր ընթերցարանը, դպրոցը և մշակութային հաստատությունները: Հիվանդանոցներ, մանկամսուրներ և հանգստյան հաստատություններ կժառանգեն ժողովուրդի բարօրության: Ժողովուրդը առույգ, կայտառ և զոհ է իր վիճակին:

«Մարի Նուպար» ակնաբուժարանի մեջ տեսանք գինվորական մը և կին մը, որոնց աչքերը բոլորովին դարմանված են կուրովիքեն: Բաղդ ունեցանք տեսակցություն ունենալու ժողովրդական կոմիսարներու հետ, որոնք պատասխանեցին պատվիրակներու բոլոր հարցումներուն: Հայաստանի վարիչները ներգաղթի հարցն ալ կը քննեն սրտացավությամբ և պետական մարդու վայել լրջությամբ: Հայաստանի բոլոր պետական, գիտական և մշակութային գործիչները լուրջ զարգացած և համակրելի անձնավորություններ են: Ինչ որ ուրիշ ազգեր չեն կրցած ընել հարթուր տարվա մեջ, Հայաստանի ժողովուրդը ըրած է 25 տարվան մեջ:

(«Երևան» հուլիս 25, թիվ 67).

ՊՈԼԿԱՐԱՏԱՅԻՆ ՊԵՏԱԿԱՆՈՐՆԵՐՈՒ ՏՊԵԼՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

էջմիածնի եկեղեցական ժողովին մեջ պոլկարատայությունը ներկայացնող պատգամավորները հետևյալ հայտարարությունները ըրին մեր խմբագրին: Առաջնորդ Տ. Գրիգոր եկիսկուպոսը հայտարարեց. —

«Ճամբորդությունը անցավ շատ հաճելի և հանգիստ, Մեֆիա—Մոսկվա, Պարու Թիֆլիս, Երեմյան գծով: Ամեն կողմ սրտագեղ ընդունելություն պետական ներկայացուցիչներեն, որոնցմե դիմավորվեցավ պատգամավորությունը, կայարաններու մեջ և առաջնորդվեցավ ամենաշքեղ հյուրանոց

ներ, հետաքրքրվելով մեր ճամբորդության մասին:

Սովետական իշխանությունները բոլոր պատգամավորներու հանդեպ վերաբերվեցան մեծ հարգանքով ու անմոռանալի հոգածությամբ: Հոգևոր պաշտամունքների խորհուրդի նախագահություն կազմված է ժողովրդական կոմիսարներու խորհուրդին կից թե Մոսկվա և թե Երևան, որոնք իրենց հարգելի նախագահներով և պաշտոնյաներով ամեն տեղ շփման մեջ գտնվեցան պատգամավորներուն հետ, շուտիվ ամեն դյուրություն, որուն նմանին չենք

հանդիպած որևէ իրերի մեջ և որևէ տեղ, Ազգային—Եկեղեցական ժողովը բացվեցավ ըստ որոշման հունիսի 16-ին: Օրակարգի նյութ հղող բոլոր խնդիրները լուծվեցան կատարյալ համաձայնությամբ և աննախընթաց ոգևորությամբ: Կիլիկիո Տ. Գարեգին կաթողիկոսն ու Մայր Աթոռ Տեղակալ Տ. Գեվորգ Արքեպ. Չեղեբջյան, այժմ Նորընտիր Կաթողիկոս Ամենյան Հայոց, իրենց խոհական և իմաստուն

նաբերական, ճարտարարվեստական, մշակութային գեղարվեստական վերելքին մեկ քառորդն անգամ:

Հպարտ պետք է ըլլանք Հայաստանով: Սոփիահայ աշխարհական պատգամավոր բնկ. Գեորգ Մեթուպեյան իր կարգին հայտարարեց.—

— «Առաջին անգամ չէ, որ կայցելեմ Սովետ. Հայաստան: Մոտավորապես 10 տարի առաջ դարձյալ գտնված եմ Հայաս-

Բուլղարիայի քեմի առաջնորդ Գրիգոր Եպիսկ. Կարապետյանը աշխարհիկ պատգամավորների հետ

վարչագիտությամբ ժողովն առաջնորդեցին ցանկացված հաջողության:

Շատ կարճ մնացի Նրեվան, վեհ. Հայրապետին հրահանով գրական աշխատանքի կանչված ըլլալով Ս. Էջմածնո վանքին մեջ զրկվեցա այցելելն այն վայրերն ու հաստատությունները զորս տեսնելով և վայելելով բախտավոր եղան մասնավորաբար աշխարհական պատգամավորներ, որոնք Նրեվան մնացին միշտ: Այսու հանդերձ տեսնելու բախտն ունեցած քիչերես իսկ կրած տպավորությունս ամենալավ է, մեծ և գերազանց: Դպրոց, համալսարան, թանգարան, թատրոն, կինո, զորս տեսնելու առիթն ունեցա, հսկայական աշխատանքներու արդյունք են, ու ոչ միայն պատիվ կբերեն Սովետական Հայաստանին և Հայ ժողովուրդին, այլև նախանձ կշարժեն առաջադեմ երկրներու, որոնք իրենց պետականության առաջին քսանհինգամյակին չեն աջողած ունենալ մեր հայրենիքին արդյուն-

տանի մեջ: Նախորդ և ներկա այցելություններու միջև տարբերությունը այնքան մեծ է, որ մի դարմանաք, եթե ըսեմ, թե Նրևան անձանաչելի գտա: Ոչ միայն Նրեվանը: Ելցելեցի նաև Նոր Մալաթիա, Նոր Մեքաստիա, Դվին և Արտաշատ գյուղերը, որոնց կոլիտոնները հիանալի տպավորություն կբերուն ականատեսին վրա: Առողջապահական բնակարաններ, մաքուր փողոցներ և գյուղերու միջև ասֆալտային ճամբաներ արդիական ավաններու վերածած են զանոնք: Տնտեսական, գիտական և մանավանդ մշակութային մարզերու մեջ մեր հայրենիքը հսկայաքայլ առաջադիմած է: Հակառակ պատերազմական պայմաններուն, ժողովուրդը կենսուրախ, առողջ և հավատավոր իր ապագայի մասին կկերտե բարձր կյանք մը: Պատգամավորները հիացած վերադարձան իրենց վայրերը Հայաստանի իրականությանը ոգևորելու համար գաղութահայ գանգավածները: Կուզեմ առիթն օգտվել

հայտնելու մեր սրտագին շնորհակալությունները Սովետական իշխանությանը, Հայաստանի կառավարության, Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին և Հայաստանի ժողովուրդին, որոնք սիրալիր գուրգուրանքով շրջապատեցին արտասահմանի պատգամավորները, հայկական Կյուրասիրությունը պատվելով մեզ: Մասնավոր հաճույքով

պետք է հիշեմ Արթուրասահմանի հետ կուլտուրական կապի ընկերությունը, որուն արժանավոր նախագահ ընկ. Մարիա Պետրոսյան աղնիվ գտնվեցավ գոհացնելու մեր բոլոր խնդրանքները: Ճամբորդությունը անջնջելի պիտի մնա իմ հիշողությանս մեջ»:

(«Նրեվան» հուլիս 14, 64, 1945 թ.)

ԸՆԿ. ԳԵՎՈՐԳ ՄԵՔԹՈՒԳՅԱՆԻ ԶԵՆՈՒՅՈՐ ՍՈՓԻԵՅՈՒ ՀԵՆՈՒԹՅԱՆ

Էջմիածնի եկեղեցական ժողովին մեջ պուկարահայության աշխարհական պատգամավոր ընկ. Գ. Մեքթուգյան անցյալ երկու շաբաթի երեկոյան ժամը 7—30-ին զեկույց մը րրավ Սոփիայի հայ հասարակության առջև «Նրեվան» հառաջ. միության ակումբին մեջ: Հայրենաբաղձ բազմություն մը փութացած էր լսելու ծաղկող հայրենիքի մասին ընկերոջ կրած տպավորությունները: Ընկ. Մեքթուգյան իր զեկույցը սկսավ հետևյալ պարզ, բայց հստակ հայտարարությամբ.

— «Ես ոչ հոռտոր եմ, ոչ ալ ակիտատոր: Արդեն Սովետ. Հայաստանի վերելքը ինքնին այնքան պերճախոս է, որ քարոզության պետք չունի»: Ընկ. բանախոսը պարզ բառերով և իրապաշտ ոճով մը պատմեց ներկաներուն Հայաստանի ծաղկող մայրաքաղաքին՝ Նրեվանի կյանքը: Ներկաները երևակայությամբ փոխադրվեցան Նրեվանի գեղեցիկ փողոցները, հսկա արդիական շենքերը, գիտական վերջին խոսքով գործող ֆապրիքաները, մշակույթային հաստատությունները՝ համալսարան, դպրոց, թատրոն, սինեմա, սինդարան և մատենադարան: Բանախոսը չէր մոռացած այցելել Հայաստանի շեն և բարեզարդ գյուղերը, ուր հայ գյուղացին իր նախահայրերեն ժառանգած շինարար ոգիով կկերտե երջանիկ կյանք: Ոչ միայն քաղաքներու, այլև գյու-

ղերու մեջ հաստատված են և մասնագետներու հսկողության ներքև կգործեն մանկամուրներ, մանկապարտեզներ, դպրոցներ և ընթերցարաններ: Հայաստանի էլեկտրոկայանները կշարունակեն ուլժ և լույս հայթայթել երկրին արդյունաբերական հաստատություններուն գոհացնելու համար ժողովուրդին օրե օր աճող պահանջները. Ընկերը շոշափեց նաև ներգաղթի և արտասահմանեն հայ ուսանողությունը կրկելու մասին Հայաստանի վարիչներուն ունեցած տեսակետները: Իբրև վերջաբան ընկեր Մեքթուգյան հայտարարեց հետևյալ առողջ մտքերը. «Հայ ժողովուրդը իր ազատությունը կորսնցնել է վեր միշտ խաբվեցավ օտարներեն: Չունեցավ անկեղծ բարեկամ մը, որ օգնության ձեռք երկնցներ իրեն: Միայն Ռուս մեծ ժողովուրդը ազատեց զայն կորուստե և պատահություն տրվավ անոր, որ մարդավայել կյանքի տիրանա: Կեցցե Սովետ. մեծ Միությունը, կեցցե Սովետ Հայաստանը, կեցցե փոքր ազգերու ազատարար և պաշտպան Մեծ ՍՍԱԼԻՆԸ», Բուռն ծափահարություններով ընդմիջող և վերջացող ճառեն հետո ներկաներու կողմեն հարցումներ արվեցան, որոնց գոհացուցիչ պատասխաններ տվավ: Նախագահ ընկ. Գ. Դարբինյան գեղեցիկ խոսքերով փակեց ժողովը:

(«Նրեվան» հուլիս 28, թիվ 68)

ՏԵՍԻԼՔՆԵՐՈՎ ԾԱՆՐԱԲԵՌՆՎԱԾ

Վերադարձան Փարիզի պատգամավորները: Անոնք թոնիքով անցան քանդված Եվրոպայի վրայեն, հասան հայրենի նավահանգիստը, հավիտենական Արարատի հանգիման մնացած անխոցելի ու անաղարտ:

Մեծ փոթորիկը չէր հասած մինչև հոն,

բայց անոր զավակներ գացած էին փոթորիկը դիմավորելու, կասեցնելու:

Անոնք ջերմեռանդ ուխտավորներու պես գացին ծնրադրել հայկական վերածնունդի մեծ տաճարին լառչև, որ մեր ծաղկած մայրաքաղաք «գաղղրիկ Նրեվան»-ն է:

Տեսան քառորդ դարեն ի վեր հոն թափ-

ված քրտինքն ու ճիգը, տեսան ու շոշափեցին անոր արդյունքները:

Կտրեցին ոռոսական տափաստանները մինչև Մոսկվա: Ականատես եղան ինքնավատահ նորահաս սերունդի մը հաստատ քայլերուն, հավատալի որ աշխատանքին ու կվերադառնան բեռնավորված տեսիլքներով:

Հազար բան տեսան, հազար բան իմացան:

Կհալածվին, կըրջապատվին ամենեն: Ի՞նչ տպավորություն կբերեն, ի՞նչ ունին պատմելիք: Ինչե՞ր լսեցին:

Շվարած են մարդոց պես, որոնցմե հաշիվ կուզեն, երբ իրենց հարստության համրանքը չեն գիտեր: Ո՞ր մեկը պիտի պատմեն, երբ այնքան շատ բան ունին պատմելիք: Ո՞ր լսածնին պիտի կրկնեն, երբ ծովու շափ բան լսեցին:

Տակավին ատեն չեն ունեցած դասավորելու կարևորագույնը կարևորեն, առաջնակարգը երկրորդականեն դատելու: Նոր են վերադարձեր Երազներու Աշխարհեն ու աչքերնին կշիեն:

Բայց ճակատագրական շրջան մը կապրինք ու վճռենինք լուրերու պակասեն:

— Կռունկ մեր աշխարհեն խապրիկ մը չունի՞ս:

Պիտի համբերենք ուրեմն: Պոռնկները պիտի խոսին անշուշտ: Պիտի իմանանք, պիտի իմանան նաև գաղութահայությունը, «Ժողովուրդ»-ի ընթերցողներն ալ: Բե-

րած են հրատարակելի նյութեր, լուսանկարներ մեր հերոսական հայրենիքեն: Հերոսական ուղմաճակատներու վրա, հերոսական թիկունքի աշխատանքի ճակատին վրա: Կիները նույնքան նվիրված ու վճռական, որքան այրերը:

Ահա հատկանիշեր, որոնք ցույց կուտան թե հայն ալ ունի մեծ ժողովուրդ դառնալու ընդունակություն:

Մեծ: Այո, բարոյական ու քաղաքական իմաստով: Ժողովուրդի մը մեծ գործեր կատարելու կարողությամբ, քնակչության ու սահմաններու ծավալով:

Եվ այս է մեր բազմահազարամյա կյանքին գաղտնիքը, մեր պատմության մեջ են ողնասյունի մը պես անցնող էական գիծը, որ անմահ տողերով բանաձևած է մեր պատմահայր Մովսես Խորենացին.

— Զի թէպէտ և եմք ածու փոքր, և թուով յոյժ ընդ փոքու սահմանեալ, սակայն բազում գործք արութեան գտանին գործեալ և ի մերում աշխարհիս:

Այսպես էր 1500 տարի առաջ, այսպես է այսօր:

Այսպես ալ պիտի մնա հավիտենական Հայաստանը:

(«Ժողովուրդ», Ուրբաթ, 17 օգոստոսի, թիվ 263):

ԿՐՈՆ. Ա. ՊՍՏՄԱՆԱՆ

ԱՐՏ. ԱՎԱԳՅԱՆ

ՆԵՐՍԵՍ ԶՆՈՐՀԱԼԻ

Ուղիղ 773 տարի է անցել պահլավունիների իշխանական տան ժառանգ, Գրիգոր Մագիստրոսի թո՛ղ՝ Ներսես Շնորհալու մահվանից հետո:

Այսպես են կոչել ժամանակակիցները Ներսես Դ. Կաթողիկոսին նրա բազմակողմանի, բնատուր շնորհքի, քաղաքական ու կրոնական ակտիվ գործունեության, անբասիր վարքի համար՝ նրան դասելով հայ ժողովրդի մտքի ներկայացուցիչների և կրոնական սրբերի շարքը:

Տեր և ծառա ժողովրդի: Այսպես են գնահատել նրան իր ժամանակին՝ շնորհիվ նրա ժողովրդասեր բնավորության:

Շնորհալու անունը միայն հայերի համար չէր մեծ՝ այլև ալլազգիների, որոնց մասին վկայում են թե նրանց և թե մեր մատենագիրները: Շնորհալին եղել է իր ժամանակաշրջանի ամենատալալ մարդը և չնայած՝ ժամանակի խավարին, շնորհիվ իր տաղանդի և խելքի, նա դարձել է մի լուսավոր ջահ, որը ճառագել է միջնադարյան խավարում և իր շողերը նետել է գալիք դարերի խորքը:

Մեծ են եղել Շնորհալու ձգտումները: Նա բուռն ցանկություն է ունեցել կրթություն ստանալու ժամանակի կուլտուրայի և գիտության կենտրոններում, դառնալ հույժ պիտանի գործիչ և ստեղծագործող մարդ, բայց ժամանակի պայմանները անկատար են թողել նրա բուռն ըզները՝ չնայած իր բողոքներին ու տրտունջներին: Այդ են վկայում հունական կայսրին գրած նրա նամակը և պոեմներից մեկի նախերգանքի հետևյալ տողերը. —

Զի հրահանգից վարժարանի
Զեմ տակավին ներկուռ բանի:
Յաթենականըն քաղաքի.
Զանձն իմաստիւք ոչ կրթեցի

Ուր լըսարանն Պրդատունի,
Եվ չափ ոտիւք Հոմերովնի.
Ուր ստորոգողն Արիստոտել...
Ուր հոյլք ամեն Հրեատորի
Ժողովարան ճարտասանի...

Շնորհալու համար Սև լեռների վանքը եղավ աթենական քաղաքը, իսկ Պլատոնի, Հոմերոսի, Արիստոտելի փոխարեն՝ Տավրոսի լանջերի Կարմիր Վանքի առաջնորդ Ստեփաննոս գիտնականը և Գրիգոր Վկայասերը:

Սակայն անուսում ու անհայտ շմնաց Շնորհալին: Շնորհիվ իր տաղանդի և քաղաքական այն նոր հարաբերությունների, որոնք ստեղծվեցին ուրբինյանների իշխանության ժամանակ, երբ եվրոպական երկրների կողմից ճանաչվեց Կիլիկիայի հայկական Քաղավորությունը, Շնորհալին բարձրացավ իր դարից, նա ճանաչվեց դրացի ազգերի կողմից, — դեռ ավելին, ժամանակի սովորությամբ տեղի ունեցող գիտական և գրական վեճերի ժամանակ նա մի բանի անգամ վարմացնելով բոլորին պարտության մատնեց հույն և ասորի գիտնականներին.

«Այս Ներսես առաւելեալ էր իմաստութեամբ, քան զյոլովս ի ժամանակի անդ ոչ միայն քան զվարդապետս հայոց, այլ և քան զԹուոնաց և յԱսորոց. այնքան՝ զի համբաւ իմաստութեան նորա տարածեցաւ ընդ ամենայն ազգս, մինչ զի իմաստասէր ոմն Կոստանդնուպօլսեցի, անուն Թէորեա լուեալ զհամբաւ նորա, բարձեալ զգերանս իւր ի վերայ գրաստուց, եկն փորձել զնա, և լսել զիմաստութիւն նորա. եկեալ՝ զաւուրս բազումս խոսեցաւ ընդ նմա, և եգիտ զնա փորձ ամենայնիւ, այլ և հոգւով սրբով աուլցեալ. և իբրեւ զնաց նա ի քաղաքն Կոս-

տանդունդով, հարցանելին զնա և ասելին՝ թէ որպէս էր համարվն նոյնպէս՝ եթէ ոչ, և նա ասէ՝ որպէս լուսաբ, սոյնպէս և տեսաբ. զի նորո ռմն Գրիգորիոս Աստուածաբան յարուցեալ է, և զարմացուցանէր զամենեանս վասն նորա»:

(Կիրակոս Գանձակեցի, Թիֆ. 1909, էջ 109)

Նա մեր տխուր տարեգրութեան մեջ եղաւ այն երջանիկ բացառութիւնը, որի խոսքն ուժ ու հարգ ունեցաւ զրացի տիրանների կողմից: Շնորհալու ժամանակ էր, որ խնդիր ծագեց հայ և հույն քրիստոնյա ազգերի յոթ դար տևող կրօնական ատելութիւնը վերացնելու և ստեղծելու երկու ազգերի միջև կրօնական միութիւն: Մինչ Շնորհալին հայ կրօնավորներին դրած թղթերի պատասխանին էր սպասում, վերահաս մահը կտրեց նրա կյանքի թելը (1172) խնդիրը թողնելով անլուծելի, առկախ:

Նրա մահը խորը կսկիծ առաջացրեց համայն հայութեան սրտերում, վշտացրեց և աշխատակիցներին, իսկ հունական կայսրը, լսելով Շնորհալու մահվան բոթը, հառաչելով ասաց.

«Հայաստանեայք զրկվեցան իրենց կրկին լուսավորչին»:

Մեծ է Շնորհալու դերը մեր պատմութեան մեջ, առավել՝ գրականութեան ու երաժշտութեան պատմութեան մեջ:

Նա թողել է մեզ գրական և երաժշտական հարուստ ժառանգութիւն, քաղաքական—պատմական, դավանաբանական թղթեր, հորդորներ ու խրատներ, ներբողներ ու մեկնություններ: Սակայն գրականութեան պատմութեան պատնասում նրան տեղ վստաստիողը ոչ թե նրա թղթերն են, արշակունյաց դարմի 1600 տող շարադրանքը կամ 4000 տող կազմող «Հիսուս սրգին»—այլ սրտի և մտքի տաղերը—120 հանելուկները և «Ողբ Եղեսիոյ» պոեմը, որի մասին ժամանակին ասվել է թե «զամենայն բնթերցողս կշարժէ»: Թե հանելուկները և թե պոեմը իրենց ժողովրդականութեամբ, ցեղմ ու առողջ շնչով, նուրբ համորով հրապուրում են և այսօրվա բնթերցողին, իսկ պոեմն իր դադափարական բովանդակութեամբ ձայնակցում է արդի աշխարհացունց դեպքերին:

«Ողբ Եղեսիոյ»-ն ունեցել է հինգ հրատարակություն և նշանավոր «Թուղթ ընդհանրականի» հետ միասին թարգմանված է եվրոպական մի քանի լեզուներով:

«Ողբ Եղեսիոյ»-ն պատմական պոեմ է: Եղեսիան Միջագետքի պատմական քաղաքներից մեկն է. նրա մասին մատենագիրները հիշատակում են, որ կառուցվել է երրորդ դարում (մ. թ. ա.): Տարբեր ժամանակներում, զանազան տիրողների կողմից տարբեր անուններով է վերանվանվել Եղեսիան: Հռոմայեցի գլխավորական Պլինիոս Ավագը անվանում է Անտիոք, մի այլ մատենագիր՝ Պաղոմենոս եգիպտացին՝ Երապոլիս, որ նշանակում է սրբազան քաղաք, իսկ հայ մատենագրութեան մեջ հիշատակված է Ուրհա կամ Օրհա՝ հայ մի իշխանի անվամբ:

Եղեսիան սկզբում եղել է Ասորեստանի քաղաքներից մեկը, ապա մի քանի անգամ ձեռքից ձեռք է անցել—նախ հույների, ապա պարսիկների ու հռոմայեցիների ձեռքը: Ամեն մի տիրող ավելի է շենացրել քաղաքը և ծաղկման գագաթին է հասել, երբ այն դարձել է Հայոց Արգար թագավորի աթոռանիստը:

Շնորհալու ապրած ժամանակաշրջանը միաժամանակ Եղեսիայի ծաղկման և կործանման ժամանակաշրջանն է, մեր գրականութեան «Արծաթե դարը», որը տվել է մեզ ճարտարաբան ու մատենագիր Ներսես Լամբրոնացուն, պատմագիր Մատթեոս Ուռնալեցուն, Բժիշկ Մխիթար Հերացուն, օրինագետ և առակագիր Մխիթար Գոշին այլն:

Քսանմեկերորդ տարին էր բոլորում Շնորհալու կաթողիկոսական գահակալութեան, երբ Հալեպի Զանկի ամիրան իր հրոսակներով պաշարում է Եղեսիան: Չնայած քաղաքի հերոսական դիմադրությանը ամիրայի զորքերը ամեն հնարով խորտակում են նրանց դիմադրությունը, խուժում ներս և սրի մատնում ու գերեվարում քրիստոնյա բնակչությանը:

Ահա այս պատմական եղելությունն է կազմում Շնորհալու «Ողբ Եղեսիոյ» պոեմի բովանդակությունը, որի շարադրման դրրգիչը եղել է դեպքերին մասնակից նրա երբորորդի Ապիրատ իշխանը:

Պոեմն սկսվում է դիմառական ձևով և հրավերով.

«Ողբացէք եկեղեցիք

Հարսնուք վերին առագաստի,

Քորք և եղբարք իմ սիրելիք

Որք լընդհանուր՝ կողմ աշխարհի

Քաղաք ու գեօղք՝ առհասարակ

Ազգ և ազինք՝ որ էք երկրի,

Հաւատացեալըք Քրիստոսի
Եվ երկրպագութի՝ նորին խաչին»:

Ապա նույն ձևով պատմական վերհիշումներ կատարելով ողբը տարածում է նաև երեսաղեմի, Հոռմի, Կոստանդնուպոլսի, Եգիպտոսի և Անտիոքի վրա, որոնք նույնպես բմպել են Եդեսիային վիճակված դառն բմպելին:

Շնորհալին ոչ միայն ողբում է երբեմնի հայկական Եդեսիա քաղաքը, այլև ամբողջ Հայաստանի բախտը, որը մոխրակույտի է վերածվել արաբների, հույների, սելջուկ-թաթարների արշավանքների շնորհիվ, — զեռ ավելին, նրա ողբն ու վիշտը դառնում են աշխարհածավալ, երբ հոգու խորքում քրննում է աշխարհի անիրավությունները, կրոնիկներն ու կոտորածները: Բայց հայոց ողբն ավելի մեծ է, քան աշխարհի ցավերը, այդ պատճառով էլ Շնորհալու պոեմի սեփեռյալ գաղափարը Հայաստանի դրություներն է և նրան ազատագրված տեսնելու պայծառ երազը:

Նրա ողբն ու կականը դառնում են սրտակեղեք, երբ խոսում է Հայաստանի մասին: Եդեսիան և Անին, այդ «Այրի ու ողբալի» քաղաքներն իրենց վիճակված տխուր ճակատագրով ներկայացնում են Հայաստանը, իսկ Զանկի ամիրայի արյունը՝ ռոպտ կերպարանքով՝ Հաճաստանի և հայերի թշնամիները:

Ռեալիստական վառ գույներով պատկերելով դեպքերի ընթացքը, դառնալով Անի քաղաքին, Շնորհալին արդար հպարտությամբ, տխրաթախիժ լիրիկմով նկարագրում է Բագրատունյաց երազ ոստանը.

Բայց և ըզբեզ յայս հրավիրեմ,
Արևելյան քաղաքդ Անի:
Կցորդ լեր դու իմոյս ձայնի,
Եվ ըսփոփիչ՝ տարակուսի
Քանզի երբեմն և դու էիր
Վայելչական հարսն ի բողի.
Մերձաւորաց յոյժ ցանկալի
Հեռաւորաց փափագելի,
Շինեալ եղեր՝ տուն արքունի,
Ընտրեալ նահանգրդ Շաղաֆի
Թագաւորաց Բաղրատունի,
Որ ի ցեղէն՝ Իսրայելի
Յազգէն սիրեալ Մեծին Դաւթի
Աստուածահօր՝ Մարգարէի...:
Իսկ թագաւորք քոյ պանծալի,

Նստեալ յաթոռ՝ թագ ի գլխի...
Հայրապետք՝ եպիսկոպոսք
Եվ քահանայք այլք ըստ կարգի
Յիւրաքանչիւր՝ յիւրում դասի,
պատշաճաւոր՝ յաջն տաճարի...
Եւ անօգուտ՝ այժմոյս բերի,
յորոց է ոչ մի ի միջի.
Քանզի անցին՝ ըստ երազի,
Որպես ծաղիկ՝ ամառայնի:

Քաղցր վերհիշումները երբեմնի գեղեցիկ ու երջանիկ հին կյանքի տխուր օրերում ավելի են դառնացնում նրա սիրտը և նա ուզում է իր վիշտը կիսել ուրիշների հետ.

Լացէ՛ք, լացէ՛ք բարձրը ձայնիւ
Զիս ողբացէ՛ք կողկողակի
Եդեսիա՝ Ուռհայ քաղաք
Որդեկորույս՝ որբ և այրի:
Կանչէր առ ձեզ՝ ձայն կանացի,
Կականալիք՝ ողորմելի,
Քօղս ի գլխոյն՝ մերկանալով,
Զիմ պատառեմ ծածկոյթ՝ զարդի,
Փետրեմ ըզվարս իմ ցանկալի,
Խըզեմ ըզհերս անխնայելի,
Քարամբ ծեծեմ կուրծքս սրտի,
Բաղխեմ զերեսս իմ յապտակի.
Նըստիմ ի սուգ ի տան մըթին,
Որպես օրէն սգաւորի.
Եւ փոխանակ որդուն զգեստի,
Սև ըզգենում գոյն տխրալի,
Հեղում արտօսք անշափելի,
Յորդ և առատ՝ նըման դետի»:

Որդեկորույս մոր պես նա ողբում է իր վաղեմի կյանքը, շեն ու երջանիկ համեմաշխ կյանքը, բերրի հողը, ծաղկուն բուրստատանները, նուրբ ու գերահրաշ քանդակներով զարդարուն երկնասլաց եկեղեցիները, տոնավաճառի հրապարակները և այլն:

Շնորհալին վառ ու գունեղ գույներով նկարագրում է քաղաքին սպառնացող ամբողջ վտանգը, երկու թշնամի կողմերի ռազմական գործողությունները, քաղաքի հերոսական պաշտպանությունը, մահը պարտությունից գերադասող մարդկանց, որոնք ողևորում, հորդորում ու հույս են տալիս միմյանց, —

Քաջալերեր՝ հայրըդ զորդին,
Որդիքն ի մարտ՝ պատրաստէին.

Անդ ոչ իշխան էր պատուական
 Եվ ոչ կրթութիւն ի տեղ վերջին,
 Այլ միաբան և հաւասար:

Քրիստոնէյա հայ, հույն, հռոմայեցի,
 ասորի հոգեւորականները ձեռքներին խաչ և
 սուր ժողովրդի գլուխն անցած առաջնոր-
 դում էին դիմապրաւելու թշնամուն և իրենք
 էին ցույց տալիս անձնուրացության առա-
 ջին օրինակները:—

«... Յոգունց ի հանդիսին
 Յաղթող զըտաւ յասպարիսին
 Անձամբ տուեալ զանձն իւր ի մահ
 Իբր օրինակ հօտից նորին»:

Բայց թշնամին մոլեղնում է պարիսպնե-
 րից դուրս. քաղաքը գրավելու համար նա
 դաւեր է նյութում, անձնատուր լինելու,
 բարեկամաբար վարվելու առաջարկութուն-
 ներ է անում, այնուամենայնիւ, ոչ մեկը
 հաղթութիւն չեն բերում նրան: Երբ ընչա-
 քաղց և գեղեցիկ գերիների ծարավ գինձոր-
 ները լսում են ավարի կոչը, նրանց մկան-
 ներն ուռչում են մի վայրենի ուժով, թունդ
 են առնում նրանց սրտերը, փոթորկվում ու
 մոլեղնում է նրանց խուժողութ ամբոխը:

Գոչեաց սաստիկ զօրականին,
 Ի սուր յաւար ի գերութիւն,
 Ասաց լինել՝ զամենեսին:
 Եւ զայն լուեալ հագարացին,
 Անթիւ զօրաց բարբարոսին,
 Իբրու զեռանդ պտոյտփէին,
 Շրջան առեալ, շուրջ քաղաքին,
 Եռամբ եռեալ, տազնապէին,
 Մի առ միով՝ արշաւէին:
 Փողս և գոսերըս գոչէին,
 Իբրև յամպոցն որոտային,
 Չայնս ահագինըս հընչէին,
 Մինչ զի գերկիր զըղըրդէին»:

Նրանք խլուրդի պէս փորում են պարսպի
 հիմքերը, ներխուժում քաղաքը և անգթորեն
 թրատում անմեղ քրիստոնյա բնակչությանը:

Շնորհալին տրագիկ շնչով ու մեծ ցավով
 է նկարագրում այս եղեռնը:—

... Աստանօր սիրտ իմ ճըմլի
 Երկիւմունքըս գալարին.
 Յաւ հարկանի որովայնիս,

Միտք և հոգիս իմ ալլալին.
 Մինչդեռ յիշեմ զօրն ահագին
 Եւ զառաւօտն մըթագին...
 Մարդադէմըն գազանաց
 Ըզսայրասուրըն քամէին,
 Եւ որպէս գայլք ի հօտ գառանց
 Ի մէջ նոցունց անկանէին,
 Առհասարակ կոտորէին,
 Արեան վտակըս հոսէին
 Զերիտասարգըս և ըզմանկտիս
 Անխնայեալս խողխողէին,
 Յալիս ծերոց ոչ խնայէին
 Եւ ոչ հասակըն տղային...
 Ոչ ի պատիւ քահանային
 Ոչ աստիճան Հայրապետին
 Դըստերըն ի մարց լային գրկին
 Եւ ընդ լալոյն նըւաղէին.
 Մարքն ըզտղայսըն գրկէին
 Ի միասին մեռանէին»:

Թշնամու նկատմամբ ունեցած խորը և
 ուժեղ ատելությամբ Շնորհալին նզովում է
 բոլոր կողմերով տմարդի, արնաթաթաւ,
 քաբեքա ու երգմնազանց Զանկի ամիրային՝
 անվանելով նրան դարանակալ գայլ տե օձ,
 խլուրդ ու մուկ, իսկ զորքը՝ գայլի ցեղ և
 այլն: Անգուժ ու բերանն արնոտ թշնամին
 չի ճանաչում ոչ մի սրբութիւն: Միջնա-
 բերդի դռները բացելուց հետո նա սրի է
 բաշում անմեղ բնակչությանը, երեխաներին
 ու ծերերին, ծաղր ու ծանակի է ենթարկում
 հոգեւոր հայրերին, պղծում է տաճարները՝
 դարձնելով գոմ ու խոտո, ոտնատակ չէ
 տալիս նրա մասունքներն ու սրբութիւն-
 ները, թալանում է նրա հարստութիւնները:

Շնորհալու «Ողբ Եգեախի» պոեմի մեջ մի
 զգացումը տեղի է տալիս մի ուրիշ զգաց-
 ման: Աշխարհացավ զգացմանը հաջորդում
 է իր իսկ ժողովրդի ցավը, ողբում է նրա
 բախտը, հպարտանում է անցյալով, կա-
 րոտում ու թախծում է, ոգեւորում է ու
 ողբում, հերոսութիւն է ներշնչում ու քարո-
 ղում, անմահացած է համարում հայրենիքի
 համար զոհվածներին:

«Բայց դուք, որդի՛ք իմ սիրելիք,
 Չէք ինձ մեռեալ, այլ կենդանիք.
 Քանզի յերկրի հաւատացեալք
 Եվ ի երկիրս պըսակիք...
 Ի ձմերայնի վաստակեցիք,
 Յանձրեալք սերմանեցիք:

«Ողբ Եղեհիոյ», պոեմը լիերջանում է հայ ժողովրդի վարդապետն ապագայի նկատմամբ խորը հավատով, վառ հույսերով ու ցանկություններով: Շնորհալին ցանկանում է տեսնել հայրենիքն ազատ և աշխարհով մեկ ցրված հայերը ի մի գումարված:

«...Ընդոր խնդամ՝ և ցրնծացած
Գիրկս ուրկանեմ զըվարճացած,
Եւ զտխրական զգեստ մերկացած
Կարմիր կանաչ գոյն զգեցած...»:

Ասացինք որ Շնորհալին թողել է մեզ 120 հատ հանելուկ, որոնք դաստիարակչական և ուսուցողական մեծ նշանակություն են ունեցել տարիներ շարունակ և այժմ էլ խոշոր նյութ կարող են ծառայել մեր մանկավարժության պատմության համար:

Հանելուկների լեզուն հաղթանակի ցուցանիշն է այն պայքարի, որ դանդաղորեն տեղի էր ունենում սկսած 5-րդ դարից դրաբարի և ռամկական լեզվի միջև, ապա 12-րդ դարում շնորհիվ հասարակական և քաղաքական կյանքի նոր տեղաշարժերի, այդ երևույթը այնքան է ուժեղանում, որ դրաբարի խոսակցական շրջանը պարփակվում է միայն վանքի շրջանակներում, իսկ այսպես կոչված միջին հայերենը կամ աշխարհիկ լեզուն, այնքան է ուժեղանում, որ նույնիսկ ռուբինյան թագավորներն ու իշխաններն իրենց հրամաններն ու գրությունները գրում են այդ լեզվով:

Գրողները դադարում են վերացական թեմաների մասին գրել, իսկ գրականությանը նյութ են սկսում ծառայել, իրական, կոնկրետ ու շոշափելի կյանքի երևույթները:

Գրական կյանքում երևան են գալիս մինչև այդ չեղած գրական միանգամայն նոր ձևեր՝ հանելուկներ, առակներ, էրոտիկ բանաստեղծություններ և այլն:

Հոռմկալ բերդի պահակները իրենց անքուն գիշերները անց էին կացնում բամբուռակ զվարճախոսություններով: Եվ ահա բերդում անցկացրած տարիներին Շնորհալին հղանում է գրել ժողովրդական լեզվով հասկանալի հանելուկներ:

«...Եւ զի յամենայնի հանճարեղ էր
Ներսես,
Աբար և առակս խորհրդաբար ի գրոց,
Զի փոխանակ առասպելեաց՝ զայն
ասացեն
Ի գինարբուս և ի հարսանիս»*):

*) Կիրակոս Գանձակեցի, Թիֆլիս, 1909 թ., էջ 140—141.

Շնորհալու հանելուկներին նյութ են հանդիսացել թե կրոնական պատմությունները և թե իրական կյանքում գոյություն ունեցող իրերն ու երևույթները՝ ընտանի և վայրի կենդանիները, աշխատանքի գործիքները, երկնային մարմինները, տարվա եղանակները և այլն:

Նթե Շնորհալու մյուս ստեղծագործությունները ավելի վերացական են, երկարաշունչ և դժվարմբոնելի, ապա ժողովրդական ստեղծագործության ձևով գրված այս հանելուկներն ավելի կոնկրետ են, սեղմ, զյուրմբոնելի ու երկար ժամանակ մնում են հիշողության մեջ:

Աշխարհիկ բովանդակություն ունեցող հանելուկները սրամիտ են, խոհուն և արտահայտում են ժողովրդի մեղմ ծիծաղը աշխարհի, իրերի և երևույթների վրա: Նրա հանելուկների մեջ հուշիկ քայլող պարանը հեռից կախ, ռակե բարձերին մոտեցող կինը կատուն է, խորասան զնացող մեկիկ հատիկ շալակած քարավանը մրջյուններն են, զոռմը՝ շտեմնված գինեխում, գիրքը՝ սև հավերով լցված տուն, որոնք խոսում են մարդկայնորեն, կեռ վզով սագը՝ տունը տվազաններից փրկող, իսկ կրիան՝

«Չորբոտանի է զետ ըզշուն
Ու ձու ած է զետ ըզթռռուն,
Խոտ նա ուտե զետ զանասուն,
Ունի մըզկիթ և ռակրէ տուն»:

Չափազանց սիրուն են տարվա եղանակների մասին հյուսվածները, որոնց մեջ նկատվում են Շնորհալու կյանքի սերը և լավատեսական տրամադրությունները: Գալունը նրա հանելուկներում «աղվոր տղա» է, որը հագնում է կանաչ դիպակ, իսկ լեզուն քաղցր, անքուն մեղուն հրաշք ծաղիկներից իր տունն է շինում, աշունը հրեզն մանուկի կերպարանքով հնձում է խոտը, իսկ ձմեռը դժոխքի կերպարանքով սպառում է բոլոր ծառերի մրգերը և տխրեցնում երեխաներին:

Նրիտասարդների համար գրված հանելուկներում խաղողի, գինու և վայելքի գովքն է, ցորենի և հացի գովքը:

«Մեռանիմ և մահանամ,
Դարձյալ յառնեմ կենդանանամ,
Զաշս ի երկիրս համբառնամ,
Բազմաստեղօք պայծառանամ»:

Մեր ժողովուրդը սիրել է միշտ քեֆ ու հանդես, սիրել է նուրբ, խաղողը, նրանց քանդակներով զարդարել է երկինք՝ քերող իր հոյակապ բերդերի ու տաճարների ճակատներն ու խոյակները: Նուան և խաղողի գինով նա բաց է արել իր սեղանը, նրանով պայծառացրել իր հոգին, խեղդել է ամեն մի վիշտ: Բայց հայրենիքի վիշտը լողացել է դուրս, տանջել է նրա հոգին, ոսղմի դաշտ է տարել նրան: Նույն գինով, որպես մայրենի կաթ, ուժ են առել նրա մկանները, և նա զարկել է թշնամուն, քշել իր սահմաններից դուրս:

Գինու գովքը երկինք են հասցրել մեր երդիչները, ստիպել են խմել ուրիշներին և խաչամի պես զարմացել են անխելք գինեվաճառների վրա, որոնք ծախում են աշխարհի ամենաթանկ բանը և անպիտան իրեր գնում: Եվ ահա Շնորհալին էլ զնա-

լով ժողովրդական խրախճանքի ճանապարհով, իր ուսմական լեզվով գրած հանելուկների երակները լցրել է գինով ու սիրով, սրամտությամբ ու բարի ծիծաղով:

«Ըզշուրն հըրոյ նրման տեսայ
նա և պայծառ բուն զլուսընկայ,
Քան զծիրանի ծով կուծուփայ,
Շատոց արիւն հեղեալ է նայ:
Կամ նուան մասին ասվածը.

«է նա կանաչ կոճակ բոլոր,
Անապակ գինով լցած տրկճոր,
Կարմիր մեղուք ի ներս աղուոր,
Եղբայր, դու կեր գինչ մեղրի ծոր»:

Ներսես Շնորհալին հանձարեղ Գրիգոր Նարեկացուց հետո մեր վերածննդի ախա-
նավոր չլեմքերից մեկն է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԱՍՏԱՆԻ

ԳԱՍՏԱՆ-ՔԱԹՈՒՊԱՅԻ ԱՆՏԻՊ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ

Գ Ա Ն Գ

Տամբած ոսկոր, ո՛ւր է հոգիդ, ինձ ասա,
Շիջած հնոց, ո՛ւր է հուրդ առաջուս.
Վանդակ, ո՛ւր է քու քաղցրախոս թռչունը,
Ինչո՞ւ այդպես նա շուտ թողեց յուր բունը:

Լուռ ես կեցել, ինձ չես տալիս պատասխան,
Քու բերանը մահը կնքեց համիտյան.
Միտքըս հեռու, հոգիս խռով, մոլորած,
Քեզ ակնապիշ ես նայում եմ զարհուրած:

Ո՞վ էր արդյոք քու մեջ մեկ օր բնակում —
Աղբա՛տ, հարո՛ւտ, տե՛ր, ծառա՛, լի
կույս սիրուն.
Դիտե՛ր, արդյոք, ինձ անծանոթ քու հոգին,
Ինչպես սիրել, հուսալ կամ լալ դառնագին:

Ի՛նձ անզգա, ինչպես որ դու ես հիմի,
Ամեն ազնիվ մտածմունքի թշնամի,
Անմարդամոտ, առանձնացած, անօգուտ,
Ագահ, ժլատ, արծաթասեր և անզուրկ:

Դուցե լինե՞ր նա օրիորդ գեղեցիկ,
Վառ աչքից թափում լինե՞ր սեր գողտրիկ,
Եամ պատանի աղեղ կուսին սիրահար,
Յուր ալևոր ծնողաց միակ մխիթար:

Դու դարձել ես հիմի անշեն անապատ,
Բուն են շինել քու մեջ սողունն ու միջատ.
Անխղճմտանք ծածկել են որդունքը,
Քու ճակատը, քու ծոծրակը, քու քունքը:

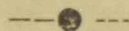
Ասա, ո՛ւր են ցուրուն, փայլուն աչերդ,
Ո՛ւր են կարմիր վարդի նման թշերդ.
Դանգուր մազերդ փունջ փունջ ընկած
ուսերիդ,
Հետքը անգամ չեն մնացել պեխերիդ:

Կանցնի վերադ քանի տարի, ո՞վ գիտե,
Այդ կմախքն էլ, գուցե, մի մարդ չի գտնի.
Դու բնության օրենքին չես դիմանալ,
Թե ուշ, թե վաղ անշուշտ պետք է հող
դառնալ:

Բայց դու ասա, ո՛ւր է հոգիդ, ո՛ւր թռավ,
Կա՛ նա այժմ, թէ... նա էլ քեզ հետ
մեռավ.

Բայց դու լուռ ես, ինձ չես տալիս
պատասխան,
Քու բերանը մահը կնքեց համիտյան:

1854 սեպտեմբ. 25, Մոսկվա.

Այս բանաստեղծությունը մենք հանել
ենք մեր մի տակավին ձեռագիր մնացած
աշխատասիրությունից, որ ունի «Ռաֆա-
ել Պատկանյանի վաղեմի բանաստեղծու-
թյունների քննական ուսումնասիրության
մի փորձ» խորագիրը:

Բանաստեղծությունը գրված է 1854
թվին, ստորագրություն չունի, բայց մենք
հիշյալ ուսումնասիրության մեջ դրա վե-
րաբերմամբ եկել ենք այն եզրակացության,
որ ի նկատի առնելով լեզուն և գրելու ե-
ղանակը, այդ 54 թվին կարող էր գրած լի-
նե՛ր միայն Պատկանյանը: Իսկ որ դա մին-
չև օրս տպագրված չի եղել, այդ երևում է
այն հանգամանքից, որ դա մտած չէ և բա-
նաստեղծի լիակատար համարված տիկին
Վարվառի Քանանյանի Գրիգոր Խալաթյանի
խմբագրությամբ եղած հրատարակության
մեջ: Պետք է կարծել, որ Խալաթյանին էլ
հայտնի չի եղել դա. մենք էլ դուռ ենք այդ
մի աշուղական տետրակում, որ նվիրել է
մեզ մեր բարեկամ Գրիգոր Շերմազանյանը:
Տետրակի մեջ գտնվում են հատկապես
Պատկանյանի «Աշուղ Կարապետ» կեղծ
ստորագրությամբ գրած բանաստեղծու-
թյունները:

Ե. ՇԱՀԱԶԻԶ

Ե. ՇԱՀԱԶԻԶ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵ ՌԱՖԱՅԵԼ ՊԱՏԿԱՆՅԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ ԳԼԱԴՍՏՈՆԻՆ ԵՎ ԴՐԱ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

1890 թվի դեկտեմբերին, ամսաթիվը չենք հիշում, նոր նախիջևանում լուր տարածվեց, թե բանաստեղծ Ռ. Պատկանյանը մի աղերսալից թուղթ է ուղարկել հանրահռչակ Գլադստոնին օգնության ձեռք մեկնելու թյուրքիայի հայերին, բայց թե ի՞նչ էր գրել, այդ ոչ ոք չգիտեր, այդ մասին, գոնե, ոչ ոք չէր խոսում: Մարդիկ այդ մասին արդեն գաղտնաբար էին խոսում, լուրը հաղորդում էին միմյանց ականջի շշուկով, մի առանձին խորհրդավորությամբ և այնպիսի կցկտուր եղանակով, որ, բնականաբար, շատ բան չէր կարելի հասկանալ:

Եվ մի քանի ժամանակ այդ լուրը խոսակցության առարկա լինելուց հետո հնացավ և մոռացության տրվեց: Որ թուղթն ուղարկվել էր, այդ մասին կասկած չէր կարող լինել, որովհետև այդ մասին խոսում էին և այնպիսի անհատներ, որոնցից Պատկանյանը գաղտնիք չպետք է ունենար, բայց թե ուղարկված թուղթը իր ժամանակին տեղ հասել է թե ոչ, և, եթե հասել էր, ի՞նչ պատասխան էր ստացվել, այդ չիմացվեց, անհայտ մնաց:

Անցավ ժամանակ, և, վերջապես, հայտնվեց, դարձյալ խիստ գաղտնաբար, թե պատասխան ստացվել է, և դրական պատասխան, բայց այդ մասին չպետք է խոսել, խորագույն գաղտնիք պետք է պահել: Դրանից հետո և բանաստեղծի թուղթը, և՛ ստացված պատասխանը, և՛ դրա հաջորդից բոլոր հանգամանքները կորցրին իրենց շահեկանությունը և այդպես էլ գաղտնիքը մնաց գաղտնիք և հանգամանորեն ոչինչ չարգելեց:

Եվ ի՞նչ պիտի պարզվեր: Ավելի խոր, ավելի լուրջ մտածող մարդկանց համար հասկանալի էր, թե ի՞նչ պիտի գրած լիներ Պատկանյանը և ի՞նչ պատասխան ստացած: Պատկանյանի կողմից՝ խնդիրը, աղերսանք, Գլադստոնի կողմից՝ մի քաղաքավարի, բարյացակամ խոսք, ուշադրություն, որ կարող էր և արդարանալ և շարդարանալ:

1891 թվին մենք առիթ ունեցանք տեսնել Պատկանյանին Կիսլավոդսկում, որ եկել էր նա բժշկվելու իր օրեցօր սաստկացող

վտանգավոր հիվանդությունից և այն մտերմական հարաբերությունն ունենալ նրա հետ, որի մասին մենք արդեն խոսել ենք մեր նրա մասին գրած «Հիշողություններ» մեջ (տես «Իմ հիշողությունները Ռ. Պատկանյանի մասին», Տարազ, 1901 թ. համարներ— 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 19, 20, 23, 24, 25, և 26): Այստեղ մենք խոսակցություն ունեցանք և հիշյալ գրագրության մասին: Նա դեռ չէր կորցրել իր հույսը և անհամբեր սպասում էր «Մեծ մարդու» խոստմունքի իրագործման և քապասում էր հաստատուն, վառ հույսերով: «Գաղտնապահություն, գաղտնապահություն, Աստծու սիրուն համար», անդադար կրկնում էր նա, «թե չէ, մենք կորած ենք»:

«Էհ, ի՞նչ պիտի գրելի ես», ասում էր նա, «գա մի ցաված սրտի հուսահատ աղաղակ ու ձիշ էր, որ ես հասցրի նրան— համարստ նկարագրություն «թյուրքահայաստան» կոչված դժոխքի, որի հանգամանքները ձեզ էլ անկասկած հայտնի են, օգնություն թափանձնեցի վերահաս վտանգից»:

Մենք առաջինը, որ Պատկանյանը չէր կորցրել իր հույսը և սպասում էր հաստատապես, վառ հույսերով «Մեծ մարդու» խոստման իրագործման և այդպիսի ջերմ հավատով էլ նա մեռավ 1892 թվի օգոստոսի 22-ին և իր հետ գերեզման տարավ և իր միամտաբար տածած հույսերը:

Գլադստոնը, անկասկած, հայտնի մարդ է եղել, նշանավոր պետական գործիչ. նա իր պատասխանը Պատկանյանին գրելու պահին իրոք առջցված է եղել վճռահանությունով և վերահաս վտանգի ժամանակ արել է այնքան, որքան կարողացել է, որքան հնար է եղել: Նա Չեստերի միտինգում՝ 1895 թվի հուլիսի 26-ին, Լիվերպուլի միտինգում՝ 1896 թվի սեպտեմբերի 26-ին և Հաուարդենում՝ 1897 թվի հունվարի 6-ին սուլթան Աբդուլ Համիդի կառավարության բռնած ընթացքը հայերի վերաբերմամբ ամփոփելով շորս խոսքի մեջ— կողոպուտ, սպանություն, բռնություն և լլկումն,— կոչ է արել չհավատալ սուլթանի խոստումներին, հրավիրել է պաշտպան հանդիսանալ հայերին, հիշեցրել է Անգլիայի կառավարության այն պարտականությունները,

որ նա հանձն էր առել հայերի և Հայաստանի հանդեպ, նշավակել է Եվրոպայի բռնած ընթացքը, նրա գործադրած միջոցների, դիվանագիտական գործողությունների անգործնականությունը և ընդհանրապես մեծ պետությունների պարտազանցությունը և մեղմ վարմունքը և, վերջապես, ջարտել է սուլթանի հասցեին «Մեծ մարդասպան» գործուրերի որակումը, որով և վստեղ է ամենուրեք գույթ ունեցող մարդկանց սրտերը: Բայց նա իր այդ համարձակ ելույթներով, կրակոտ և աչք ծակող խոսքերով անկարող է եղել շարժել ոչ միայն մեծ պետությունների կառավարությունների գլուխ կանգնած մարդկանց սրտերը, որոնք, Բեռլինի վեհաժողովի դաշնագրության համաձայն, պարտականություն էին ստանձնել պաշտպանելու հայերին, բարենորոգումներ մտցնել տալով սուլթանին հայաբնակ վիլայեթներում, այլ և յուր իսկ հայրենիքի կառավարության, որ կրկնակի պարտականություն էր ստանձնել և հիշյալ դաշնագրության գործյամբ մյուս պետությունների հետ միասին, և Կիպրոսի կոնվենցիայով առանձնապես:

Այդ բոլորը նա արել է. նա նույնն արել էր և բուլղարների համար 1876 թվին, գրելով յուր նշանավոր «Բուլղարական արհամիրքները» և նշավակելով թյուրք կառավարության նույնպիսի ընթացքը:

Նրա արդարացի բողոքները հայկական արհամիրքների գործում ուղղած են եղել ընդհանրապես Եվրոպայի դեմ և մասնավորապես Անգլիայի կառավարության դեմ:

Գլադստոնը, անկասկած, բաշ ծանոթ է եղել թե՛ Բեռլինի վեհաժողովի հանգամանքներին, թե՛ հայկական ռեֆորմների խնդրին և թե՛ այդ ռեֆորմները հայաբնակ վիլայեթներում իրագործելու վերաբերմամբ բռնած ընթացքին. նա, անշուշտ, իր պրեմյերության ժամանակները ճիշտ անդեկություններ ստացած կլինեք իր Պոլսի դեսպանից Հայաստանում օրեցօր կատարված և կատարվող իրադարձությունների և սուլթանի ռեֆորմների խնդրը փակած լինելու համար ծրագրած և հետզհետե գործադրված և գործադրվելիք միջոցների մասին:

Թեև Գլադստոնի հետին թվով թափած աշխատանքից ու ճիգերից ոչ մի դրական արդյունք չի ստացվել, բայց և այնպես նա արժանացել է ժամանակի հարգության երախտագիտության հենց միայն յուր խիզախ ճշմարտախոսության համար, յուր

հայրենիքի կառավարության և մյուսներին իրենց ստանձնած պարտականությունները փտակցելու և կատարելու հորդոր կարգալու համար:

Նրան նվիրաբերվել է մի հայերեն հին մագաղաթյա մանրանկարներով զարդարված թանգարժեք ձեռագիր ավետարան, մի հայկական արվեստի գեղեցիկ գործ, որ նա այնքան սիրել, հավանել ու գնահատել է, որ պատվիրել է դնել այն յուր կրծքին, երբ ինքը վախճանվի: Եվ մենք մեր շնորհալի թարգմանիչ Փրիլպոս Վարդանյանի գրքերի մեջ տեսել ենք մի անգլերեն գիրք, նվիրված նրա կյանքին ու գործունեության, որի մեջ և նրա մի պատկերը դադարի մեջ հիշյալ ձեռագիրը կրծքին: Որքան մենք դիտենք, Փրիլպոս Վարդանյան է եղել, որ 1897 թվին հատկապես քաջ ուսած լինելով անգլերեն լեզուն, Թբիլիսից տարել է այդ ընտիր ընծան, ներկայացել Հառարդրում, ձեռքը համբուրել և մատուցել նրան:

Հայտնի Առաքել Ապեր Ծատուրյանը, որ գնացած է եղել Վարդանյանի հետ Անգլիա, յուր ծախքով Անգլիայի լավագույն նկարիչ Ֆրամիտոնին նկարազարդել է տվել Հառարդրնի եկեղեցու 21 ոտնաչափ բարձրություն ունեցող լուսամուտը, քաշել տալով նրա վրա Բարդուղիմեոս առաքյալի և Գրիգոր Լուսավորչի մեծագիր պատկերներ՝ ի հիշատակ Սասնո հաճատակների:

1897 թվի հունվարի 6-ին, երբ Հառարդրում կատարվել է հիշյալ լուսամտի բացման և տիկին Գլադստոնի ծննդյան 85-ամյակի տարեդարձի առթիվ կազմված բնտանեկան հանդեսը և վերջին անգամ Գլադստոնը խոսել է հայերի մասին (նա վախճանվել է 1898 թ. մայիսի 6-ին), Հնդկաստանի և կղզիների հայերի կողմից նվիրվել է տիկնոջը Մկրտիչ կաթողիկոսի զարդարուն պատկերը:

Անցան տարիներ. ցարական իշխանությունը տապալվեց և Դոնի նահանգում ես, ինչպես Ռուսաստանում, ամենուրեք հաստատվեց հորհրդային իշխանությունը:

Նոր Նախիջևանում ձեռնարկվեց պատմական արժեքավոր իրեր հավաքելու գործին, և առաջին հերթին ստացվեցին Ռաֆայել Պատկանյանի և Միքայել Նալբանդյանի թղթերը, գրքերը, իրերը, որոնք, մինչև այդ, տարիներից ի վեր խնամքով պահվում էին նրանց ժառանգների մոտ — առաջինը՝ բանաստեղծի որդի Եվդեմիոս Պատկանյանի մոտ, երկրորդին՝ յուր եղբորորդի (Գրիգորի

որդի) Հարություն Նալբանդյանի մոտ: Այդ իրերը և թղթերը հետո, 1922 թվին, Շրջանային թանգարանի մյուս բոլոր մինչև այդ հավաքված իրերի և Նոր Նախիջևանի եկեղեցիներից առնված բազմաթիվ (400 հատ) հին, թանգարժեք ձեռագիր մատյանների հետ միասին մեր ձեռքով փոխադրվեցին Հայաստանի Պետ. թանգարանը:

Այստեղ, ահա, Պետ. թանգարանում Պատկանյանի թղթերը չոկելու, դասավորելու և ցուցակագրելու ժամանակ մենք առաջին անգամ առիթ ունեցանք տեսնելու և կարդալու Պատկանյանի վերահիշյալ թուղթը: Դադատոնին, դրա պատասխանը անգլիական բնագրի հետ միասին և դրանց վերաբերյալ գրադրությունը: Թուղթը երկու օրինակ էր՝ մեկը արտագրություն, օտար ձեռքով կատարված բնագրից, մյուսը՝ պարզագրված և մաքուր պատրաստված օրինակ, գրված յուր՝ բանաստեղծի ձեռքով մի մեծագիր՝ փոստի նուրբ թղթի վրա: Թղթի այդ օրինակները, սակայն, թեև ընդհանուր իմաստով միևնույն բովանդակություն ունեին, բայց տարբերվում էին միմյանցից իրենց խմբագրությամբ:

Թե բանաստեղծը դրանից ո՞րն է ուղարկած եղել Գլադստոնին, մենք զժվարանում ենք ճշտությամբ որոշել, բայց հավանական ենք համարում, որ ուղարկված լինի երկրորդը, յուր ձեռքով գրածը, որովհետև գրավելի մեղմ ոճով, տեղին ու հանգամանքին վայելուչ լեզվով է գրված, քան առաջինը:

Թուղթը, ինչպես մենք արդեն ասել ենք, ուղարկվել է 1890 թվի դեկտեմբերին, բայց դա, ինչպես երևում է, շատ առաջ է գրված եղել: Այդ մասին մենք նրա մի նամակում, գրված Մոսկվայից 1886 թվի դեկտեմբերի 29-ին հաղատուր Չախաուշյանին, կառուցում ենք հետևյալը. «Գրեցի՞ր այդպիսի Փորտուգալյանին Ֆելան նամակի հրատարակման մասին: Այսօր, վաղը Գլադստոնը կփոխարինե Սալուսթիուսին և մեր գործը նրա ձեռքը կանցնի: Շտապել ինդուկու Փորտուգալյանին, որ նա ջանա ոչ միայն տղելու «Առնեսիսի» մեջ, այլ և Պորտմանի անդերեն, Զոանսերեն, գերմաներեն և մի օրինակ, ինչպես փայլ է, թարգմանությամբ՝ հանդերձ, իրեն՝ Գլադստոնին ճամբել»:

Դա Նոր-Նախիջևանցի, հալիբյան զրպրոցի աշակերտ, Նախիջևանի նոտար և արհեստավորական գլխուղի հոգաբարձության նախագահ հաղատուր Չախաուշյանը՝

Ռ. Պատկանյանի շատ մտերիմ բարեկամն էր, այնքան մտերիմ, որ այնպիսի զաղտնապահությամբ ստացված թղթի պատասխանը նա միայն հարկավոր էր համարել առաջին անգամ նրան հաղորդել, և այդ մի առանձին խորհրդավորությամբ հետևյալ համառոտ տողերով. «Ազնիվ բարեկամ, և. և. (Խրիստափոր Խրիստափորովիչ), ուղարկում եմ քեզ պատճենը... և երդմենյնում եմ զաղտնիք պահելու նրա բովանդակությունը, եթե չուզես մեր աշխարհի հիմն ի վեր կործանումը, վասնզի Գլադստոնի առջև «ПОДЛЕД» երևնալը (նա զաղտնիք և համեստություն կխրատե, իբրև գործի հաջողություն) կնշանակի առ միշտ կորուսանել հալիսկան փնդիրը»:

Թղթի թարգմանողն անդերենի և մատուցողը մի հանձնարարականով Գլադստոնին եղել է Օբսիդորդի համալսարանի թուրք և հայ լեզուների ուսատու՝ արանից տարինեւ առաջ փախճաճած թուրքահայ կարապետ Հանդոնյան: Եվ վաղուց ի վեր հաստատված էր մշտական բնակությամբ նախ Մանչեստրում և ապա Լոնդոնում. նա քաջ տիրապետում էր անգլերենին և շատ հայասեր էր: Թուղթն ուղարկված է եղել մի նամակով, որի Լոնդոնում ստացվելը, անդերենի թարգմանվելը և մի հանձնարարական նամակով Գլադստոնին մատուցվելը և այլ մանրամասնությունները կարելի է տեսնել և իմանալ հիշյալ Կարապետ Հանդոնյանի պատասխան նամակից, որ դնում ենք այստեղ:

«1 հունվար

Առ սիրելի և ազնիվ բարեկամին Տյար Խաֆայիլ Պատկանյանի

Ի Նոր-Նախիջևան

Ստացա դեկտեմբեր (ն. Տ.) 22-ին ձեր գեկտ. 1/13 թվականով գրած պատվական նամակն և նաև ներփակած Մեծանուն պարոն Գլադստոնի ուղղյալ հիշատակագիր գրությունը:

Պատիվ ունեցա նաև ստանալու Ձեր գեկտ. 7/19 թվականով երկրորդ պատվականը:

Ուրախ պիտի լինիք իմանալու, թե երեկ ավարտելով Ձեր հիշատակագրի թարգմանությունը անգլերենի, առաքեցի զայն ընդ մի մասնավոր նամակով գրեալ իմ կողմանի վասն հանձնարարության ձեր անձին և գրություն: Օրինակեցի ձեր հալերենի բնագիրը, ինչպես նաև նորա թարգմանության պատճենը: Բնականաբար այս գործողու-

Յյունը օրեր սպառեցին և չկարողացա ձեր գրութիւնը ավելի կանուխ հասուցանել պարոն Գլադստոնին ձեռքը, որ ինչպէս հայտնի է, այժմ կգտնվի յուր գեղջային բնակարանը Հաունարտըն Քասթըլ, Չեսթըր քաղաքի մոտ: Այս օրերս շտեմա Չերազն, բայց կտեսնամ զինքը այսօր, վաղը: Պիտի ջանամ Ձեր գրութիւնը հրատարակել տալ Տեյլի Նյուզի մէջ, սակայն կվախենամ, թէ ուր ընդարձակութիւնը պատճառ լինի յուր ամբողջութեամբ չհրատարակվելուն: Գուցէ ավելի օգտակար կլինեն զայն իբր brochur տպել ու հետո ցրվել: Դեկտ. 29-ը պարոն Գլադստոնի 82-րդ ծննդյան տարեդարձն էր և այս երեք օրերու մէջ 1400 շնորհավորութեան նամակ է ստացել: Անշուշտ, այս պատճառով Ձեր նամակին շուտով չպատասխանեցի, բայց ես խոստացա ձեզ հասցնել յուր տալիք պատասխանը: Ձեր անունը պիտի չծածկեմ, այլ պիտի հրատարակեմ: Ձեր այս փափաքը իրան ալ հայտնած եմ: Մարտիոն «Արմենիան» յուր խմբագրի հիմնադրութեան պատճառով չհրատարակվելը ատենն մը ի վեր. Ձեր հայերենը անոր պիտի առաքեմ:

Գաղղիերեն թարգմանելու և ցրելու մասին հուսամ այդ օգնութիւնը տալը Չերազն ստանձնել: Կիսնդրեմ, հաղորդե բարեկեցութեան Մ. Սկիդարյանին, երբ տեսնաս զինքը, Ձեզ և բոլոր բարեկամաց և համակողաց շնորհավոր նոր տարի կմաղթեմ:

Ողջ լերուք և Հայաստան Աստվածն լինի Ձեզ պաշտպան և ներշնչող և մեր մեծ նախնիք հետեւելի օրինակ:

Կրտ. Հակոբեյան:

«2. Գ. ներկայիս պիտի ընդունեք մեր Մանչեստրի միտինգի ստորագրութիւնը և նաև նուպար Փաշայի մի գրութիւնը»:

Պատասխանը ստացվել է հունվարի 9-ին: Դա բաղկացած է եղել երկու նամակից՝ քուն պատասխանը գրված Հակոբեյանին Պատկանյանին հաղորդելու համար, և մի բացատրական նամակ գրված իրեն՝ Հակոբեյանին: Այդ երկուսն էլ Հակոբեյանը թարգմանելով հայերեն, իրենց անգլերեն բնագրի հետ միասին յուր մի երկրորդ նամակով հունվարի 5-ին ուղարկել է նոր-Նախիջևան՝ Պատկանյանին: Դնում ենք այստեղ, թէ Հակոբեյանի այդ երկրորդ նամակը և թէ բուն պատասխանի ու դրա բացատրականի թարգմանութիւնները:

«Մեծապատիվ և ազնիվ

պարոն Ռաֆայել Պատկանյան
Ի Նոր-Նախիջևան

Պատիվ ունեմ հաստատելու ամսույս սինին գրածս:

Ամսույս 3-ին ստացա պարոն Գլադստոնի պատասխանը թէ կից նամակին և թէ իմ նամակիս, զոր գրած էի մեջը և Ձեր գրութիւնը հանձնարարելու: Այս պատասխանին անգլերեն օրինակն ու թարգմանութիւնը կներկայակեմ: Իմ իրեն գրած նամակիս մէջ Ձեր անունը, համբավը և բնակած ազատ քաղաքը հայտնել է Ձեր ինձ առաքած նամակը (յուր հասցեին) և նաև խնդիրը, որ թարգմանեմ զայն և բնագրի հետ իրեն հասցունել նկարագրելի հետո, ըսի, թէ ամեն տեսեալ հայ կճանաչէ Ձեզ Գամառ Քաթիպա գրանվամբ և թէ դուք մեր ամենամեծ ազգային բանաստեղծնեռն եք, եթէ ամենամեծը չեք, թէ թպեւո և Ձեր գրութիւնը խիստ երկար է, — բոլորապէս կատարյալ է, անպակաս: Թե մեծ բանաստեղծք մեր իրենց դարին և ազգին մարգարեքն և տեսնողքն են, թէ նոքա այդքան տխուր իրողութեանց և ապագային փառավոր կարելիութեանց մեջտեղ կկանգնեն, թէ ներկայացնելով Ձեզ և Ձեր գրութիւն, անձ մը կներկայացնեի, որ լավ օժտված է խոսելու ոչ միայն ի դիմաց Տաճկահայաստանի, այլ բոլոր հայկական ազգի, որո հույսը և դառն ցավը այսչափ ատենն ի վեր երգած է, թէ Ձեր լեզուն նվրոպական աշխարհավարաց լեզուն չէ, սակայն Ձեր դիմումն և բողոքն շիտակ ձեր սրտեն կբղխի, ուստի կհուսամ, թէ Ձեր գրութեան հարկ եղած նկատառումն ու կարևորութիւնն ընծայե. թէ կփափագիր Ձեր անունը գաղտ պահել, եթէ Ձեր բողոքը հրատարակվի երևակայելի պատճառք, թէ ուրախ կլինիմ յուր տալիք շնորհքի պատասխանը Ձեզ հղելու: Եվ նաև շնորհավորեցի յուր ծննդյան օրը, որ գեկտեմբերի 29-ին էր, բնելով թէ որչափ որ երկար ապրեք առանց կորուսանելու յուր առողջութիւնը և ուշքը, այնքան ավելի մարդկութիւն կօգտանալորվի և անկալ Հայաստանի հույսը իրենց երջանիք լրմանն կմոտենան:

Նրեկ և այսօր մեկ մեկ օրինակ ուղարկեցի Ձեր բողոքի օրինակն և Գլադստոնի պատասխանն... առ Մանչեստրը կարդայն և Տեյլի Նյուզի, նայենք ինչպէս կհաջովի հրատարակութիւնը:

Պարոն Գլադստոնի գրած վերջին պարբերության միտքն այն է, թե այնչափ շատ գործեր ունի Անգլիոյ ներքին գործոց մեջ, որ չի կրնա տալ ինչպիսի շափ և պետք հղածին պես հայկական խնդրով զբաղվել:

Մնամ Ձեր հարգանքը
Կր. Հակոբյան

Բուն պատասխանը պատճենն (Թարգմանություն):

Հուարդն դղյակ
2 հունվարի 1891

Սիրելի պարոն.

Ձեր նամակն, ինչպես նաև պարոն Ռաֆայել Պատկանյանինը, զոր կառաքեք թե բնագրով և թե թարգմանությամբ, ստացա և կարդացի ջալառիթ հետաքրքրությամբ:

Առայժմ հաղորդեցեք համալսարանի թանգարանին, որ հայոց խնդրոյն և նոցա կրած տառապանքին քաջ տեղեկացա նրա սրտատուշ գրվածքին:

Միամիտ եղեք, ես կհսկեմ: Անգլիոյ առանձին պարտքն է այդ խնդիրն շարժելու համար ամեն ջանք գործ դնելն: Բայց երբ, ժամանակի ղեկավարն Աստվածն է: Համեստություն և զաղտնապահություն: Հայաստանի բարեբախտությունն ես կշնորհափորցունեմ հայոց ամենահռչակավոր բանաստեղծին:

Հավատարմապես Ձերն

Ուլեամ Խուարդ Գլադստոն

Պատասխանին վերաբերյալ
բացատրական գրությունը

(Թարգմանություն)

Հուարդն դղյակ
2 հունվարի 1891

Սիրելի պարոն,

Ձեր նամակն, ինչպես նաև, պարոն Ռաֆայել Պատկանյանինը, զոր կառաքեք թե՛ բնագրով և թե՛ թարգմանությամբ, ստացա և կարդացի ջալառիթ հետաքրքրությամբ:

Դուք գիտեք, թե խորապես ջալ կզգամ Հայաստանի մեջ այժմի գործադրված կառավարական օրենքին վրա: Ինձ կթվի, թե մեծ պետությանց պարտքն է իրողությանց վերահասու լինել և ի մի կողմ դնել շափազանցությունը, որք այսպիսի պարագայի մեջ սպասելի են: Տարակույս չունիմ, թե նոքա կարողություն ունին ստանալուն մի դարման, և կընդունիմ Անգլիոյ մասնավոր

պարտքը զանոնք շարժելու համար ամեն ջանք ի գործ դնելու:

Կարելի է Ձեր թղթակիցը դյուրամ չի կրնար բմբռնել, թե անձ մը, որո միտք այն ժամանակը արդեն լիովին բեռնավորենա պարտքերով յԱնգլիա, որք բացարձակապես անհրաժեշտ են, եթե մինչև անգամ հիմարաբար (իմաստությամբ պակասությամբ) փորձ ընեն, չկրնար հայկական խնդրոյ մեջ, ինչպես կասեմք, գործոն թիակն ստանձնել:

Ձեր շնորհքն կակնկալեմ, որ զայս յուր մտաց հաջողենք, և կմնամ, սիրելի պարոն,

Հավատարմապես Ձերն

Ուլեամ Խուարդ Գլադստոն

Առ. մեծապատիվ

Տյար Կ. Հակոբյանի

Այս գրագրությունից ամենակարևորը մեզ համար, ի հարկե, Գլադստոնի պատասխանն է յուր բացատրականով: Արդ, համեմատելով այդ երկու նամակի բովանդակությունը միմյանց հետ մենք գալիս ենք այն եզրակացության, որ, իսկապես, նա՝ Գլադստոնը ոչ մի դրական խոստով էլ չի արել Պատկանյանին և դա իզուր և միամտաբար սպասելիս է եղել նրա խոստմունքի իրագործման: Այդ տեսակետից նրա պատասխանը եղել է մի նոր պնդության հարցուկի պատասխան — այո, և աչ, ինչ որ նա խոստացել է յուր պատասխանով, չնչել է յուր բացատրականով, մի խոսքով, ինչպես ասվում է, մի ձեռքով գրել է, մյուսով չնչել:

Այստեղ դնում ենք Ռաֆայել Պատկանյանի «Աղերսագիրը» կամ ինչպես Հակոբյանը կոչել է «Հիշատակագիրը», որ առիթ է տվել մեզ գրելու այդ (Աղերսագիրը) և դրան վերաբերյալ մեր նորագույն պատմության համար կարևոր վավերագրերն իրենց հարակից հանգամանքներով պահպանած լինելու նպատակով:

«Պայծառափայլ Տե՛ր,

«Քու անունը և քու քրիստոնեական գործունեությունը միայն նա չի ճանաչիլ, որ իրեն մարդ լինելու համար նա պիտակցություն չունի. իսկ երկրագնդիս վրա կեցող ամեն վորք ի շատե մտքով զարգացածը արդեն գիտե, թե ով է Գլադստոնը, վասն զի Գլադստոնին ճանաչելը կնշանակե աշխարհիս վրա իրեն բարեկամ, պաշտպան և հովա՛նավորիչ ունենալ: Եթե Գլադստոնը մեզմեն

200 տարի պռաջ ապրած լինելը, նա անշուշտ երկնքի վրա լուսավառ աստղերին հեռուն անջնջելի արձան կունենար և բազմաթիվ տաճարներ նվիրած կլինեին նորա պանծալի անվան:

«Հայերը կճանաչեն Գլադստոնին, կաշտեն նրան, կպատկանեն նորա առջև և այժմ հանուն նորա եկեղեցիացած, մտքով դեպի նա դարձած՝ հավատով և հուսով կվերտաքեն նորան, ինչպես սրբության, իրենց այս ազոթքը:

«Անմահ մոհկանացու, սփռվիչ տառապանքներու, սրաշուպան անտերներու, հովա՛նավորիչ աստանդականներու, մեծդ Գլադստոն, լսէ, մեր ազոթքը, որ կվերտաքենք մեր այս հուսաբեկ ժամերուն, պինդ վրաստահած քու վրա այս մեր օրհասական վարկյանին, ամենեն չքած, հույսներս երկընթեքն ու երկրին կտրած, կգիմենք քեզ, ինչպես մեր վերջին հույսը, բայց եթե դու ևս երեսդ դարձնես մեզմեն, եթե շար բախտի բերմամբ մեր այս աղերսը չհասնի քեզ, կամ թե ուշանա՝ մենք անվերադառնալի պիտի կորչենք: Պայծառափառ Տեր, մենք տկար ենք, մենք հոգևոր ենք, իսկ մեզ շրջապատող թշնամին շատ է և անգութ: Շտապե օգնության հասնելու:

«Հորդորե մարդկության տալ մեզ այն, ինչոր քու աշխարհքի հետին թշվառական մշակը ունի. թող չպակասի մեր վրայն այն գութը, որն ամեն անգլիացի ունի դեպի իրեն շուներ, կտվր և ձին. թող ազատեն մեզ այն բաներեն, ուստի ազատ ենք քու աշխարհքի ամեն սողացող որդ ու ձնու: Մի՛թե անհնար է մեր այս համեստ խնդիրը կատարել, մի՛թե մեր այս պահանջմունքը մի տրեւ լրբության նմանություն ունի:

«Ի՞նչ կասեր ձեր գլուղական վարժապետը, եթե ստահակ աշակերտները, առանց հարկավորության, կրունկներու տակ տորեքին բզեզին և թիթեռին: Իսկ մեզ ամեն օր անխնայաբար կմորթեն մահմեդական քուրդը, շերքեղը, թաթարը և օսմանլին, և մեր մահմեդական կառավարիչները կտեսնեն այդ ամենը, չեն սաստիլ շարագործներուն և չեն պաշտպանիլ անմեղներուն:

«Ի՞նչ կասեր Անգլիայի ամենաստոր դատակարգի մարդը, եթե գային մտնելն նորա տունը, աչքի առջև բռնաբարեին նրա կնոջ պարկեշտությունը և աղքատ կուսությունը: Իսկ մեր բոլոր դասակարգերու մարդիկ մեծատունեն լռնած մինչև փոքրավորը ապա-

հով չեն աստվածային իր օրը իրենց առեր տոգաստը պղծած տեսնելին:

«Ի՞նչ կասեր ձեր աշխարհքի ամենահասարակ մարդը, որն յուր գանգատը հասցրել է դատավորին, երբ այդ դատավորը հարյուր արդարամիտ անգլիացի վկայի արհամարհեր և մեկ կաշառված, տգեւ, սրկա տաճկի խոսքին հավատար և լատ այնմ վճիռ կտրեր:

«Ի՞նչ պատկեր կներկայացներ քու այսօրվա ծաղկյալ Անգլիան, երբ աշխատասեր, սակավապետ և խոհեմ ժողովրդիդ քրտանց վաստակի մինչև վերջին նաբարակիտը, ամեն տարի և ամեն օր, զար, հափշտակել անորեն բարբարոսներու ոհմակը. եթե թագցնեիր արծաթդ, մտրակով ու զավազանով խոշտանգեր քեզ և, եթե ավելի համառեիր, տեղն քի տեղ մորթեր սնտանիքդ: Կհարցունեմ՝ այսպիսի բռնաբարության քանի տարի կգիմանար Անգլիադ: Բայց թշվառ Հայաստանը ահա 600 տարի է, որ այս տանջանքի մեջ է, օր ու գիշեր առ Աստված և առ մարդիկ կբողոքեն, և նորա աղաղակին ականջ դնող չկա:

«Ի՞նչ կասեր քու աշխարհքի տգեւ ռամիքը, որո մանկությունը, պատանեկությունը և արրուն հասակը անցել է ամեն տեսակ զրկանքի և տուայտանքի մեջ և որո միակ միլիթարությունը մնացել է յուր դավանած կրոնը, որո մեջ նա կգտնե յուր ծերության սփոփանքը և գալոց կյանքի հույսը. կհարցունենք՝ ի՞նչ կասեր նա, եթե այդ կրոնի պաշտոնն անգամ կատարելու նորան արգելք լինեին: Իսկ հայը յուր եկեղեցու և ներքին կրոնական զգացմունքի մեջ անգամ ազատություն չունի:

«Ի՞նչ կասեր որեւ անգլիացի, եթե նրան ասեին՝ մոռացիր, արհամարհե այն լեզուն, որով քո մայրը օրօրոցիդ մեջ նիրհ է բերել քո մանկական աչքերուն. ամենայն ինչ, որ մարդուս ներքին զեղեցիկ աշխարհն է՝ ծանոթություն ստացել ես այդ լեզվով, այն լեզուն, որով քո ամուսինը շշնջել է յուր քնքույշ զգացմունքը ականջիդ, այն լեզուն, որով սիրական դավաճունքդ ավետել են քեզ «հայր և ծնող» ասելով: Իսկ հայի վերաբերմամբ աններելի քրեական հանցանք է հորը յուր հարազատ օրվու, մորը յուր դստերը և վարժապետին յուր աշակերտի հետ մայրենի բարբառով, այսինքն՝ հայերեն խոսելուն:

«Ի՞նչ կասեր անգլիական ազգը, եթե նա մի թշվառ օր տեսներ իրեն օտար դատավորի և կառավարչի իրավասության ներքո անվերջ ժամանակով, և հուսահատված

երբեիցե իրեն տգտոված տեսնելու այդ դժոխային, ամոթալի վիճակեն: Իսկ հայր վաղուց և շատ վաղուց մոռացել է յուր դատի վճիռը լսելու յուր համազգիի բերանեն:

«Ի՞նչ կասեր անգլիական ազգը, եթե համոզված լիներ, որ յուր դրացիները գիշեր ու ցերեկ միտք կանեն Անգլիայի և անգլիացիի անունները անհետացնել մարդոց բերնեն և աշխարհքիս երեսեն: Իսկ հայերուս բանտ և կախաղան կսպառնան, եթե նա արտասանե հայ, Հայաստան և հայրենիք բառերը:

«Ահա ի՞նչ վիճակի մեջ է $2\frac{1}{2}$ միլիոնյա հայ ազգը ընդհանրապես և ամեն մի հայ մասնավորապես:

«Այս ազնիվ Տեր, մեր ձեռք պետք էր տալ տիկին Բիշեռ Ստովի գրիչը, որ մենք կարողանայինք քեզ հասկացնելու, որ Ամերիկայի նեգրերեն թշվառ մի ազգ կա աշխարհիս երեսին և այդ ազգի անունն է հայ:

«Մենք աղի արտասուքով թրջեցինք պայծառափայլությանդ հորինած Բուլղարիայի մառթեռոլողիան. ա. այդ անմահ բերթվածքը գրգռեց միլոնավոր ազնիվ սրտեր և սասանեցուց բռնակալի արքա-

յական աթոռը. բայց եթե իմանայիր, որքան տկար է բուլղարացոց տանջանքը համեմատությամբ այն աներևակայելի տանջանքին, որն ահա, 600 տարի, ամեն օր, ամեն վարկյան կկրե ողորմելի հայոց ազգը... և դորա հետևանքը այն եղավ, որ մեկ ժամանակվա երեսուն միլիոնանոց ազգը այժմ հազիվ հազ կհասնի $2\frac{1}{2}$ միլիոնի, և մեկ ժամանակվա ծաղկյալ Հայաստանը այս օրս ամառյի անտառատ է, ուր գիշատիչ գազաններ և շաղղակեր թռչուններ անգամ չկան, վասնզի նոցա համար լափելու բան մնացած չէ շատ տեղ...

«Մեծ, անմահ և դյուցազնասիրտ Գլադստոն, ահա մենք մեր հոգին ու մեր սիրտը թափեցինք քու առջև, ահա մենք գիմեցինք քու մարդասիրական օգնության, մենք համոզված ենք, որ մենակ քո ունքի շարժվածքը կբավե մեր աղետալի վիճակը բարձրելու և երջանկացնելու, ինչպես որ երջանկացուցիք բուլղարներուն և իրանդացիներուն (Հոմբուլ). մենք հայերս անհամբերությամբ կսպասենք քո սրտեն բխած մեկ կաթիլ գութին, կսպասենք, կսպասենք, կսպասենք... եվ մի՞թե քո այս վերջին պարտքդ չի տված պիտի հանդիսանաս հավոր դատավորի աթոռի առջև»:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Մեր ամսագրի հունիս-հուլիս համարում ներք, որոնք բաց էին թողնված հիշյալ համարում լույս տեսած անվանացանկից: Ստորև զետեղում ենք այն.

№ №	ԱԶԳԱՆՈՒՆ, ԱՆՈՒՆ	ՈՐՏԵՂԻՑ
1	Տ. Գարեգին արքեպիսկոպոս Խաչատրյան	Հարավային Ամերիկայից
2	Տ. Եփրեմ արքեպիսկոպոս Տոմոնի	Դամասկոսից
3	Բաքշջյան Իսահակ	Հար. Ամերիկայից
4	Եղուբյան Նազարեթ	Դամասկոսից
5	Ղարազյոյյան Կարպիս	Դամասկոսից
6	Հախվերդյան Հովհաննես	Հյուս. Կովկասից

ԿԱՐԵՎՈՐ ՈՒՂՂՈՒՄ

Ամսագրիս հունիս-հուլիս №-ի էջ 33-ում սպրդվել է հետեյալ սխալը.

«Տանն Կիլիկիո Վեհափառ կաթողիկոսն առաջարկեց Մայր Աթոռի պահպանության համար սահմանել «Լուսավորչի լուսմա» տուրքը բոլոր եկեղեցիների ամբողջական հասույթների 4 տոկոսի համեմատությամբ»:

Պետք է լինի

«Տանն Կիլիկիո Վեհափառ կաթողիկոսն առաջարկեց Մայր Աթոռի պահպանության համար սահմանել «Լուսավորչի լուսմա» տուրքը բոլոր եկեղեցիների ամբողջական հասույթների 5 տոկոսի համեմատությամբ»:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

52

1. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսի շնորհավորական հե- ռագիրը Հայաստանի 25-ամյա հոբելյանի առթիվ	3
2. Փառապանծ տաբեղարձը	4
3. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոս Ս. Տ. Գեվորգ Զ-ի դի- մումը երեք մեծ տերությունների ղեկավարներին	8
4. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոս Ս. Տ. Գեվորգ Զ-ի մոտ տեղի ունեցած պրես-կոնֆերանսում	11
5. Գերագույն Սովետի քննարկությունների շուրջը	12
6. Սովետական Հայաստանի 25-ամյակի տոնակատարությունն արտասահմանի հայության մեջ	16
7. ՍՍՌՄ Ժողովրդական Կոմիսարների Սովետում	18
8. Պատմական որոշումը	19
9. Հայ Ժողովուրդը ողջունում է պատմական որոշումը	21
10. ԱՇՈՏ ԳՐԱՇԻ.— Երևան	28
11. ԱՂԱՎՆԻ.— Սփյուռքի հայությանը	29

ՀԱՅՈՅ ԵԿԵՂԵՑԻ

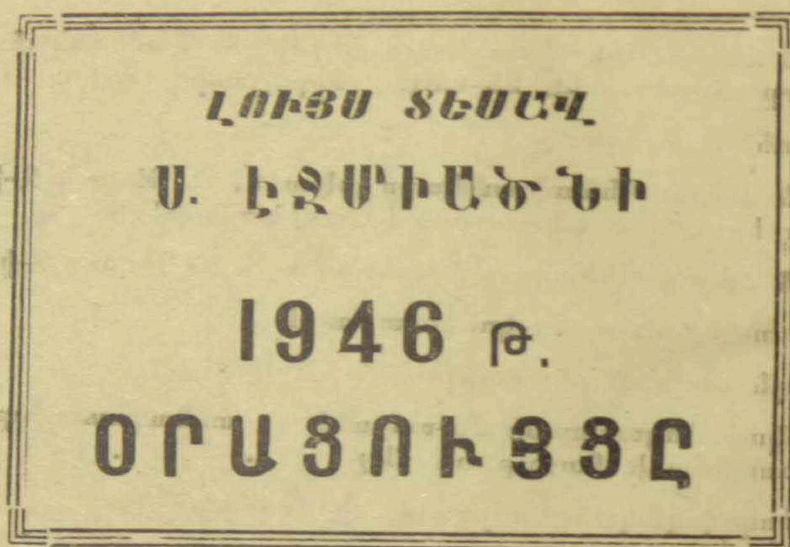
12. Մայր Աթոռ	30
13. Հեռագրեր արտասահմանից	30
14. ՀՈՎՀԱՆ ՀԱՅԿԱԶ.— Լջմիածին	35
15. Համազգային Եկեղեցական Ժողովի պատգամավորների տպա- վորությունները	36

ԿՐՈՆԱ-ՊԱՏՄԱԿԱՆ

16. ԱՐՏ. ԱՎԱԳՅԱՆ.— Ներսես Շնոր հայի	56
---	----

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ

17. Գամառ Քաթիպայի անտիպ աշխատություններից	62
18. Ե. ՇԱՀԱԶԻԶ.— Բանաստեղծ Ռ. Պատկանյանի նամակը Գլադ- ստոնին և դրա պատասխանը	63
19. Խմբագրության կողմից	70

ԽՍՀՄԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ Է ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ ԹԵ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆԻՑ
ԵՎ ԹԵ ԱՐՏԱՍՍԶՄԱՆԻՑ

ԽՍՀՄԳՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՅԵՆ
ՀԱՅԿԱԿՈՆՆՆԵՐ
Էջմիածին, «Էջմիածին» ամսագրի խմբագրություն
Армянская ССР, Эчмиадзин, Редакция журнала «Эчмиадзин»
Redaction of the magazin «Eehmiadzin», Armenian, USSR

